

Σχολή Κοινωνικών Επιστημών

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εγκληματολογικές και
Ποινικές Προσεγγίσεις της Διαφθοράς, του Οικονομικού και
του Οργανωμένου Εγκλήματος

Διπλωματική Εργασία

Η ποινική και ποινική δικονομική αντιμετώπιση της εγκληματικής
οργάνωσης στο ελληνικό νομικό σύστημα

Αγγελική Νεράτζη

Επιβλέπων καθηγητής: Γεώργιος Χλούπης

Αθήνα, Ιούνιος 2026

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία της φοιτήτριας Αγγελικής Νεράτζη που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

Η ποινική και ποινική δικονομική αντιμετώπιση της εγκληματικής
οργάνωσης στο ελληνικό νομικό σύστημα

Αγγελική Νεράτζη

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής

Γεώργιος Χλούπης

Μέλος ΣΕΠ ΕΑΠ

Συν-Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Αθανασία Διονυσοπούλου

Μέλος ΣΕΠ ΕΑΠ

Αθήνα, Ιούνιος 2026

Η παρούσα διπλωματική εργασία αφιερώνεται στα δύο υπέροχα αγόρια μου, τον Παναγιώτη μου και τον Γαβριήλ μου, που αποτελούν τη διαρκή πηγή έμπνευσης, δύναμης, αισιοδοξίας και νοήματος σε κάθε προσωπική και επιστημονική μου προσπάθεια, με την ευχή να ακολουθήσουν και εκείνα στη ζωή τους το αστείρευτο μονοπάτι της γνώσης. Αφιερωμένη επίσης στον σύζυγό μου, που με στήριζε σε αυτή μου τη προσπάθεια.

Θα ήθελα, επίσης, να εκφράσω τις ειλικρινείς μου ευχαριστίες προς τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κύριο Γεώργιο Χλούπη, για την πολύτιμη καθοδήγηση, τις ουσιαστικές επιστημονικές κατευθύνσεις και τη στήριξή του καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία εξετάζει την ποινική και ποινικοδικονομική αντιμετώπιση της εγκληματικής οργάνωσης στο ελληνικό έννομο σύστημα. Κατά τις τελευταίες δεκαετίες, η καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος έχει αναδειχθεί σε κεντρική συνιστώσα της σύγχρονης αντεγκληματικής πολιτικής, με αποτέλεσμα τη σταδιακή διαμόρφωση ενός ειδικού πλαισίου ποινικών και ποινικοδικονομικών ρυθμίσεων, το οποίο αποκλίνει σε επιμέρους σημεία από τις εγγυήσεις του κοινού ποινικού δικαίου. Η νομοθετική αυτή εξέλιξη θεμελιώνεται στην ιδιαίτερη απαξία και την αυξημένη επικινδυνότητα των οργανωμένων μορφών εγκληματικότητας, οι οποίες εκτιμήθηκε ότι δεν αντιμετωπίζονται επαρκώς μέσω των γενικών διατάξεων.

Παρά την πολυμορφία των εκδηλώσεών του, το οργανωμένο έγκλημα συγκροτείται επί τη βάσει ορισμένων κοινών δομικών χαρακτηριστικών, ήτοι της ύπαρξης σταθερής οργανωτικής δομής, του καταμερισμού και συντονισμού ρόλων, της διαρκούς εγκληματικής δραστηριότητας και της λειτουργίας μηχανισμών εσωτερικής πειθαρχίας. Περαιτέρω, συχνά εμφανίζει διασυννοριακό χαρακτήρα, αυξημένο βαθμό επιχειρησιακής οργάνωσης και επαγγελματοποιημένη εγκληματική δράση.

Ως προς τον επιδιωκόμενο σκοπό, οι εγκληματικές οργανώσεις αποβλέπουν κατά κανόνα στην άμεση ή έμμεση αποκόμιση οικονομικού ή άλλου υλικού οφέλους, χωρίς να αποκλείεται η επιδίωξη ευρύτερης κοινωνικής ή και πολιτικής επιρροής. Η επίτευξη των σκοπών αυτών πραγματοποιείται μέσω ποικίλων μεθόδων, όπως η χρήση βίας ή απειλής, η διαφθορά δημόσιων ή ιδιωτικών φορέων και η ένταξη παρανόμως αποκτηθέντων πόρων στο νόμιμο οικονομικό κύκλωμα.

Η εγκληματική δραστηριότητα των οργανωμένων σχηματισμών εκδηλώνεται σε σοβαρά κακουργηματικού χαρακτήρα αδικήματα, μεταξύ των οποίων η διακίνηση ναρκωτικών ουσιών, η εμπορία ανθρώπων, η παράνομη διακίνηση μεταναστών και η νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες. Η ιδιαίτερη απαξία των εν λόγω μορφών εγκληματικότητας δεν ανάγεται αποκλειστικά στη βαρύτητα των επιμέρους πράξεων, αλλά πρωτίστως στη δομική ικανότητα των οργανώσεων να

λειτουργούν ως διαρκείς εγκληματικοί μηχανισμοί, ικανοί να υπονομεύουν τη λειτουργία των θεσμών, να διαβρώνουν την εμπιστοσύνη στο κράτος δικαίου και να επηρεάζουν κρίσιμους τομείς της κοινωνικοοικονομικής ζωής. Υπό το πρίσμα αυτό, η αντιμετώπισή τους δικαιολογεί την υιοθέτηση ενισχυμένων μέτρων ποινικής καταστολής και διερεύνησης, εντός των ορίων της αρχής της αναλογικότητας και των εγγυήσεων της δίκαιης δίκης.

Λέξεις – Κλειδιά

οργανωμένο έγκλημα, εγκληματική οργάνωση, προληπτικά μέτρα, κατασταλτικά μέτρα, περιορισμός ατομικών ελευθεριών, εξαιρετικές ποινικές ρυθμίσεις

The substantive criminal law and criminal procedural law treatment of criminal organisations in the Greek legal system.

Aggeliki Neratzi

Abstract

This thesis examines the criminal and criminal procedural treatment of criminal organisation within the Greek legal system. In recent decades, the fight against organised crime has emerged as a central pillar of contemporary crime policy, leading to the establishment of a specialised framework of substantive criminal law and procedural rules, which in certain respects departs from the safeguards of ordinary criminal law. This legislative development is grounded in the particular gravity and heightened dangerousness of organised forms of criminality, which are considered insufficiently addressed by general criminal provisions.

Despite the diversity of its manifestations, organised crime is characterised by a set of common structural features, namely the existence of a stable organisational structure, the allocation and coordination of roles, the continuity of criminal activity, and the operation of internal mechanisms of discipline and coordination. Moreover, it frequently exhibits a transnational dimension, a high degree of operational sophistication, and a professionalised pattern of criminal conduct.

As regards its aims, criminal organisations are typically oriented towards the direct or indirect pursuit of financial gain or other material benefit, without excluding the pursuit of broader social or political influence. These objectives are pursued through various means, including the use of violence or threats, corruption of public or private

actors, and the integration of illicit proceeds into the lawful economic sphere through processes of concealment and laundering.

The criminal activities of organised groups encompass a wide range of serious offences, including drug trafficking, trafficking in human beings, smuggling of migrants, and money laundering. The particular gravity of these phenomena does not derive solely from the seriousness of the underlying offences, but primarily from the structural capacity of such organisations to operate as enduring criminal enterprises capable of undermining institutional functioning, eroding public trust in the rule of law, and affecting key sectors of socio-economic life. In this light, their repression justifies the adoption of enhanced criminal enforcement and investigative measures, subject to the requirements of proportionality and the guarantees of due process.

Keywords

organized crime, criminal organization, preventive measures, repressive measures, restriction of individual liberties, exceptional criminal provisions.

Περιεχόμενα

<u>Περίληψη</u>	v-vi
<u>Abstract</u>	vii-viii
<u>Περιεχόμενα</u>	ix-x
<u>Συντομογραφίες & Ακρωνύμια</u>	xi
<u>1. Εισαγωγή</u>	1
<u>1.1 Αντικείμενο και οριοθέτηση</u>	1-4
<u>1.2 Στόχος της εργασίας</u>	4
<u>1.3 Ερευνητικά Ερωτήματα</u>	4-5
<u>1.4 Δομή της εργασίας</u>	5-6
<u>2. Η έννοια της εγκληματικής οργάνωσης και η σημασία της για την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος</u>	6-7
<u>2.1 Το οργανωμένο έγκλημα</u>	7-12
<u>2.2 Η έννοια της εγκληματικής οργάνωσης</u>	12-14
<u>3. Τα διεθνή και ευρωπαϊκά πρότυπα και η ελληνική έννομη τάξη</u>	15
<u>3.1 Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών</u>	15-18
<u>3.2 Τα ευρωπαϊκά πρότυπα για την αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος</u>	18-21
<u>3.2.1 Η Απόφαση Πλαίσιο 2008/841/ΔΕΥ</u>	21-23
<u>3.3 Η ιστορική εξέλιξη της νομοθεσίας περί εγκληματικής οργάνωσης στην Ελλάδα- Από τις πρώτες ρυθμίσεις στο άρθρο 187ΠΚ</u>	23-25
<u>3.3.1 Ο Ν.2928/2001</u>	25-27
<u>4. Η εγκληματική οργάνωση στο ελληνικό ουσιαστικό ποινικό δίκαιο</u>	28
<u>4.1 Το άρθρο 187 του Ποινικού Κώδικα</u>	28-29
<u>4.2 Το προστατευόμενο έννομο αγαθό</u>	29-30
<u>4.3 Η αντικειμενική υπόσταση του 187 ΠΚ</u>	30-34
<u>4.4 Η υποκειμενική υπόσταση του 187 ΠΚ</u>	35
<u>4.5 Άρθρο 187, παρ.2 ΠΚ: Η διεύθυνση της εγκληματικής οργάνωσης</u>	36-37
<u>5. Η ποινική δικονομική αντιμετώπιση της εγκληματικής οργάνωσης</u>	37-39
<u>5.1 Οι ειδικές ανακριτικές πράξεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (Ν4620/2019)</u>	39-41
<u>5.1.1 Η συγκαλυμμένη έρευνα</u>	41-42
<u>5.1.2 Η ανακριτική διείσδυση</u>	42-43
<u>5.1.3 Οι ελεγχόμενες μεταφορές</u>	43-44
<u>5.1.4 Η άρση του απορρήτου του περιεχομένου των επικοινωνιών ή των δεδομένων θέσης και κίνησης αυτών</u>	44-46
<u>5.1.5 Η καταγραφή δραστηριότητας ή άλλων γεγονότων εκτός κατοικίας με συσκευές ήχου ή εικόνας ή με άλλα τεχνικά μέσα</u>	46-47
<u>5.1.6 Συσχέτιση ή συνδυασμός δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα</u>	47-49
<u>5.2 Περιορισμοί ως προς την αξιοποίηση του αποδεικτικού υλικού</u>	49-52
<u>5.3 Η νομολογία του ΕΔΔΑ</u>	52-54
<u>5.4 Η νομολογία του Αρείου Πάγου</u>	54-55
<u>6. Η αναδόμηση της αλήθειας στην Ποινική Προδικασία : Οι τεχνικές απόκρυψης και συγκάλυψης του οργανωμένου εγκλήματος και οι εξω-νομικές επιρροές επί της Ανακριτικής Λειτουργίας</u>	
<u>6.1 Η αναδόμηση της αλήθειας</u>	55-59
<u>6.2 Τεχνικές απόκρυψης</u>	60-61
<u>6.2.1 Τα εταιρικά οχήματα</u>	61-62

6.2.2 Η απόκρυψη του πραγματικού δικαιούχου.....	62-63
6.2.3 Το τραπεζικό σύστημα.....	63-64
6.2.4 Το σύστημα hawala	64-65
6.2.5 Άλλες τεχνικές.....	65-66
6.3 Εξω-νομικοί παράγοντες που επηρεάζουν την ανάκριση.....	66-67
6.3.1 Διαρθρωτικοί εξωνομικοί παράγοντες.....	67-68
6.3.2 Συγκυριακοί εξωνομικοί παράγοντες.....	68-70
7. Συμπεράσματα- Παρατηρήσεις.....	70-74
8. Προτάσεις.....	74-77
Επίλογος.....	77-79
Βιβλιογραφία.....	79-87

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

F.A.T.F	Financial Action Task Force
ΑΠ	Άρειος Πάγος
ΕΑΠ	Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
Βούλ.	Βούλευμα
ΒουλΣυμβΕφΑθην	Βούλευμα Συμβούλιο Εφετών Αθηνών
εδ.	εδάφιο
ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
Ε.Ε.	Ευρωπαϊκή Ένωση
επ.	επόμενα
επιμ	επιμέλεια
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
κ.ά.	και άλλα
κλπ	και λοιπά
ΚΠΔ	Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
Ν	Νόμος
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
Παρ.	Παράγραφος
ΠΚ	Ποινικός Κώδικας
ΣυμβΕφ	Συμβούλιο Εφετών
ΤΝΠ	Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών
ΦΕΚ	Φύλλο Εφημερίδας Κυβερνήσεως

1. Εισαγωγή

1.1. Αντικείμενο και Οριοθέτηση

Η ιστορική εξέλιξη του οργανωμένου εγκλήματος καταδεικνύει ότι οι πρώτες μορφές συλλογικής εγκληματικής δράσης εμφανίσθηκαν ήδη από τον 19ο αιώνα σε διάφορες ευρωπαϊκές κοινωνίες, συμπεριλαμβανομένης της ελληνικής. Οι αρχικές αυτές εκδηλώσεις συνδέονταν κυρίως με τη συγκρότηση ομάδων που δραστηριοποιούνταν συστηματικά στη διάπραξη περιουσιακών εγκλημάτων, ιδίως ληστειών και άλλων πράξεων βίαιης εγκληματικότητας. Παρότι οι ομάδες αυτές διέθεταν ορισμένα στοιχειώδη χαρακτηριστικά οργάνωσης, απείχαν σημαντικά από τις σύνθετες και πολυεπίπεδες μορφές εγκληματικής οργάνωσης που συναντώνται στη σύγχρονη εποχή.

Ενώ κατά το παρελθόν οι οργανωμένες εγκληματικές δραστηριότητες συνδέονταν κυρίως με παραδοσιακές μορφές παρανομίας, όπως η διακίνηση ναρκωτικών ουσιών, το παράνομο εμπόριο όπλων, η εμπορία ανθρώπων, η παράνομη διακίνηση μεταναστών, η εκβιαστική παροχή προστασίας και άλλες συναφείς δραστηριότητες που αναπτύσσονταν κυρίως στο περιθώριο της κοινωνικής και οικονομικής ζωής, η σύγχρονη πραγματικότητα εμφανίζει ποιοτικά διαφορετικά χαρακτηριστικά. Η εξέλιξη του οργανωμένου εγκλήματος κατά τις τελευταίες δεκαετίες καταδεικνύει τη διαρκή προσαρμοστικότητα και τη μεταβολή των μορφών εκδήλωσής του λαμβάνοντας υπόψιν το γεγονός ότι στη σύγχρονη εποχή, οι εγκληματικές οργανώσεις δεν περιορίζονται πλέον σε δραστηριότητες που λειτουργούν εκτός των θεσμών και της νόμιμης οικονομίας, αλλά επιδιώκουν ολοένα και περισσότερο τη διείσδυση σε νόμιμες επιχειρηματικές δομές και οικονομικές δραστηριότητες, ενώ μέσω της ίδρυσης ή αξιοποίησης επιχειρήσεων με φαινομενικά νόμιμη λειτουργία, επιτυγχάνεται αφενός η συγκάλυψη της παράνομης προέλευσης των οικονομικών πόρων και αφετέρου η διευκόλυνση της νομιμοποίησης των εσόδων που προέρχονται

από εγκληματικές δραστηριότητες¹. Σύμφωνα με τη θεωρητική προσέγγιση του Chambliss, η δυσχέρεια κατανόησης του φαινομένου του οργανωμένου εγκλήματος απορρέει σε σημαντικό βαθμό από την τάση αντιμετώπισής του ως μιας αποκλίνουσας και απομονωμένης μορφής εγκληματικότητας ενώ αντιθέτως το οργανωμένο έγκλημα δύναται να ερμηνευθεί αποτελεσματικότερα εφόσον εξετασθεί υπό το πρίσμα της λειτουργίας μιας οργανωμένης οικονομικής επιχειρηματικής δραστηριότητας, η οποία αναπτύσσει σταθερές σχέσεις αλληλεπίδρασης με θεσμούς της νόμιμης οικονομίας, το πολιτικό σύστημα και τους μηχανισμούς άσκησης κρατικής εξουσίας, καταλήγοντας σε μια ιδιαίτερη συμβιωτική σχέση ανάμεσα στην παρανομία και τη νομιμότητα². Υπό την οπτική αυτή, η οργανωμένη εγκληματικότητα δεν λειτουργεί εκτός του κοινωνικού και οικονομικού πλαισίου, αλλά αναπτύσσεται συχνά μέσω σύνθετων σχέσεων αλληλεξάρτησης με νόμιμες επιχειρηματικές δραστηριότητες, πολιτικές δομές και κανονιστικούς μηχανισμούς, γεγονός που καθιστά την ανάλυση και την αντιμετώπισή της ιδιαίτερα σύνθετη.

Παράλληλα, ιδιαίτερη ανησυχία προκαλεί η εμφάνιση φαινομένων οργανωμένης εγκληματικότητας εντός ή σε στενή διασύνδεση με κρατικούς και διοικητικούς μηχανισμούς. Η διαφθορά δημόσιων λειτουργών, η κατάχρηση δημόσιας εξουσίας και η ανάπτυξη σχέσεων αλληλεξάρτησης μεταξύ εγκληματικών δικτύων, πολιτικών κομμάτων και κρατικών φορέων αποτελούν φαινόμενα που ενισχύουν την επιχειρησιακή αποτελεσματικότητα των εγκληματικών οργανώσεων και δυσχεραίνουν σημαντικά την καταπολέμησή τους³.

Περαιτέρω, επισημαίνεται ο κίνδυνος μιας ακόμη βαθύτερης διείσδυσης του οργανωμένου εγκλήματος στους μηχανισμούς λήψης αποφάσεων διότι η συσσώρευση σημαντικής οικονομικής ισχύος δύναται να επιτρέψει σε εγκληματικές οργανώσεις να

1 Σταμούλη Ειρ. (2019), Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα, σε Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν., Παπαχαλαράμπους, Χ., (επιμ), στο *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα, Εκδόσεις ΕΑΠ, σελ. 214-216

2 Chambliss, W., (1978), *On the Take: From petty crooks to presidents*, : Bloomington- Indiana University Press

3 Γασπαρινάτου Μ. (2019), Πολιτική διαφθορά και χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων σε Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν., Παπαχαλαράμπους, Χ., (επιμ), στο *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα, Εκδόσεις ΕΑΠ, σελ. 157 επ. και Κοσμάτος Κ., (2019), Εστίες διαφθοράς στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, στο *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα, Εκδόσεις ΕΑΠ, σελ. 185 επ.

ασκήσουν επιρροή σε κέντρα πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής εξουσίας, με αποτέλεσμα να τίθενται σε διακινδύνευση η θεσμική ακεραιότητα του κράτους, η διαφάνεια της δημόσιας ζωής και η ομαλή λειτουργία των δημοκρατικών θεσμών⁴. Υπό το πρίσμα αυτό, το οργανωμένο έγκλημα δεν συνιστά πλέον αποκλειστικά απειλή για τη δημόσια ασφάλεια, αλλά αναδεικνύεται σε πολυδιάστατο φαινόμενο με σοβαρές επιπτώσεις στην οικονομία, τη δημόσια διοίκηση και τη δημοκρατική διακυβέρνηση.

Επιπροσθέτως, η πολυπλοκότητα που χαρακτηρίζει τη δομή και τη λειτουργία των εγκληματικών οργανώσεων δημιουργεί σημαντικές δυσχέρειες τόσο κατά τη διερεύνηση όσο και κατά τη δικαστική αξιολόγηση της δράσης τους, αφού οι οργανώσεις αυτές αξιοποιούν ποικίλες τεχνικές και μέσα απόκρυψης, με σκοπό τη συγκάλυψη της εγκληματικής τους δραστηριότητας, την αποφυγή εντοπισμού των μελών τους και τη δυσχέραση της συλλογής αποδεικτικού υλικού και ως εκ τούτου, η ανασύνθεση και η αναδόμηση της ουσιαστικής αλήθειας στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας καθίσταται ιδιαίτερα απαιτητική, λαμβανομένου υπόψιν και του γεγονότος ότι η απονομή της ποινικής δικαιοσύνης στις υποθέσεις οργανωμένου εγκλήματος δεν διαμορφώνεται αποκλειστικά από νομικούς και αποδεικτικούς παράγοντες, αλλά επηρεάζεται συχνά και από εξωνομικές παραμέτρους, οι οποίες δύνανται να επιδράσουν στη διερεύνηση, την αξιολόγηση και την τελική δικανική κρίση⁵.

Η καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος λειτούργησε ως η κατεξοχήν δικαιολογητική βάση για τη σταδιακή εισαγωγή νομοθετικών παρεμβάσεων που διεύρυναν τις δυνατότητες κρατικής επέμβασης στον τομέα της ποινικής καταστολής και της ποινικής διερεύνησης. Οι παρεμβάσεις αυτές, οι οποίες αποκλίνουν από τις παραδοσιακές εγγυήσεις του φιλελεύθερου ποινικού δικαίου, θεμελιώθηκαν στην παραδοχή ότι οι οργανωμένες μορφές εγκληματικής δράσης συνιστούν ιδιαίτερη

4 Κουράκης Ν. (2025), *οπ. π.*, σελ 8

5 Βιδάλη Σ. (2019), Όψεις της ανάκρισης σε υποθέσεις εγκλημάτων των ισχυρών και οργανωμένου εγκλήματος, στο *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα, Εκδόσεις ΕΑΠ, σελ.

απειλή για την κοινωνική ασφάλεια και, ως εκ τούτου, καθιστούν αναγκαία τη θέσπιση ειδικών και εξαιρετικού χαρακτήρα μέτρων αντιμετώπισης.

Η νομοθετική αυτή εξέλιξη αποτυπώθηκε και στην ελληνική έννομη τάξη, η οποία, ακολουθώντας τις διεθνείς και ευρωπαϊκές προτάσεις αντεγκληματικής πολιτικής, προχώρησε στη διαμόρφωση ενός ειδικού κανονιστικού πλαισίου για την αντιμετώπιση της οργανωμένης εγκληματικότητας. Κεντρική θέση στο πλαίσιο αυτό κατέχει το έγκλημα της εγκληματικής οργάνωσης, όπως τυποποιείται στο άρθρο 187 του Ποινικού Κώδικα (Ν4619/2019), το οποίο συνιστά το βασικό νομοθετικό εργαλείο πρόληψης και καταστολής των οργανωμένων μορφών εγκληματικής δράσης. Παράλληλα, ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας (Ν4620/2019, όπως τροποποιήθηκε και ισχύει ως σήμερα) προβλέπει ειδικούς μηχανισμούς διερεύνησης και συλλογής αποδεικτικών στοιχείων, οι οποίοι αποσκοπούν στην αποτελεσματικότερη αποκάλυψη και δίωξη των εγκληματικών οργανώσεων, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες που χαρακτηρίζουν τη δομή και τη λειτουργία τους.

1.2 Στόχος της εργασίας

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση και αξιολόγηση του ισχύοντος ποινικού και ποινικοδικονομικού πλαισίου αντιμετώπισης της εγκληματικής οργάνωσης στην ελληνική έννομη τάξη.

1.3 Ερευνητικά Ερωτήματα

1. Πώς προσδιορίζεται εννοιολογικά η εγκληματική οργάνωση, ποια είναι η λειτουργική της σημασία ως κεντρικού μηχανισμού αντιμετώπισης του οργανωμένου εγκλήματος και ποια στοιχεία δικαιολογούν τη διαφοροποίησή της από λοιπές μορφές συμμετοχικής εγκληματικότητας και την υπαγωγή της σε ιδιαίτερο καθεστώς ποινικής μεταχείρισης;

2. Πώς διαμορφώθηκε ιστορικά το νομοθετικό πλαίσιο αντιμετώπισης της εγκληματικής οργάνωσης και ποια υπήρξε η συμβολή των διεθνών και ευρωπαϊκών προτύπων στη διαμόρφωση της ελληνικής νομοθεσίας;
3. Ποια είναι τα ουσιαστικά στοιχεία της αντικειμενικής και υποκειμενικής υπόστασης του εγκλήματος της εγκληματικής οργάνωσης κατά το άρθρο 187 ΠΚ και ποια ερμηνευτικά ζητήματα ανακύπτουν κατά την εφαρμογή του;
4. Ποια είναι τα ειδικά ποινικοδικονομικά εργαλεία που προβλέπει η ελληνική έννομη τάξη για τη διερεύνηση και δίωξη των εγκληματικών οργανώσεων;
5. Πώς επηρεάζουν οι μηχανισμοί συγκάλυψης και απόκρυψης της εγκληματικής δραστηριότητας την αποδεικτική διαδικασία και την αναζήτηση της ουσιαστικής αλήθειας στις υποθέσεις εγκληματικής οργάνωσης;
6. Σε ποιο μέτρο εξωνομικοί παράγοντες δύνανται να επηρεάσουν τη λειτουργία του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης κατά την αντιμετώπιση υποθέσεων οργανωμένου εγκλήματος;
7. Κατά πόσον το ισχύον ποινικό και ποινικοδικονομικό πλαίσιο αντιμετώπισης της εγκληματικής οργάνωσης είναι επαρκές και αποτελεσματικό έναντι των σύγχρονων μορφών οργανωμένου εγκλήματος και ποιες βελτιώσεις θα μπορούσαν να προταθούν στο επίπεδο της νομοθεσίας και της εφαρμογής της;

1.4 Δομή της Εργασίας

Η διάρθρωση της παρούσας εργασίας ακολουθεί μια συστηματική πορεία από τη θεωρητική θεμελίωση του φαινομένου προς την εξέταση των ουσιαστικών και δικονομικών πτυχών της αντιμετώπισής του στο ελληνικό νομικό σύστημα.

Ειδικότερα, σε πρώτο επίπεδο επιχειρείται η εννοιολογική οριοθέτηση της εγκληματικής οργάνωσης και η ανάδειξη της σημασίας της ως κεντρικού άξονα της σύγχρονης αντεγκληματικής πολιτικής για την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος.

Ακολούθως, εξετάζεται η ιστορική διαμόρφωση του κανονιστικού πλαισίου αντιμετώπισης του φαινομένου, με ιδιαίτερη έμφαση στα διεθνή και ευρωπαϊκά πρότυπα, καθώς και στην επίδρασή τους στη νομοθετική εξέλιξη και διαμόρφωση της ελληνικής έννομης τάξης.

Στη συνέχεια, η έρευνα επικεντρώνεται στην ανάλυση της εγκληματικής οργάνωσης υπό το πρίσμα του ελληνικού ουσιαστικού ποινικού δικαίου, μέσω της εξέτασης του άρθρου 187 ΠΚ, των στοιχείων συγκρότησης της αντικειμενικής και υποκειμενικής υπόστασης του εγκλήματος, καθώς και των βασικών ερμηνευτικών ζητημάτων που έχουν ανακύψει.

Περαιτέρω, διερευνώνται οι ποινικοδικονομικές διαστάσεις της αντιμετώπισης της εγκληματικής οργάνωσης, με έμφαση στις ιδιαιτερότητες της ποινικής διερεύνησης, στα αποδεικτικά ζητήματα και στους ειδικούς δικονομικούς μηχανισμούς που έχουν θεσπισθεί για την αποτελεσματικότερη καταπολέμηση των οργανωμένων μορφών εγκληματικότητας.

Ιδιαίτερη βαρύτητα αποδίδεται, επίσης, στην ανάλυση των μεθόδων και μηχανισμών που αξιοποιούν οι εγκληματικές οργανώσεις προς αποφυγή της ποινικής καταστολής, καθώς και στις δυσχέρειες που οι πρακτικές αυτές δημιουργούν κατά την αποκάλυψη της εγκληματικής δραστηριότητας και την ανασύνθεση της ουσιαστικής αλήθειας στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας. Στο ίδιο πλαίσιο εξετάζεται κι αναλύεται η επίδραση εξωνομικών παραγόντων στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης στις υποθέσεις οργανωμένου εγκλήματος.

Τέλος, επιχειρείται η κριτική αποτίμηση της αποτελεσματικότητας του ισχύοντος νομοθετικού και δικονομικού πλαισίου αντιμετώπισης της εγκληματικής οργάνωσης, με σκοπό την αξιολόγηση της επάρκειας των υφιστάμενων μηχανισμών προστασίας της έννομης τάξης και τη διατύπωση συμπερασμάτων και προτάσεων που δύνανται να συμβάλουν στη βελτίωση της ποινικής και ποινικοδικονομικής αντιμετώπισης του φαινομένου.

2. Η έννοια της εγκληματικής οργάνωσης και η σημασία της για την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος

Η προσέγγιση του φαινομένου προϋποθέτει, καταρχάς, τη διάκριση μεταξύ των εννοιών του “οργανωμένου εγκλήματος” και της “εγκληματικής οργάνωσης”, οι οποίες, παρά τη στενή μεταξύ τους συνάφεια, δεν ταυτίζονται και ως εκ τούτου η παρούσα μελέτη εκκινεί από την κατά το δυνατόν εννοιολογική αποσαφήνιση των ανωτέρω όρων, η οποία αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την κατανόηση του ισχύοντος ποινικού και ποινικοδικονομικού πλαισίου αντιμετώπισης της εγκληματικής οργάνωσης.

2.1 Το οργανωμένο έγκλημα

Το οργανωμένο έγκλημα συνιστά έννοια ευρέος περιεχομένου και πολυδιάστατου χαρακτήρα, η οποία λειτουργεί ως εννοιολογική «ομπρέλα» για ποικίλες μορφές οργανωμένης εγκληματικής δραστηριότητας και η πολυμορφία των εκδηλώσεών του έχει ως αποτέλεσμα την αδυναμία διαμόρφωσης ενός ενιαίου και καθολικά αποδεκτού ορισμού⁶. Η εννοιολογική οριοθέτηση του οργανωμένου εγκλήματος παρουσιάζει σημαντικές δυσχέρειες, καθώς δεν είναι εφικτό να διατυπωθεί ένας ορισμός ο οποίος να ικανοποιεί πλήρως όλες τις θεωρητικές και πρακτικές προσεγγίσεις του φαινομένου και όπως έχει υποστηριχθεί από τον Wright, οι προσπάθειες προσδιορισμού του όρου καταλήγουν σε πληθώρα διαφορετικών εννοιολογικών αποτυπώσεων, σε σημείο ώστε σχεδόν κάθε σχετική πηγή ή ερευνητής που ασχολείται με το αντικείμενο να προτείνει και έναν διαφορετικό ορισμό, τόσο στην επιστημονική βιβλιογραφία όσο και στα επίσημα κείμενα⁷.

Το οργανωμένο έγκλημα αποτελεί έννοια με κυρίως εγκληματολογικό περιεχόμενο και χρησιμοποιείται για την περιγραφή μορφών οργανωμένης και διαρκούς εγκληματικής δραστηριότητας που αναπτύσσονται με σκοπό, κατά κανόνα, την απόκλιση παράνομου οικονομικού οφέλους⁸, ενώ η εγκληματική οργάνωση συνιστά

6 Κωστάρας Α. (2000), Έννοια, τυποποίηση και προβληματική των κυρώσεων του οργανωμένου εγκλήματος, σελ. 71

7 Wright, A. (2006), Organised crime, Λονδίνο: Willan Publishing, σελ. 21

8 Βιδάλη Σ. (2017), Πέρα από τα όρια, Η αντιεγκληματική πολιτική σήμερα, σελ. 150

νομική έννοια του ουσιαστικού ποινικού δικαίου, μέσω της οποίας ο νομοθέτης επιχειρεί να συλλάβει κανονιστικά και να αντιμετωπίσει τις οργανωμένες εκδηλώσεις του εγκληματικού φαινομένου και η οποία αποσκοπεί αφενός στη διαμόρφωση ενός εννοιολογικά σαφούς και ευρύτερα αποδεκτού ορισμού, και αφετέρου στη θεμελίωση ενός κοινού νομοθετικού πλαισίου αντιμετώπισης του φαινομένου σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο⁹.

Η πρώτη καταγεγραμμένη χρήση του όρου «οργανωμένο έγκλημα» εντοπίζεται στα τέλη του 19ου αιώνα, σε έκθεση που δημοσιεύθηκε το 1896 από την Εταιρεία για την πρόληψη του εγκλήματος της Νέας Υόρκης και ο όρος χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει παράνομες δραστηριότητες, όπως η εκμετάλλευση τυχερών παιγνίων και η πορνεία, οι οποίες λειτουργούσαν υπό καθεστώς προστασίας ή ανοχής εκ μέρους κρατικών και δημόσιων αξιωματούχων¹⁰.

Η ανάγκη συστηματικής προσέγγισης του οργανωμένου εγκλήματος αναδείχθηκε ήδη κατά τις δεκαετίες του 1920 και του 1930, όταν οι κοινωνικοοικονομικές συνθήκες που διαμορφώθηκαν από το καθεστώς της ποτοαπαγόρευσης στις Ηνωμένες Πολιτείες ευνόησαν τη ραγδαία ανάπτυξη παράνομων δικτύων εμπορίας και διακίνησης αγαθών. Η ενίσχυση των παράνομων αγορών κατά την περίοδο αυτή αποτέλεσε σημείο καμπής για τη μελέτη του φαινομένου και πυροδότησε τις πρώτες προσπάθειες θεωρητικής και κανονιστικής οριοθέτησής του¹¹.

Η περίοδος της ποτοαπαγόρευσης (1920–1933) συνιστά σημείο καμπής στην ιστορική εξέλιξη του οργανωμένου εγκλήματος, καθώς οι υφιστάμενες τοπικές εγκληματικές ομάδες μετεξελίχθηκαν σε πολυπρόσωπες και ιεραρχικά οργανωμένες εγκληματικές δομές με διευρυμένο πεδίο δράσης. Η συστηματική εκμετάλλευση των παράνομων αγορών που αναπτύχθηκαν εξαιτίας της απαγορευτικής νομοθεσίας οδήγησε στη συγκέντρωση σημαντικών οικονομικών πόρων και στην εδραίωση μορφών εγκληματικής επιχειρηματικότητας, οι οποίες αποτέλεσαν το πρότυπο των μεταγενέστερων οργανωμένων εγκληματικών δικτύων. Υπό την έννοια αυτή, η

9 Χλούπης Γ. (2020), Οι περιπέτειες μιας εγκληματικής Οργάνωσης», Ποινική Δικαιοσύνη, 6/2020

10 Paoli, L., & Vander Beken, T. (2014). Organized Crime. A Contested Concept, in Paoli L., (ed), The Oxford Handbook of Organised Crime. United Kingdom: Oxford University Press, σελ. 15

11 Paoli, L., & Vander Beken, T. (2014), οπ. π., σελ.15

περίοδος αυτή αναγνωρίζεται ως η αφετηρία της σύγχρονης μορφής οργανωμένου εγκλήματος, το οποίο σταδιακά ενσωματώθηκε στις κοινωνικές και οικονομικές δομές των σύγχρονων κρατών¹².

Οι πρώτες συστηματικές εγκληματολογικές προσεγγίσεις του οργανωμένου εγκλήματος ανέδειξαν ότι το φαινόμενο δεν μπορεί να ερμηνευθεί αποκλειστικά ως δραστηριότητα κλειστών εγκληματικών ομάδων. Αντιθέτως, υπογραμμίστηκε η ύπαρξη διαύλων επικοινωνίας και αλληλεξάρτησης μεταξύ των εγκληματικών δικτύων και φορέων της νόμιμης κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής ζωής. Η διαπίστωση αυτή διεύρυνε σημαντικά το πεδίο μελέτης του οργανωμένου εγκλήματος, καθώς κατέδειξε ότι η αποτελεσματική λειτουργία των εγκληματικών οργανώσεων συνδέεται συχνά με τη στήριξη, την ανοχή ή τη συνεργασία προσώπων που δραστηριοποιούνται εντός θεσμικών και επαγγελματικών δομών¹³.

Κατά τη δεκαετία του 1920, ο όρος «οργανωμένο έγκλημα» άρχισε να αποκτά ευρύτερη χρήση και στο πλαίσιο των εργασιών της Επιτροπής Εγκληματικότητας του Σικάγο, ενός φορέα που συγκροτήθηκε με πρωτοβουλία εκπροσώπων του επιχειρηματικού και νομικού κόσμου με σκοπό την προώθηση μεταρρυθμίσεων στον τομέα της ποινικής δικαιοσύνης. Στην προσέγγιση της Επιτροπής, το οργανωμένο έγκλημα δεν ταυτιζόταν με τη δράση συγκεκριμένων εγκληματικών ομάδων, αλλά περιέγραφε ένα εκτεταμένο δίκτυο επαγγελματιών παραβατών, οι οποίοι δραστηριοποιούνταν με συστηματικό και οργανωμένο τρόπο, αντιμετωπίζοντας την εγκληματική δραστηριότητα ως μέσο διαρκούς οικονομικής εκμετάλλευσης. Η αντίληψη αυτή συνέβαλε στην ανάδειξη της επιχειρηματικής διάστασης του οργανωμένου εγκλήματος και στην κατανόησή του ως φαινομένου με σταθερή οργανωτική δομή και οικονομικό προσανατολισμό¹⁴.

Οι προσεγγίσεις αυτές του οργανωμένου εγκλήματος εστίαζαν κυρίως στις ίδιες τις οργανωμένες εγκληματικές δραστηριότητες, δίνοντας αρχικά έμφαση στον παραγοπαγή χαρακτήρα του φαινομένου και όχι στα πρόσωπα ή στις οργανωτικές

12 Λαμπροπούλου, Ε. (2001), *Εσωτερική Ασφάλεια και Κοινωνία του Ελέγχου*, Αθήνα: Κριτική, σ. 104- 105

13 Paoli, L., & Vander Beken, T. (2014), οπ. π., σελ.16

14 Kilaous, V. L. (2001), «Not a process of enlightenment: the conceptual history of organized crime in Germany and the United States of America», *Forum on Crime and Society*, τόμ. 1, τχ. 2, 12/2001.

δομές που τις υλοποιούσαν. Στη συνέχεια, το θεωρητικό ενδιαφέρον μετατοπίστηκε προς τους φορείς της εγκληματικής δράσης, δηλαδή στις εγκληματικές οργανώσεις και στα πρόσωπα που τις συγκροτούν, προκειμένου να αναδειχθεί η σημασία της οργανωτικής διάστασης του φαινομένου. Η εξέλιξη αυτή δεν υπήρξε γραμμική, καθώς ακολούθησε μια τάση επαναφοράς της έμφασης στις ίδιες τις εγκληματικές δραστηριότητες. Τελικώς, από τη δεκαετία του 1990 και εξής επικράτησε μια περισσότερο συνθετική προσέγγιση, η οποία αντιμετώπιζε το οργανωμένο έγκλημα ως φαινόμενο που προϋποθέτει την παράλληλη εξέταση τόσο των εγκληματικών δραστηριοτήτων όσο και των οργανωμένων δομών που τις υποστηρίζουν¹⁵.

Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, η αντίληψη του οργανωμένου εγκλήματος ως πλέγματος παράνομων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων με διασυνδέσεις στη νόμιμη οικονομία και στους κρατικούς μηχανισμούς υποχώρησε σταδιακά. Στη θέση της επικράτησαν προσεγγίσεις που εστίαζαν στις ίδιες τις εγκληματικές οργανώσεις, αναδεικνύοντας τον ιεραρχικό χαρακτήρα, την εσωτερική τους δομή και τον ρόλο των προσώπων που τις συγκροτούν ως βασικά στοιχεία κατανόησης του φαινομένου. Σύμφωνα με την επικρατούσα αντίληψη της περιόδου, το οργανωμένο έγκλημα ταυτιζόταν με μια κεντρικά οργανωμένη και αυστηρά ιεραρχημένη εγκληματική δομή, η οποία κυριαρχούσε στις πλέον προσοδοφόρες παράνομες αγορές και συνδεόταν κυρίως με πρόσωπα ιταλικής, ιδίως σικελικής, καταγωγής, γεγονός που συνέβαλε στην αντιμετώπισή του ως φαινομένου εξωγενούς προέλευσης, εισαγόμενου από το εξωτερικό και ξένου προς τις κοινωνικές και θεσμικές δομές της αμερικανικής κοινωνίας¹⁶.

Καθοριστική επιρροή στη διαμόρφωση της προσωποπαγούς προσέγγισης του οργανωμένου εγκλήματος άσκησε η θεωρητική συμβολή του Donald Cressey, ιδίως μέσα από το έργο του *Theft of the Nation*, στο οποίο διατυπώθηκε η λεγόμενη θεωρία της «ξένης συνωμοσίας» (alien conspiracy theory). Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, το οργανωμένο έγκλημα εκλαμβάνεται ως φαινόμενο εξωτερικής προέλευσης, συνδεόμενο με συγκεκριμένες εθνοτικές ομάδες και αποσυνδεδεμένο από τις

15 Paoli, L., & Vander Beken, T., (2014), ό.π. σελ. 14.

16 Paoli, L., & Vander Beken, T., (2014), ό.π. σελ 16.

κοινωνικές, οικονομικές και θεσμικές συνθήκες του περιβάλλοντος εντός του οποίου αναπτύσσεται. Στο πλαίσιο αυτό, ο Cressey χρησιμοποίησε τον όρο «συνδικάτο του εγκλήματος» για να περιγράψει συγκεντρωτικές και αυστηρά ιεραρχημένες εγκληματικές οργανώσεις, οι οποίες λειτουργούν βάσει σταθερών δεσμών εξουσίας και συντονισμού, με σαφώς καθορισμένα κέντρα λήψης αποφάσεων. Η οργανωμένη εγκληματικότητα προσεγγίζεται, έτσι, ως ένα δομημένο σύστημα που αποσκοπεί στη συστηματική αποκόμιση οικονομικού οφέλους μέσω της παροχής παράνομων αγαθών και υπηρεσιών. Υπό το πρίσμα της συγκεκριμένης θεωρίας, η ερμηνεία του φαινομένου επικεντρώθηκε πρωτίστως στις ίδιες τις εγκληματικές οργανώσεις και στα πρόσωπα που τις συγκροτούν, ενώ ο ρόλος πολιτικών παραγόντων, δημόσιων λειτουργών και εκπροσώπων της νόμιμης οικονομικής δραστηριότητας παρέμεινε σε μεγάλο βαθμό στο περιθώριο της ανάλυσης¹⁷.

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1960 παρατηρείται μια σημαντική μετατόπιση της επιστημονικής συζήτησης από την προσωποπαγή προσέγγιση του οργανωμένου εγκλήματος προς την εξέταση των ίδιων των εγκληματικών δραστηριοτήτων και των αγορών εντός των οποίων αυτές αναπτύσσονται. Χαρακτηριστικός εκπρόσωπος της τάσης αυτής υπήρξε ο Dwight Smith, ο οποίος υποστήριξε ότι η δομή και η λειτουργία των εγκληματικών οργανώσεων δεν καθορίζονται πρωτίστως από την ιεραρχική τους διάρθρωση ή τα εθνικά χαρακτηριστικά των μελών τους, αλλά από τους μηχανισμούς της παράνομης αγοράς και τη ζήτηση για τα αγαθά ή τις υπηρεσίες που αυτές προσφέρουν, αναδεικνύοντας εκ νέου τον πραγματοπαγή χαρακτήρα του οργανωμένου εγκλήματος¹⁸.

Κατά την προσέγγιση του Abadinsky¹⁹, ενός εκ των σημαντικότερων εκπροσώπων της σύγχρονης εγκληματολογικής σκέψης αναφορικά με το οργανωμένο έγκλημα, το οργανωμένο έγκλημα συνιστά μία σταθερή και διαρκή μορφή εγκληματικής επιχειρηματικότητας, η οποία χαρακτηρίζεται από ιεραρχικά διαρθρωμένη οργανωτική δομή, περιορισμένο και ελεγχόμενο κύκλο μελών, απουσία ιδεολογικού

17 Cressey, D., (1969), *Theft of the Nation: The Structure and Operations of Organized Crime in America*, Νέα Υόρκη: Harper., σελ. 72.

18 Smith, D. C. (1978), *Organized crime and entrepreneurship*, *International Journal of Criminology and Penology*, Vol. 6, No. 2, 161-177

19 Abadinsky, H. (1999), *Organized Crime*, Σικάγο: Wadsworth, σελ. 1-4

προσανατολισμού και δυνατότητα αναπαραγωγής και συνέχισης της δράσης της ανεξαρτήτως των επιμέρους προσώπων που τη συγκροτούν. Η δε λειτουργία των εγκληματικών οργανώσεων στηρίζεται στον σαφή καταμερισμό ρόλων και αρμοδιοτήτων, στη χρήση μέσων όπως η βία, η απειλή και η διαφθορά, καθώς και στην επιδίωξη ελέγχου συγκεκριμένων τομέων παράνομης οικονομικής δραστηριότητας. Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται, μάλιστα, τόσο στη συστηματική αξιοποίηση μηχανισμών διαφθοράς όσο και στην τάση μονοπώλησης των παράνομων αγορών, δεδομένου ότι πρωταρχικός σκοπός των εγκληματικών οργανώσεων είναι η μεγιστοποίηση του οικονομικού οφέλους και η διατήρηση κυρίαρχης θέσης στους τομείς όπου δραστηριοποιούνται. Παράλληλα, η εσωτερική τους συνοχή διασφαλίζεται μέσω κανόνων πειθαρχίας, συντονισμού και λήψης αποφάσεων, οι οποίοι επιτρέπουν τη διαρκή και αποτελεσματική λειτουργία τους.

Υπό το πρίσμα αυτό, το οργανωμένο έγκλημα δεν εκλαμβάνεται ως άθροισμα μεμονωμένων αξιόποινων πράξεων, αλλά ως οργανωμένη μορφή παράνομης επιχειρηματικής δραστηριότητας, η οποία αναπτύσσεται και προσαρμόζεται στις συνθήκες, τις ευκαιρίες και τις ανάγκες των παράνομων αγορών στις οποίες δραστηριοποιείται.

2.2 Η έννοια της εγκληματικής οργάνωσης

Από τη δεκαετία του 1990 και εξής, η επιστημονική συζήτηση και οι διεθνείς κανονιστικές πρωτοβουλίες άρχισαν να προσεγγίζουν το οργανωμένο έγκλημα πρωτίστως υπό το πρίσμα της διεθνικής του διάστασης ενώ η αυξανόμενη διασυνοριακή δράση των εγκληματικών οργανώσεων, η αξιοποίηση των διαδικασιών παγκοσμιοποίησης και η δυνατότητα ανάπτυξης παράνομων δικτύων πέραν των εθνικών συνόρων ανέδειξαν το φαινόμενο σε μείζονα απειλή για τη δημόσια ασφάλεια, τη σταθερότητα των οικονομιών και την αποτελεσματική λειτουργία των κρατικών θεσμών²⁰. Στο πλαίσιο αυτό, το οργανωμένο έγκλημα αναδείχθηκε σε

20 United Nations Economic and Social Council (1994), Problems and Dangers Posed by Organized Transnational Crime in the Various Regions of the World. Background document for the World Ministerial Conference on Organised Transnational Crime, E/CONF.88/2, 18 August, σελ. 3

κεντρικό πεδίο διεθνούς πολιτικής και νομοθετικής δράσης, λειτουργώντας ως καταλύτης για την ανάπτυξη κοινών στρατηγικών πρόληψης και καταστολής, καθώς και για την ενίσχυση της διακρατικής αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας.

Η ανάγκη διαμόρφωσης ενός ενιαίου πλαισίου αντιμετώπισης του φαινομένου οδήγησε στην ανάληψη σημαντικών πρωτοβουλιών από τη διεθνή κοινότητα και ιδίως από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών. Αφετηρία της σχετικής διαδικασίας αποτέλεσε η Παγκόσμια Υπουργική Διάσκεψη για το Οργανωμένο Έγκλημα που πραγματοποιήθηκε στη Νάπολη το 1994, κατά την οποία τέθηκαν οι βάσεις για τη διαμόρφωση κοινών κατευθύνσεων πολιτικής και για την επεξεργασία ενός διεθνούς συμβατικού κειμένου. Οι προσπάθειες αυτές κορυφώθηκαν με την υιοθέτηση της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος, η οποία υπογράφηκε στο Παλέρμο το 2000 και αποτέλεσε το πρώτο ολοκληρωμένο διεθνές νομικό μέσο για την καταπολέμηση του φαινομένου²¹.

Κύρια επιδίωξη της Σύμβασης υπήρξε η εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών και η ενίσχυση της διεθνούς συνεργασίας για την αποτελεσματικότερη πρόληψη και καταστολή του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος. Χαρακτηριστικό της προσέγγισής της είναι ότι δεν επικεντρώθηκε στην απαρίθμηση συγκεκριμένων εγκληματικών δραστηριοτήτων, αλλά στην ανάδειξη των ουσιωδών χαρακτηριστικών και οργανωτικών γνωρισμάτων που συγκροτούν το φαινόμενο της εγκληματικής οργάνωσης, αναγνωρίζοντας ότι οι μορφές εκδήλωσης της οργανωμένης εγκληματικότητας μεταβάλλονται διαρκώς ανάλογα με τις κοινωνικές, οικονομικές και τεχνολογικές εξελίξεις.

Κατά τη διάρκεια των εργασιών της προπαρασκευαστικής επιτροπής για την επεξεργασία της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος αναπτύχθηκε εκτενής και συστηματικός προβληματισμός αναφορικά με τον εννοιολογικό προσδιορισμό του οργανωμένου εγκλήματος και, ειδικότερα, με τη μεθοδολογία οριοθέτησης του πεδίου εφαρμογής της Σύμβασης. Στο πλαίσιο αυτό,

21 Χλούπης Γ., (2019) Το θεσμικό πλαίσιο της αντιμετώπισης του υπερεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, Σ.Βιδάλη, Ν. Κουλούρης, Χ. Παπαχαραλάμπους (επιμ.) στο Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα. Αθήνα: εκδόσεις ΕΑΠ. Σελ. 279-282

κατά την 6η Σύνοδο της Ad Hoc Επιτροπής του Ο.Η.Ε. στη Βιέννη τέθηκε υπό διαπραγμάτευση η δυνατότητα ενσωμάτωσης καταλόγου συγκεκριμένων εγκληματικών πράξεων, είτε υπό τη μορφή δεσμευτικού είτε ενδεικτικού παραρτήματος, είτε στο κύριο σώμα της Σύμβασης είτε σε συνοδευτική επεξηγηματική έκθεση, με σκοπό την ακριβέστερη αποτύπωση του πεδίου εφαρμογής της και παράλληλα, εξετάστηκε η κανονιστική βαρύτητα της αναφοράς στην απόκτηση «οικονομικού ή άλλου υλικού οφέλους» ως στοιχείου του ορισμού, καθώς και η ενδεχόμενη ένταξη ιδιαίτερα σοβαρών μορφών εγκληματικότητας, όπως η τρομοκρατία, στο εννοιολογικό και κανονιστικό πλαίσιο της Σύμβασης²².

Τελικώς, επικράτησε η θέση ότι η αποτελεσματική και διαχρονικά λειτουργική ρύθμιση του φαινομένου δεν θα μπορούσε να στηριχθεί στην απαρίθμηση συγκεκριμένων εγκληματικών συμπεριφορών, λόγω της εγγενούς μεταβλητότητας και προσαρμοστικότητάς τους στις κοινωνικοοικονομικές και τεχνολογικές εξελίξεις. Ως εκ τούτου, υιοθετήθηκε μία αφηρημένη και λειτουργική κανονιστική προσέγγιση, εστιασμένη στα δομικά χαρακτηριστικά της εγκληματικής οργάνωσης, η οποία αποτυπώθηκε στο τελικό κείμενο της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνούς Οργανωμένου Εγκλήματος, υπογραφείσας στο Παλέρμο της Σικελίας το 2000.

Σύμφωνα με το άρθρο 2 στοιχ. α' της Σύμβασης, ως εγκληματική οργάνωση νοείται δομημένη ομάδα τριών ή περισσότερων προσώπων, η οποία υφίσταται για ορισμένο χρονικό διάστημα και δρα συντονισμένα με σκοπό τη διάπραξη ενός ή περισσότερων σοβαρών εγκλημάτων ή αδικημάτων που προβλέπονται από τη Σύμβαση, με στόχο την άμεση ή έμμεση αποκόμιση οικονομικού ή άλλου υλικού οφέλους²³.

Ως εκ τούτου, το οργανωμένο έγκλημα προσδιορίζεται ως μορφή συλλογικής εγκληματικής δραστηριότητας η οποία τελείται από δομημένη ομάδα περισσότερων προσώπων που δρουν από κοινού και συγκροτούν μια διαρκή και οργανωμένη

22 Χλούπης, Γ. (2005), Διασυνοριακό & Υπερεθνικό οργανωμένο έγκλημα. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 45.

23 Χλούπης Γ. (2019). Οπ.π., σελ.281

εγκληματική οντότητα, την εγκληματική οργάνωση, με σαφώς διαρθρωμένη εσωτερική δομή και λειτουργική κατανομή ρόλων. Η εν λόγω οργάνωση χαρακτηρίζεται από σταθερότητα και διάρκεια στον χρόνο, ενώ η εγκληματική της δράση αναπτύσσεται στο πλαίσιο συστηματοποιημένων μηχανισμών συντονισμού και επιχειρησιακής λειτουργίας και εμφανίζει στοιχεία υπερεθνικού ή διασυνοριακού χαρακτήρα²⁴.

3. Τα διεθνή και ευρωπαϊκά πρότυπα και η ελληνική έννομη τάξη

Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, προκύπτει ότι η σύγχρονη μορφή του οργανωμένου εγκλήματος έχει διαφοροποιηθεί ουσιωδώς σε σχέση με τις παραδοσιακές μορφές εγκληματικών ομάδων. Η παγκοσμιοποίηση, η άρση των εσωτερικών συνόρων στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η διευκόλυνση της διακίνησης προσώπων, αγαθών και κεφαλαίων, τα σύγχρονα μεταναστευτικά ρεύματα, καθώς και η τεχνολογική πρόοδος, έχουν δημιουργήσει ένα ιδιαίτερα πρόσφορο περιβάλλον για την ανάπτυξη πιο σύνθετων και ευέλικτων μορφών εγκληματικής δράσης.

Υπό τις συνθήκες αυτές, το οργανωμένο έγκλημα τείνει να αποκτήσει έντονο διακρατικό χαρακτήρα, ενώ οι αμιγώς τοπικές ή εθνικής εμβέλειας εγκληματικές δομές εμφανίζονται πλέον ως δευτερεύουσες και παράλληλα, παρατηρείται σταδιακή απομάκρυνση από τις εμφανείς μορφές βίας και εκφοβισμού, με παράλληλη υιοθέτηση περισσότερο συγκαλυμμένων και έμμεσων μεθόδων δράσης, οι οποίες στοχεύουν στη διείσδυση σε νόμιμους οικονομικούς και κοινωνικούς μηχανισμούς²⁵. Η εξέλιξη αυτή αναδεικνύει την αυξημένη απειλητικότητα του φαινομένου για τη δημόσια τάξη και το κράτος δικαίου, γεγονός που οδήγησε στην ενίσχυση θεσμικών και κανονιστικών παρεμβάσεων σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.

24 Χλούπης, Γ. (2005). Διασυνοριακό και υπερεθνικό οργανωμένο έγκλημα. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ.39-40.

25 Δημητράτος, Ν. (1999). «Οργανωμένο έγκλημα: θεωρητική προσέγγιση ενός κοινωνικού και ποινικού προβλήματος», ΠοινΧρον ΜΘ/ 1999, σελ. 303

3.1 Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών

Η διεθνής κοινότητα άρχισε ήδη από τη δεκαετία του 1970 να αναγνωρίζει ότι η αποτελεσματική αντιμετώπιση των οργανωμένων μορφών εγκληματικότητας προϋποθέτει συντονισμένη δράση πέραν των ορίων των εθνικών εννόμων τάξεων. Στο πλαίσιο αυτό, καθοριστική υπήρξε η 5η Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για την Πρόληψη του Εγκλήματος και τη Μεταχείριση των Παραβατών, η οποία πραγματοποιήθηκε στη Γενεύη το 1975 και σηματοδότησε την έναρξη μιας συστηματικότερης διεθνούς ενασχόλησης με το φαινόμενο. Κατά τα επόμενα έτη, οι σχετικές πρωτοβουλίες εντάθηκαν, με σημαντικότερο σταθμό την υιοθέτηση, το 1988, της διεθνούς σύμβασης για την καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης ναρκωτικών και ψυχοτρόπων ουσιών. Η εν λόγω σύμβαση συνέβαλε ουσιωδώς τόσο στην προσέγγιση και εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών όσο και στην ενίσχυση της διακρατικής συνεργασίας σε έναν τομέα που αποτελούσε ήδη βασικό πεδίο δραστηριοποίησης των οργανωμένων εγκληματικών δικτύων²⁶.

Ιδιαίτερη ώθηση στις διεθνείς προσπάθειες δόθηκε το 1994. Κατά το έτος αυτό πραγματοποιήθηκε στο Κουρμαγιέ της Ιταλίας η Συνδιάσκεψη για την Πρόληψη και τον Έλεγχο της Νομιμοποίησης Εσόδων από Εγκληματικές Δραστηριότητες και της Αξιοποίησης των Προϊόντων του Εγκλήματος, ενώ την ίδια χρονιά έλαβε χώρα στη Νάπολη η Παγκόσμια Υπουργική Συνδιάσκεψη για το Οργανωμένο Έγκλημα. Στη συνδιάσκεψη της Νάπολης συμμετείχαν υπουργοί Δικαιοσύνης και Εσωτερικών από 142 κράτη, οι οποίοι κατέληξαν στην υιοθέτηση της Πολιτικής Διακήρυξης της Νάπολης και του Παγκόσμιου Σχεδίου Δράσης κατά του Οργανωμένου Εγκλήματος. Τα δύο αυτά κείμενα εγκρίθηκαν μεταγενέστερα από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών με την υπ' αριθ. 49/159 απόφαση της 23ης Δεκεμβρίου 1994²⁷.

Η Πολιτική Διακήρυξη της Νάπολης ανέδειξε την ανάγκη προσαρμογής των πολιτικών πρόληψης και καταστολής του οργανωμένου εγκλήματος στις

26 Χλούπης Γ., (2019) Το θεσμικό πλαίσιο της αντιμετώπισης του υπερεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, Σ.Βιδάλη, Ν. Κουλούρης, Χ. Παπαχαράλαμπος (επιμ.) στο Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα. Αθήνα: εκδόσεις ΕΑΠ. Σελ. 280

27 Χλούπης Γ., (2019), οπ.π., σελ.280

ιδιαιτερότητες κάθε κράτους, δίνοντας έμφαση στην εμβάθυνση της γνώσης γύρω από τη δομή και τη λειτουργία των εγκληματικών οργανώσεων, καθώς και στην ενίσχυση των εθνικών μηχανισμών αντιμετώπισής τους. Παράλληλα, αναγνώρισε ως θεμελιώδη προϋπόθεση την ανάπτυξη αποτελεσματικών μορφών διεθνούς συνεργασίας, οι οποίες θα εδράζονται στον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών²⁸.

Συμπληρωματικά, το Παγκόσμιο Σχέδιο Δράσης προσδιόρισε συγκεκριμένους άξονες παρέμβασης για τα εθνικά νομοθετικά συστήματα, υπογραμμίζοντας την ανάγκη εκσυγχρονισμού των ερευνητικών μεθόδων, ενίσχυσης του ποινικού οπλοστασίου κατά του οργανωμένου εγκλήματος, αποτελεσματικότερης αντιμετώπισης της διαφθοράς και ανάπτυξης σταθερών μηχανισμών διεθνούς συνεργασίας μεταξύ των κρατών.

Αξίζει να επισημανθεί ότι η πρωτοβουλία για τη διοργάνωση μιας παγκόσμιας συνδιάσκεψης υψηλού επιπέδου αφιερωμένης στο υπερεθνικό οργανωμένο έγκλημα συνδέεται άμεσα με τον Ιταλό δικαστικό λειτουργό Giovanni Falcone. Ο Falcone, ο οποίος συμμετείχε ως εκπρόσωπος της Ιταλίας στην πρώτη συνεδρίαση της Επιτροπής για την Πρόληψη του Εγκλήματος και την Ποινική Δικαιοσύνη στη Βιέννη (21–30 Απριλίου 1992), υπήρξε από τους σημαντικότερους εκφραστές της ανάγκης διεθνούς συντονισμού κατά της οργανωμένης εγκληματικότητας. Λίγες εβδομάδες αργότερα, τον Μάιο του 1992, δολοφονήθηκε σε βομβιστική επίθεση, γεγονός που ανέδειξε με δραματικό τρόπο τη σοβαρότητα της απειλής που συνιστούσαν οι εγκληματικές οργανώσεις²⁹.

Οι πρωτοβουλίες που αναπτύχθηκαν στη Νάπολη και το περιεχόμενο του Παγκόσμιου Σχεδίου Δράσης αποτέλεσαν το θεμέλιο για τη διαμόρφωση της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος. Η Σύμβαση υπογράφηκε τον Δεκέμβριο του 2000 στο Παλέρμο της Σικελίας —επιλογή με έντονο συμβολισμό λόγω της ιστορικής σύνδεσης της περιοχής με το φαινόμενο της μαφίας — από 123 κράτη καθώς και από την Ευρωπαϊκή Ένωση ως αυτοτελή οργανισμό

28 Χλούπης Γ., (2019), οπ.π. σελ.280

29 Χλούπης Γ., (2019), οπ.π. σελ.281

περιφερειακής οικονομικής ολοκλήρωσης. Σκοπός της υπήρξε η δημιουργία ενός συνεκτικού και αποτελεσματικού διεθνούς νομικού πλαισίου για την πρόληψη και καταστολή των διαφόρων εκφάνσεων του οργανωμένου εγκλήματος.

Η διαδικασία κατάρτισης της Σύμβασης υπήρξε ιδιαίτερα σύνθετη, καθώς έπρεπε να γεφυρωθούν οι διαφορετικές αντιλήψεις και προτεραιότητες ενός μεγάλου αριθμού κρατών. Στο πλαίσιο των σχετικών διαπραγματεύσεων αναδείχθηκαν σημαντικές διαφωνίες, ιδίως ως προς το περιεχόμενο της έννοιας του οργανωμένου εγκλήματος και τα όρια εφαρμογής της Σύμβασης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτέλεσε η θέση ορισμένων κρατών, μεταξύ των οποίων η Τουρκία, η Ισπανία και ορισμένες αραβικές χώρες, τα οποία υποστήριζαν την ένταξη των τρομοκρατικών ενεργειών στο πεδίο του οργανωμένου εγκλήματος. Η πρόταση αυτή αντιμετώπισε αντιδράσεις από άλλα κράτη, τα οποία υποστήριζαν ότι η τρομοκρατία συνιστά διακριτό φαινόμενο και ότι η ένταξή της στη Σύμβαση θα δημιουργούσε επικαλύψεις με τα ήδη υφιστάμενα διεθνή κανονιστικά εργαλεία για την καταπολέμησή της. Παράλληλα, ιδιαίτερες δυσχέρειες παρουσιάστηκαν και ως προς τη διαμόρφωση ενός κοινά αποδεκτού ορισμού του οργανωμένου εγκλήματος, ζήτημα που απασχόλησε σε μεγάλο βαθμό τις σχετικές διαπραγματεύσεις και ανέδειξε την πολυπλοκότητα του φαινομένου σε διεθνές επίπεδο³⁰.

Η Σύμβαση του Παλέρμο και τα τρία συνοδευτικά Πρωτόκολλά της ενσωματώθηκαν στην ελληνική έννομη τάξη με τον Ν. 3875/2010 (ΦΕΚ Α' 158/20.09.2010), σηματοδοτώντας την πλήρη προσαρμογή της χώρας στο σύγχρονο διεθνές πλαίσιο αντιμετώπισης του διακρατικού οργανωμένου εγκλήματος.

3.2 Τα ευρωπαϊκά πρότυπα για την αντιμετώπιση της εγκληματικής οργάνωσης

Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, η πρώτη συστηματική θεσμική προσέγγιση για την αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος εντοπίζεται στη Συνθήκη του Μάαστριχτ (1993), με την οποία εισάγεται ο Γ' Πυλώνας, προσανατολισμένος στην ενίσχυση της συνεργασίας των κρατών-μελών στους τομείς των εσωτερικών υποθέσεων και της

30 Χλούπης Γ., (2019), οπ.π., σελ.281

δικαιοσύνης. Στο πλαίσιο αυτό, προωθείται η διακυβερνητική συνεργασία σε ζητήματα αστυνομικής, δικαστικής και τελωνειακής συνεργασίας, με ειδική στόχευση στην αντιμετώπιση της οργανωμένης εγκληματικότητας³¹.

Ακολούθως, το 1995 υπογράφηκε η Σύμβαση για την Ευρωπαϊκή Αστυνομική Αρχή (Europol), η οποία, χωρίς να προβαίνει σε τυπικό ορισμό του οργανωμένου εγκλήματος, υιοθέτησε μια ευρεία λειτουργική προσέγγιση μέσω ενδεικτικής απαρίθμησης βασικών μορφών εγκληματικής δραστηριότητας, όπως η διακίνηση ναρκωτικών και το λαθρεμπόριο όπλων³².

Η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Συνθήκη του Άμστερνταμ), η οποία υπογράφηκε στις 2 Οκτωβρίου 1997, εισάγει ως θεμελιώδη στόχο την ενίσχυση της προστασίας των πολιτών στο πλαίσιο ενός ενιαίου χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, μέσω της συστηματικής πρόληψης της εγκληματικότητας, ανεξαρτήτως του αν αυτή εμφανίζει οργανωμένο χαρακτήρα. Στο πλαίσιο αυτό, αναδεικνύεται η ανάγκη ενίσχυσης της δικαστικής συνεργασίας μεταξύ των κρατών-μελών, καθώς και η υιοθέτηση κοινών ρυθμιστικών προσεγγίσεων αναφορικά με τον προσδιορισμό της αντικειμενικής υπόστασης και την τυποποίηση των ποινικών κυρώσεων για αδικήματα που εντάσσονται στο πεδίο του οργανωμένου εγκλήματος. Με τον τρόπο αυτό, η ευρωπαϊκή έννομη τάξη μεταβαίνει από ένα καθεστώς περιορισμένης και κατά κύριο λόγο διακυβερνητικής συνεργασίας, όπως αυτό που είχε διαμορφωθεί υπό τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, σε ένα πιο ενοποιημένο και θεσμικά ενισχυμένο πλαίσιο αντιμετώπισης της εγκληματικότητας³³.

Σε εφαρμογή των ανωτέρω κατευθύνσεων υιοθετείται το Σχέδιο Δράσης για την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος, το οποίο εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Άμστερνταμ κατά τη σύνοδο της 16ης και 17ης Ιουνίου 1997. Στο εν λόγω κείμενο υπογραμμίζεται ότι το οργανωμένο έγκλημα συνιστά, ιδίως στη

31 Καϊάφα – Γκμπάντι Μ., (2003). «Συντονιστικά όργανα για την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος στην ΕΕ: Από τον αστυνομικό (Europol) στον δικαστικό (Eurojust) συντονισμό – Η προοπτική της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων», ΠοινΔικ. 2/ 2003, σ. 168

32 Καϊάφα – Γκμπάντι Μ., (2003). Οπ.πρ.

33 Καϊάφα – Γκμπάντι Μ.(2003), «Η έννοια του οργανωμένου εγκλήματος στην ΕΕ – Το ποινικό δίκαιο μεταξύ ασφάλειας και ελευθερίας πολιτών», ΠοινΔικ 5/ 2003, σ. 540

σύγχρονη μορφή του, σοβαρή απειλή για την κοινωνική συνοχή και την ασφάλεια εντός της Ένωσης. Η διαπίστωση αυτή οδήγησε στη διατύπωση σειράς συστάσεων και κατευθυντήριων γραμμών, με τις οποίες καλούνται τα κράτη-μέλη, η Europol και τα θεσμικά όργανα της Ένωσης να συνεργαστούν για τη διαμόρφωση ενός συνεκτικού και αποτελεσματικού κανονιστικού πλαισίου πρόληψης και καταστολής της οργανωμένης εγκληματικότητας, με τελικό στόχο την εδραίωση ενός ολοκληρωμένου ευρωπαϊκού χώρου ασφάλειας, δικαιοσύνης και ελευθερίας³⁴.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Βιέννης (Δεκέμβριος 1998) επεσήμανε την ανάγκη συνέχισης και ενίσχυσης του Σχεδίου Δράσης του 1997, ζητώντας τη λήψη πρόσθετων μέτρων για την αντιμετώπιση της οργανωμένης εγκληματικότητας σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο πλαίσιο αυτό, το Συμβούλιο προέβη στις 21 Δεκεμβρίου 1998 στην έκδοση Κοινής Δράσης, με την οποία εισήχθη για πρώτη φορά ενωσιακός ορισμός της εγκληματικής οργάνωσης και θεσπίστηκε η ποινικοποίηση της συμμετοχής σε αυτή. Παράλληλα, τα κράτη-μέλη κλήθηκαν να εναρμονίσουν τις εθνικές τους νομοθεσίες, ενισχύοντας την αστυνομική και δικαστική συνεργασία μέσω κοινής εννοιολογικής και ποινικής προσέγγισης του φαινομένου. Ωστόσο, η ρύθμιση αυτή αποδόθηκε σε πολιτικό συμβιβασμό και δεν υιοθετήθηκε ομοιόμορφα από όλα τα κράτη-μέλη³⁵.

Η Κοινή Δράση του 1998, η οποία συνιστά βασικό σημείο αναφοράς της ευρωπαϊκής πολιτικής για την αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος, στο άρθρο 1 δίνει τον ορισμό της εγκληματικής οργάνωσης, ο οποίος έχει ως εξής: «εγκαθιδρυμένη ένωση περισσότερων των δύο προσώπων που δρουν από κοινού προκειμένου να διαπράξουν αξιόποινες πράξεις, οι οποίες επισύρουν ποινή στερητική της ελευθερίας ή μέτρο ασφαλείας στερητικό της ελευθερίας μέγιστης διάρκειας τουλάχιστον τεσσάρων ετών ή βαρύτερη ποινή, εφόσον οι εν λόγω αξιόποινες πράξεις αποτελούν αυτοσκοπό ή μέσο

34 Καϊάφα – Γκμπάντι Μ.(2003), οπ.π.

35 Χριστόπουλος Α. (2014), «Διαχρονική επισκόπηση της έννοιας και των μέτρων αντιμετώπισης του οργανωμένου εγκλήματος εξ απόψεως ουσιαστικού ποινικού δικαίου σε επίπεδο διεθνούς, ευρωπαϊκής και εσωτερικής δικαιοσύνης και τα χαρακτηριστικά του στοιχείου υπό το πρίσμα της ελληνικής νομολογίας», ΠοινΔικ 1/ 2014, σ. 68

για τον προσπορισμό περιουσιακών ωφελημάτων και, ενδεχομένως, για τον αθέμιτο επηρεασμό της λειτουργίας των δημόσιων αρχών»³⁶.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει προχωρήσει στην κύρωση των βασικών διεθνών συμβατικών κειμένων του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, καθώς και της σχετικής Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης, εντάσσοντας τις διεθνείς αυτές δεσμεύσεις στο ενωσιακό κανονιστικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος. Περαιτέρω, από το 1999 έχει συσταθεί η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Καταπολέμησης της Απάτης (OLAF), η οποία λειτουργεί ως διοικητικός μηχανισμός διερεύνησης υποθέσεων που θίγουν τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης, ενώ σε μεταγενέστερο στάδιο δρομολογήθηκε η ίδρυση της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας (European Public Prosecutor's Office), με αρμοδιότητα τη διερεύνηση και δίωξη εγκλημάτων που προσβάλλουν τον προϋπολογισμό της Ε.Ε., γεγονός που συνεπάγεται ανακατανομή και εν μέρει περιορισμό των αρμοδιοτήτων της OLAF³⁷.

Παράλληλα, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έχει αναπτύξει ουσιαστική δραστηριότητα στον τομέα αυτό μέσω εκθέσεων, εισηγήσεων και της σύστασης ειδικών επιτροπών με αντικείμενο τη μελέτη του οργανωμένου εγκλήματος και την υποβολή προτάσεων πολιτικής, τα πορίσματα των οποίων δημοσιοποιούνται συστηματικά και συμβάλλουν στη διαμόρφωση του ευρωπαϊκού πλαισίου. Σε επίπεδο ουσιαστικών πολιτικών της Ένωσης, πέραν των γενικών μέτρων δικαστικής και αστυνομικής συνεργασίας, έχουν αναπτυχθεί εξειδικευμένες στρατηγικές για κρίσιμες μορφές οργανωμένης εγκληματικότητας, όπως η διακίνηση ναρκωτικών, η εμπορία ανθρώπων και η παράνομη μετανάστευση, ενώ ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται και στην απόφαση-πλαίσιο του 2008³⁸.

Τέλος, στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης δραστηριοποιείται η ομάδα GRECO (Group of States against Corruption), η οποία ιδρύθηκε επίσης το 1999 και λειτουργεί ως μηχανισμός διεθνούς παρακολούθησης και αξιολόγησης της

36 Καϊάφα – Γκμπάντι Μ (2003). «Η έννοια του οργανωμένου εγκλήματος στην ΕΕ – Το ποινικό δίκαιο μεταξύ ασφάλειας και ελευθερίας πολιτών», ΠοινΔικ 5/ 2003, σ. 542

37 Χλούπης Γ. (2019), Το θεσμικό πλαίσιο της αντιμετώπισης του υπερεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, Σ.Βιδάλη, Ν. Κουλούρης, Χ. Παπαχαραλάμπους (επιμ.) στο Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα. Αθήνα: εκδόσεις ΕΑΠ. Σελ. 289

38 Χλούπης Γ. (2019), οπ.π., σελ.289

συμμόρφωσης των κρατών-μελών προς τα διεθνή πρότυπα για την καταπολέμηση της διαφθοράς, δημοσιεύοντας ανά κράτος ειδικές εκθέσεις αξιολόγησης³⁹.

3.2.1 Η Απόφαση Πλαίσιο 2008/841/ΔΕΥ

Καθοριστικό σταθμό στην εξέλιξη της ευρωπαϊκής αντεγκληματικής πολιτικής αποτέλεσε η Απόφαση-Πλαίσιο 2008/841/ΔΕΥ⁴⁰ για την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος, η οποία υιοθετήθηκε το 2008 και συνιστά μέχρι σήμερα το βασικό νομοθετικό εργαλείο της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον συγκεκριμένο τομέα. Η σημασία της δεν εξαντλείται μόνο στην ενίσχυση της καταπολέμησης των οργανωμένων μορφών εγκληματικότητας, αλλά εκτείνεται και στην προσπάθεια διαμόρφωσης κοινών εννοιολογικών και ποινικονομικών βάσεων μεταξύ των κρατών-μελών, με σκοπό την αποτελεσματικότερη εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών.

Στο πλαίσιο αυτό, η Απόφαση-Πλαίσιο προχώρησε σε νέα διατύπωση του ορισμού της εγκληματικής οργάνωσης, προσδιορίζοντάς την ως διαρθρωμένη ένωση περισσότερων από δύο προσώπων, η οποία υφίσταται για ορισμένο χρονικό διάστημα και δρα συντονισμένα με σκοπό τη διάπραξη αξιόποινων πράξεων που τιμωρούνται με ανώτατη στερητική της ελευθερίας ποινή τουλάχιστον τεσσάρων ετών, επιδιώκοντας την άμεση ή έμμεση αποκόμιση οικονομικού ή άλλου υλικού οφέλους. Παράλληλα, ως «διαρθρωμένη ένωση» νοείται κάθε ομάδα που δεν συγκροτείται περιστασιακά και αποκλειστικά για την άμεση τέλεση μίας συγκεκριμένης αξιόποινης πράξης, χωρίς ωστόσο να απαιτείται η ύπαρξη αυστηρής ιεραρχίας, προκαθορισμένης κατανομής αρμοδιοτήτων, σταθερής συμμετοχής των ίδιων προσώπων ή ιδιαίτερα ανεπτυγμένης οργανωτικής δομής⁴¹.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η διαφοροποίηση της Απόφασης-Πλαισίου σε σχέση με προγενέστερα διεθνή κείμενα και ιδίως τη Σύμβαση του Παλέρμο. Ενώ η τελευταία χρησιμοποιούσε ως κριτήριο το «σοβαρό έγκλημα», η ευρωπαϊκή ρύθμιση

39 Χλούπης Γ. (2019), ο.π., σελ.289

40 <https://eur-lex.europa.eu/EL/legal-content/summary/fight-against-organised-crime-offences-linked-to-participation-in-a-criminal-organisation.html>

41 Λίμα Δ. (2022), Οργανωμένο έγκλημα. Δογματική ανάλυση και δικαιοφιλοσοφική θεμελίωση της ποινικής αντιμετώπισης του αδικήματος της συμμετοχής σε εγκληματική οργάνωση, Νομική Βιβλιοθήκη, 2022, σελ. 42

εγκαταλείπει τον συγκεκριμένο όρο και επιλέγει ως σημείο αναφοράς το ύψος της απειλούμενης ποινής, θέτοντας ως όριο τα τέσσερα έτη στερητικής της ελευθερίας ποινής. Η μεταβολή αυτή δεν στερείται θεωρητικής και πρακτικής σημασίας, καθώς η αναφορά στη σοβαρότητα του εγκλήματος λειτουργούσε ως ουσιαστικό φίλτρο περιορισμού του πεδίου εφαρμογής των διατάξεων περί οργανωμένου εγκλήματος. Αντιθέτως, η αποκλειστική σύνδεση με το προβλεπόμενο ποινικό πλαίσιο ενδέχεται να διευρύνει το εύρος εφαρμογής των σχετικών διατάξεων και σε αξιόποινες πράξεις μικρότερης απαξίας, εφόσον αυτές συνοδεύονται από ποινικές κυρώσεις που πληρούν το απαιτούμενο νομοθετικό όριο⁴².

Παρά τις σχετικές επιφυλάξεις, η επιλογή αυτή εντάσσεται στη γενικότερη επιδίωξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης για ενίσχυση της ομοιογένειας των ποινικών συστημάτων των κρατών-μελών και για σταδιακή σύγκλιση των εθνικών νομοθετικών ρυθμίσεων στον τομέα της αντιμετώπισης του οργανωμένου εγκλήματος. Υπό την οπτική αυτή, η Απόφαση-Πλαίσιο του 2008 αποτελεί σημαντικό βήμα προς την κατεύθυνση της εμβάθυνσης της ευρωπαϊκής ποινικής συνεργασίας και της διαμόρφωσης ενός περισσότερο συνεκτικού πλαισίου καταπολέμησης των οργανωμένων εγκληματικών μορφωμάτων σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης⁴³.

3.3 Η ιστορική εξέλιξη της νομοθεσίας περί εγκληματικής οργάνωσης στην Ελλάδα. Από τις πρώτες ρυθμίσεις στο άρθρο 187 ΠΚ.

Η πρώτη νομοθετική παρέμβαση της ελληνικής έννομης τάξης για την αντιμετώπιση οργανωμένων μορφών εγκληματικής δράσης εντοπίζεται στον Ν. ΤΟΔ'/1871 «περί καταδιώξεως της ληστείας», ο οποίος θεσπίστηκε κατά τα πρώτα έτη συγκρότησης του ελληνικού κράτους με σκοπό την καταστολή των ληστρικών ομάδων που δραστηριοποιούνταν στην επικράτεια. Οι ομάδες αυτές συνδέονταν ιστορικά με τις συνθήκες που διαμορφώθηκαν μετά την Ελληνική Επανάσταση και συχνά

42 Λίμα Δ. (2022), οπ.π. σελ 43-44

43 Λίμα Δ. (2022), οπ.π. σελ 43-44

λειτουργούσαν ανταγωνιστικά προς την κρατική εξουσία και τους μηχανισμούς επιβολής της έννομης τάξης⁴⁴.

Ο νόμος, μολονότι είχε αρχικά προσωρινό χαρακτήρα, παρέμεινε σε ισχύ για σημαντικό χρονικό διάστημα και διακρινόταν για την ιδιαίτερα αυστηρή κατασταλτική του προσέγγιση. Προέβλεπε βαρύτατες κυρώσεις για τα μέλη οργανωμένων ληστρικών ομάδων, ενώ παράλληλα εισήγαγε επαχθή μέτρα που επηρέαζαν και πρόσωπα του στενού κοινωνικού τους περιβάλλοντος. Επιπλέον, προς ενίσχυση της αποτελεσματικότητας των διοικητικών μηχανισμών, καθιερώθηκαν ρυθμίσεις που επέκτειναν την ευθύνη των προσώπων που ήταν επιφορτισμένα με την καταδίωξη ή τη φύλαξη των δραστών, καθώς και συστήματα χρηματικών αμοιβών για πολίτες που συνέβαλλαν στον εντοπισμό και τη σύλληψή τους⁴⁵.

Μεταγενέστερα, ο νομοθέτης προχώρησε στη θέσπιση του Ν. 774/1978 περί «κατάρτισης τρομοκρατικής ομάδας», επιχειρώντας να αντιμετωπίσει ειδικότερα μορφές συλλογικής εγκληματικής δράσης που συνδέονταν με την τρομοκρατία. Το νομοθέτημα προέβλεπε την ποινική τιμώρηση της συγκρότησης ή συμμετοχής σε ομάδα δύο ή περισσότερων προσώπων, η οποία αποσκοπούσε στην τέλεση συγκεκριμένων σοβαρών εγκλημάτων με στόχο την πρόκληση φόβου στο κοινωνικό σύνολο ή τον εκφοβισμό των κρατικών αρχών. Παράλληλα, ως τρομοκρατική οργάνωση μπορούσε να χαρακτηριστεί και ομάδα που χρησιμοποιούσε εκρηκτικές ύλες υπό συνθήκες ικανές να θέσουν σε κίνδυνο ανθρώπινες ζωές⁴⁶.

Στη συνέχεια θεσπίστηκε ο Ν. 1916/1990 «περί προστασίας της κοινωνίας από το οργανωμένο έγκλημα», ο οποίος εισήγαγε ένα ευρύτερο κανονιστικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση μορφών συλλογικής εγκληματικής δράσης, περιλαμβάνοντας τόσο οργανωμένες εγκληματικές ομάδες όσο και τρομοκρατικές οργανώσεις. Παρά την ονομασία και το εύρος των διατάξεών του, ο νόμος συνδέθηκε πρωτίστως με την ανάγκη αντιμετώπισης της έντονης τρομοκρατικής δραστηριότητας που χαρακτήριζε την περίοδο εκείνη. Για τον λόγο αυτό, στη θεωρία και τη νομολογία θεωρήθηκε ότι η

44 Ριζάβα Φ. (2012), «Οργανωμένο Έγκλημα – Θεωρητική προσέγγιση, κατ' άρθρον ερμηνεία και νομολογική αντιμετώπιση», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σελ. 355 – 357

45 Ριζάβα Φ., οπ.π.

46 Ριζάβα Φ., οπ.π., σελ. 358

βασική του στόχευση δεν ήταν η συνολική καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος, αλλά κυρίως η ενίσχυση του ποινικού οπλοστασίου έναντι της τρομοκρατίας, γεγονός που οδήγησε και στον χαρακτηρισμό του ως «τρομονόμου»⁴⁷.

Συνεπώς, καθίσταται σαφές ότι οι πρώιμες νομοθετικές παρεμβάσεις του Έλληνα νομοθέτη, και ιδίως ο Ν. 774/1978 και ο Ν. 1916/1990, δεν είχαν ως κύριο αντικείμενο την αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος υπό τη σύγχρονη έννοιά του, αλλά επικεντρώνονταν πρωτίστως στην καταστολή της τρομοκρατικής δραστηριότητας, η οποία κατά τις αντίστοιχες χρονικές περιόδους αναδεικνυόταν σε μείζον ζήτημα δημόσιας ασφάλειας. Ως εκ τούτου, οι ρυθμίσεις αυτές δεν συνιστούν ακόμη εκδήλωση μιας ολοκληρωμένης αντεγκληματικής πολιτικής έναντι των οργανωμένων εγκληματικών δομών, αλλά αντανakλούν τη νομοθετική προτεραιότητα της εποχής για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας⁴⁸.

Η ουσιαστική μετατόπιση του ενδιαφέροντος προς το οργανωμένο έγκλημα ως αυτοτελές αντικείμενο ποινικής αντιμετώπισης θα επέλθει σε μεταγενέστερο στάδιο, υπό την επίδραση των διεθνών και ευρωπαϊκών εξελίξεων και της σταδιακής ανάδειξης των νέων μορφών οργανωμένης εγκληματικής δραστηριότητας.

3.3.1 Ο Ν.2928/2001

Καθοριστικό σημείο καμπής για την ελληνική ποινική νομοθεσία αποτέλεσε η θέσπιση του Ν. 2928/2001, ο οποίος υιοθετήθηκε υπό την επίδραση των διεθνών εξελίξεων και ιδίως της πρόσφατα υπογραφείσας Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος. Με τον νόμο αυτό, που έφερε τον τίτλο «Τροποποίηση διατάξεων του Ποινικού Κώδικα και του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και άλλες διατάξεις για την προστασία του πολίτη από αξιόποινες πράξεις εγκληματικών οργανώσεων», εισήχθη για πρώτη φορά ένα συνεκτικό νομοθετικό πλαίσιο ειδικά προσανατολισμένο στην καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος. Στο πλαίσιο αυτό θεσπίστηκαν, μεταξύ άλλων, οι διατάξεις περί εγκληματικής

47 Λίμα Δ., Οργανωμένο έγκλημα. Δογματική ανάλυση και δικαιοφιλοσοφική θεμελίωση της ποινικής αντιμετώπισης του αδικήματος της συμμετοχής σε εγκληματική οργάνωση, Νομική Βιβλιοθήκη, 2022, σελ. 75

48 Παπαχαράλαμπος, Χ., Εννοιολόγηση του οργανωμένου εγκλήματος-Διεθνής νομοθέτηση-Στάση της Ελληνικής Έννομης Τάξης, ΠοινΔικ, 1998, σελ. 689

οργάνωσης (άρθρο 187 ΠΚ), αξιόποινης υποστήριξης εγκληματικής οργάνωσης (άρθρο 187B ΠΚ) και ευνοϊκής ποινικής μεταχείρισης συνεργαζόμενων δραστών (άρθρο 187Γ ΠΚ), οι οποίες, παρά τις μεταγενέστερες νομοθετικές μεταβολές, εξακολουθούν να αποτελούν τον πυρήνα του ισχύοντος συστήματος αντιμετώπισης του φαινομένου.

Ειδικότερα, ο Ν. 2928/2001 προέβλεψε ως κακούργημα τη συγκρότηση ή συμμετοχή σε οργανωμένο και διαρκώς λειτουργούν εγκληματικό σχηματισμό αποτελούμενο από τρία τουλάχιστον πρόσωπα, ο οποίος επιδιώκει τη διάπραξη σειράς σοβαρών αξιόποινων πράξεων που προσδιορίζονταν ειδικώς από τον νόμο. Με τον τρόπο αυτό, η ελληνική έννομη τάξη εγκατέλειψε τις αποσπασματικές προσεγγίσεις του παρελθόντος και προχώρησε στην αυτοτελή ποινική τυποποίηση της εγκληματικής οργάνωσης ως ιδιαίτερης μορφής συλλογικής εγκληματικότητας⁴⁹.

Η ρύθμιση αυτή συνέβαλε στη σαφέστερη νομοθετική οριοθέτηση της έννοιας της εγκληματικής οργάνωσης, καθορίζοντας βασικά χαρακτηριστικά της, όπως ο ελάχιστος αριθμός συμμετεχόντων, η οργανωτική διάρθρωση και η διαρκής ή σταθερή δράση της ομάδας. Παράλληλα, ο νομοθέτης έλαβε υπόψη και τον παράγοντα του οικονομικού οφέλους, χωρίς όμως να τον αναγάγει σε αναγκαίο στοιχείο της ίδιας της έννοιας της εγκληματικής οργάνωσης. Αντιθέτως, η επιδίωξη περιουσιακού κέρδους συνδέθηκε αποκλειστικά με την επιβαρυντική αξιολόγηση της συμπεριφοράς των μελών της οργάνωσης.

Η συγκεκριμένη νομοθετική επιλογή αποτέλεσε αντικείμενο έντονου επιστημονικού προβληματισμού, καθώς θεωρήθηκε ότι αποκλίνει από το πρότυπο που υιοθετήθηκε σε διεθνές επίπεδο με τη Σύμβαση του Παλέρμο, όπου ο σκοπός προσπορισμού οικονομικού ή άλλου υλικού οφέλους αναγνωρίζεται ως θεμελιώδες εννοιολογικό γνώρισμα της εγκληματικής οργάνωσης. Για τον λόγο αυτό υποστηρίχθηκε ότι η παράλειψη ενσωμάτωσης του στοιχείου αυτού στον πυρήνα της ποινικής τυποποίησης

49 Χλούπης Γ. (2019), Το θεσμικό πλαίσιο της αντιμετώπισης του υπερεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, Σ.Βιδάλη, Ν. Κουλούρης, Χ. Παπαχαραλάμπους (επιμ.) στο Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα. Αθήνα: εκδόσεις ΕΑΠ, σελ. 291-292

περιορίζε τη συμβατότητα της ελληνικής ρύθμισης με τις διεθνείς κατευθύνσεις για την αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος⁵⁰.

Κατά μία άλλη άποψη, η επιλογή του νομοθέτη να μην ενσωματώσει την επιδίωξη οικονομικού ή υλικού οφέλους στα συστατικά στοιχεία της εγκληματικής οργάνωσης ερμηνεύεται ως συνειδητή διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής της διάταξης, ώστε να καταλαμβάνει και συλλογικά μορφώματα των οποίων η δράση δεν υπαγορεύεται από οικονομικά κίνητρα, αλλά από πολιτικούς, ιδεολογικούς ή άλλους σκοπούς και ειδικότερα η ερμηνευτική αυτή προσέγγιση εμφανίζεται συμβατή με τις κοινωνικοπολιτικές συνθήκες της περιόδου θέσπισης του Ν. 2928/2001, κατά την οποία η τρομοκρατική δραστηριότητα αποτελούσε κυρίαρχη πηγή ανησυχίας για τη δημόσια ασφάλεια, ενώ δεν είχε ακόμη διαμορφωθεί ένα πλήρως αυτοτελές και συστηματικό νομοθετικό πλαίσιο για την ποινική αντιμετώπιση της τρομοκρατίας. Υπό το πρίσμα αυτό, η διάταξη του άρθρου 187 ΠΚ διαμορφώθηκε με τρόπο που να επιτρέπει την υπαγωγή σε αυτήν και οργανώσεων με μη οικονομικό προσανατολισμό⁵¹. Ενδεικτική της πρακτικής σημασίας της νομοθετικής αυτής επιλογής υπήρξε η υπόθεση της Χρυσής Αυγής, η οποία κρίθηκε δικαστικώς ως εγκληματική οργάνωση κατ' εφαρμογή του άρθρου 187 παρ. 1 ΠΚ, παρά το γεγονός ότι η εγκληματική της δραστηριότητα δεν συνδεόταν πρωτίστως με την επιδίωξη οικονομικού κέρδους, αλλά με την προώθηση συγκεκριμένων ιδεολογικών αντιλήψεων μέσω της συστηματικής τέλεσης σοβαρών αξιόποινων πράξεων, καθώς επίσης τη λειτουργική εμβέλεια της διάταξης επιβεβαιώνει και η εφαρμογή της στην υπόθεση της τρομοκρατικής οργάνωσης «17 Νοέμβρη», τα μέλη της οποίας καταδικάστηκαν μετά την εξάρθρωση της οργάνωσης το 2002 βάσει του άρθρου 187 παρ. 1 ΠΚ⁵².

Με τον Ν. 3875/2010 κυρώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη η Σύμβαση του Παλέρμο και επήλθαν σημαντικές τροποποιήσεις στο άρθρο 187 ΠΚ. Ειδικότερα, θεσπίστηκε αυτοτελής ποινική ευθύνη για τον διευθύνοντα την εγκληματική οργάνωση, καθώς

50 Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε., (2001), Ο Ν 2928/2001 «για την προστασία του πολίτη από αξιόποινες πράξεις εγκληματικών οργανώσεων». Βασικά χαρακτηριστικά και πρώτη ερμηνευτική προσέγγιση, ΠοινΔικ 7, 2001, σελ. 694-695

51 Αλεξιάδης, Στ., Εγκληματολογία, Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2011, σελ. 248

52 Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε. (2001), ο.π.

και για πρόσωπα που την υποστηρίζουν παρέχοντας ουσιώδεις πληροφορίες ή υλικά μέσα. Παράλληλα, για πρώτη φορά γίνεται ρητή αναφορά στην επιδίωξη οικονομικού οφέλους από τα μέλη της οργάνωσης. Ωστόσο, το στοιχείο αυτό δεν αναγορεύθηκε σε συστατικό γνώρισμα της εγκληματικής οργάνωσης, αλλά διατηρήθηκε ως επιβαρυντική περίπτωση, η οποία συνεπάγεται αυστηρότερη ποινική μεταχείριση χωρίς να είναι αναγκαία για τη στοιχειοθέτηση του εγκλήματος⁵³.

4. Η εγκληματική οργάνωση στο ελληνικό ουσιαστικό ποινικό δίκαιο

4.1 Το άρθρο 187 του Ποινικού Κώδικα

Η νομοθετική ένταξη του άρθρου 187 ΠΚ στο έκτο κεφάλαιο του Ειδικού Μέρους του Ποινικού Κώδικα, ήτοι στα εγκλήματα κατά της δημόσιας τάξης, αποτυπώνει με σαφήνεια την ιδιαίτερη βαρύτητα που αποδίδεται από τον νομοθέτη στην προστασία της δημόσιας ευταξίας ως θεμελιώδους έννομου αγαθού. Η επιλογή αυτή δεν αποτελεί απλή συστηματική κατάταξη, αλλά αναδεικνύει την αυξημένη απαξία της εγκληματικής οργάνωσης, η οποία θεωρείται ότι πλήττει άμεσα τη συνοχή και τη σταθερότητα της κοινωνικής έννομης τάξης⁵⁴.

Το έγκλημα της παραγράφου 1 του άρθρου 187 ΠΚ, Ν. 4619/2019, ορίζει ότι “Όποιος συγκροτεί ή εντάσσεται ως μέλος σε επιχειρησιακά δομημένη και με διαρκή εγκληματική δράση οργάνωση τριών ή περισσότερων προσώπων, που επιδιώκει την τέλεση περισσότερων κακουργημάτων τιμωρείται με κάθειρξη έως δέκα έτη και χρηματική ποινή”.

53 Χλούπης Γ. (2019), οπ.π., σελ. 294

54 Ορφανός Σ., 2021, Οργανωμένο Έγκλημα-Άρθρο 187 ΠΚ- Δογματική και νομολογιακή προσέγγιση, έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 94

Η έννοια της εγκληματικής οργάνωσης συγκροτείται από τρία σωρευτικώς απαιτούμενα στοιχεία, ήτοι ένα ποιοτικό, ένα ποσοτικό και ένα χρονικό. Ειδικότερα, το ποιοτικό στοιχείο συνίσταται στη δομημένη και λειτουργικά οργανωμένη επιχειρησιακή συγκρότηση του σχηματισμού, το ποσοτικό στοιχείο στην ύπαρξη τουλάχιστον τριών προσώπων για τη σύσταση και λειτουργία του, ενώ το χρονικό στοιχείο ανάγεται στη μη ευκαιριακή αλλά διαρκή και σταθερή εγκληματική δράση του εν λόγω μορφώματος⁵⁵. Το ποιοτικό στοιχείο της εγκληματικής οργάνωσης συνίσταται στην «επιχειρησιακά δομημένη οργάνωση» κατά την έννοια του άρθρου 187 παρ. 1 ΠΚ, ήτοι σε έναν εσωτερικά οργανωμένο και λειτουργικά συγκροτημένο εγκληματικό σχηματισμό, ο οποίος υπερβαίνει την απλή σύμπραξη προσώπων και εμφανίζει στοιχειώδη δομή και συντονισμό δράσης. Η εν λόγω έννοια αποδίδει τον πραγματοπαγή χαρακτήρα της εγκληματικής οργάνωσης, υπό την έννοια ότι το έννομο ενδιαφέρον της διάταξης εστιάζει στην ίδια τη συγκρότηση και λειτουργία του οργανωμένου μορφώματος και όχι στα επιμέρους υποκείμενα καθεαυτά⁵⁶.

4.2 Το προστατευόμενο έννομο αγαθό

Η εν λόγω αξιόποινη πράξη κρίνεται ως ιδιαίτερης βαρύτητας, η οποία προσβάλλει θεμελιώδη έννομα αγαθά και ιδίως τη δημόσια τάξη. Λόγω της φύσης και της έντασής της, ενέχει αυξημένο βαθμό κοινωνικής απαξίας, καθόσον δύναται να προκαλέσει εστίες δυνητικού κινδύνου και να διαταράξει την ομαλή κοινωνική συμβίωση, δημιουργώντας συνθήκες παθητικής αναστάτωσης στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο⁵⁷.

Ο Έλληνας νομοθέτης εστιάζει κατ' εξοχήν στο στοιχείο της επικινδυνότητας που ενυπάρχει στην ίδια τη συγκρότηση της εγκληματικής οργάνωσης, καθώς και στη συμμετοχή ή ένταξη σε αυτήν ως μέλος, ανεξαρτήτως του αν ο εκάστοτε δράστης προβαίνει τελικώς στην υλοποίηση του επιδιωκόμενου εγκληματικού σκοπού ή αν η συμμετοχή του περιορίζεται και μόνον στην ένταξή του στη δομή της οργάνωσης και

55 Τζανετής Α., 2001 Η έννοια της εγκληματικής οργάνωσης κατά το νέο άρθρο 187 ΠΚ, ΠοινΧρ, σελ. 1017

56 Αιτιολογική έκθεση του Ν.4619/2019

57 Μανωλεδάκης Ι., 1994, Επιβουλή της δημόσιας τάξης, εκδ. Σάκκουλα, β' εκδ, σελ. 108

στη συνακόλουθη συμβολή του στη λειτουργία της, ενόψει της συνολικής εγκληματικής της δραστηριότητας⁵⁸.

Η δημόσια τάξη συνιστά αναμφίβολα έννομο αγαθό ύψιστης σημασίας και αυξημένης θεσμικής βαρύτητας, το οποίο αναφέρεται στο σύνολο της κοινωνικής οργάνωσης και δεν αποτυπώνεται σε αμιγώς ατομικό επίπεδο δικαιοσύνης προστασίας. Εμφανίζεται δε υπό διττή διάσταση: αφενός ως θεσμική-πολιτειακή τάξη που συνδέεται με τη λειτουργία του πολιτεύματος και των κρατικών θεσμών, και αφετέρου ως κοινωνική τάξη που αφορά την εύρυθμη λειτουργία του κοινωνικού συνόλου στο σύνολό του.

Υπό την έννοια αυτή, η δημόσια τάξη διατηρεί έναν σταθερό και αμετάβλητο πυρήνα κανονιστικής αναφοράς, ο οποίος εκφράζεται μέσω της ρυθμιστικής οργάνωσης της πολιτείας και της παράλληλης ένταξης των πολιτών σε ένα σύστημα κανόνων, υποχρεώσεων και θεσμικών περιορισμών. Το αποτέλεσμα της ανωτέρω δομής είναι η διαμόρφωση μιας ενιαίας και κυρίαρχης ευταξίας, η οποία επικρατεί και λειτουργεί ως θεμελιώδης όρος κοινωνικής συμβίωσης εντός της έννομης τάξης του κράτους⁵⁹.

Παρά την υφιστάμενη δογματική αμφισβήτηση και τις ερμηνευτικές δυσχέρειες που ανακύπτουν στο πλαίσιο του Ελληνικού Ποινικού Δικαίου ως προς την ακριβή οριοθέτηση της διακινδύνευσης των εννόμων αγαθών τα οποία προσβάλλονται μέσω των εγκλημάτων των εν λόγω ενώσεων, στη θεωρία και τη νομολογία γίνεται δεκτό ότι με τη ρύθμιση του άρθρου 187 ΠΚ θεσπίζεται ένα διπλό επίπεδο προστασίας: αφενός της ατομικής ή προσωπικής σφαίρας εννόμων αγαθών και αφετέρου ενός υπερατομικού ή γενικού εννόμου αγαθού⁶⁰.

Ειδικότερα, το προσωπικό έννομο αγαθό εμφανίζεται ως έννοια διττής υφής, καθόσον δεν εξαντλείται στο συγκεκριμένο εκάστοτε ατομικό δικαίωμα ή αγαθό που τίθεται σε διακινδύνευση, αλλά επεκτείνεται και στο υποκειμενικό στοιχείο της αίσθησης ασφάλειας του προσώπου, το οποίο αποτελεί αποδέκτη ή πιθανό στόχο της εγκληματικής δραστηριότητας της οργάνωσης, είτε αυτή έχει σχεδιαστεί είτε έχει ήδη

58 Σταμούλη, Ε., 2015, Διδακτορική διατριβή, «Πολιτικές ασφαλείας στην Ελλάδα σε σχέση με το οργανωμένο έγκλημα και την τρομοκρατία και οι συνέπειες τους στην αντεγκληματική πολιτική», Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, σελ. 214

59 Ορφανός, Σ., 2021, οπ.π., σελ. 94

60 Ορφανός, Σ., 2021, οπ.π., σελ.97

τελεσθεί. Παράλληλα, το υπερατομικό έννομο αγαθό που τίθεται υπό προστασία συνίσταται στη δημόσια τάξη, ως θεμελιώδη όρο της κοινωνικής ευταξίας και της ομαλής λειτουργίας της έννομης τάξης, την οποία κατοχυρώνει η διάταξη του άρθρου 187 ΠΚ⁶¹.

4.3 Η αντικειμενική υπόσταση του 187, παρ.1 ΠΚ

Τυποποιείται ως διαζευκτικά τελούμενο, με δύο εναλλακτικούς τρόπους τέλεσης. Πρώτον, μπορεί να συνίσταται στη συγκρότηση εγκληματικής οργάνωσης, η οποία προϋποθέτει ενεργητική συμπεριφορά οργάνωσης και πρωτοβουλίας εκ μέρους των δραστών, μέσω της ανάληψης συγκεκριμένων πράξεων που κατατείνουν στη δημιουργία δομημένου εγκληματικού σχηματισμού. Η απλή συμφωνία βουλήσεως δεν επαρκεί αφ' εαυτής για τη θεμελίωση του εγκλήματος, αλλά απαιτείται η εξωτερίκευση της εγκληματικής πρόθεσης μέσω πραγματικών περιστατικών που καταδεικνύουν τη συγκρότηση της οργάνωσης⁶². Δεύτερον, η αντικειμενική υπόσταση του άρθρου 187 παρ. 1 ΠΚ πληρούται και με την ένταξη σε ήδη υφιστάμενη εγκληματική οργάνωση, η οποία προϋποθέτει την αποδοχή των επιδιωκόμενων από αυτή σκοπών, καθώς και την ενεργητική συμμετοχή του δράστη στη λειτουργία και δράση της. Η ένταξη δεν ταυτίζεται με απλή παθητική αποδοχή, αλλά απαιτεί πράξεις που καταδεικνύουν έμπρακτη συμβολή στη διατήρηση και προώθηση της εγκληματικής δραστηριότητας. Πρόκειται, τέλος, για διαρκές έγκλημα, η τέλεση του οποίου δεν εξαρτάται από τη διάρκεια ή την ένταση της δράσης της οργάνωσης⁶³.

Κατά τη διάταξη του άρθρου 187 ΠΚ, η αντικειμενική υπόσταση της εγκληματικής οργάνωσης θεμελιώνεται σε τρία βασικά στοιχεία: το ποιοτικό, το χρονικό και το αριθμητικό κριτήριο. Κεντρική προϋπόθεση αποτελεί η ύπαρξη μιας δομημένης και επιχειρησιακά οργανωμένης ομάδας, τα μέλη της οποίας λειτουργούν βάσει ορθολογικής κατανομής ρόλων και συντονισμένης δράσης προς την επίτευξη κοινού

61 Ορφανός, Σ., 2021, σπ.π., σελ.98

62 Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών (ΤΝΠ) ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, ΑΠ 978 / 2019, ΑΠ 1058/2013, ΣυμβΕφΛαρ 23/2015

63 ΤΝΠ, ΑΠ 1170/2019

εγκληματικού σκοπού. Η οργανωτική αυτή δομή δεν προϋποθέτει κατ' ανάγκην πλήρη γνώση εκ μέρους κάθε μέλους των αρμοδιοτήτων ή της ταυτότητας των λοιπών συμμετεχόντων, αλλά αρκεί η ένταξή του σε ένα λειτουργικό σύστημα καταμερισμού καθηκόντων.

Η προσθήκη του όρου «επιχειρησιακά δομημένη» στο άρθρο 187 ΠΚ αποσκοπεί στην ακριβέστερη οριοθέτηση της έννοιας της εγκληματικής οργάνωσης και στην ανάδειξη των δομικών εκείνων χαρακτηριστικών που θεμελιώνουν την αυξημένη ποινική της απαξία. Ειδικότερα, η επιχειρησιακή διάρθρωση προϋποθέτει την ύπαρξη οργανωμένης και λειτουργικά συνεκτικής δομής, εντός της οποίας τα μέλη αναλαμβάνουν διακριτούς, πλην όμως αλληλοσυμπληρούμενους ρόλους, συμβάλλοντας, μέσω συντονισμένης δράσης, στην αποτελεσματική επιδίωξη του κοινού εγκληματικού σκοπού. Η οργανωτική αυτή συνοχή υφίσταται ανεξαρτήτως του βαθμού γνώσης εκάστου μέλους ως προς τις ειδικότερες αρμοδιότητες των λοιπών συμμετεχόντων ή τους επιμέρους επιχειρησιακούς στόχους της οργάνωσης⁶⁴.

Περαιτέρω, η εγκληματική οργάνωση εμφανίζει κατεξοχήν πραγματοπαγή χαρακτήρα, καθόσον η ύπαρξη και η λειτουργική της συνέχεια εδράζονται στην οργανωτική της δομή και όχι στα συγκεκριμένα φυσικά πρόσωπα που την απαρτίζουν. Ως εκ τούτου, η αντικατάσταση ή η αποχώρηση επιμέρους μελών δεν διαταράσσει τη θεσμική και επιχειρησιακή της υπόσταση, ούτε αναστέλλει την εγκληματική της δραστηριότητα⁶⁵. Ακριβώς τα χαρακτηριστικά αυτά τη διακρίνουν ουσιωδώς από τις απλές συμμορίες, οι οποίες στερούνται αντίστοιχου βαθμού οργανωτικής συγκρότησης, λειτουργικής αυτοτέλειας και διαρκούς εγκληματικής εμβέλειας.

Υπό το πρίσμα αυτό, η εγκληματική οργάνωση χαρακτηρίζεται από έναν πραγματοπαγή και θεσμικά οργανωμένο χαρακτήρα, ο οποίος υπερβαίνει την απλή σύμπραξη προσώπων και αποτυπώνει αυξημένο βαθμό επιχειρησιακής συνοχής και επικινδυνότητας. Ακριβώς το στοιχείο αυτό τη διαφοροποιεί ουσιωδώς από την απλή

64 Αιτιολογική Έκθεση Ν4619/2019

65 Ν. Κουράκη, 2000, Το οργανωμένο έγκλημα: Φαινομενολογία του προβλήματος και δυνατότητες αντιμετώπισής του στην Ελλάδα, σε: Πρακτικά Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου ΕΕΠΔ, 2000, σ. 13 επ

συμμορία, η οποία στερείται της απαιτούμενης οργανωτικής δομής και της αντίστοιχης εγκληματικής δυναμικής⁶⁶.

Η ταυτότητα των επιμέρους μελών της εγκληματικής οργάνωσης δεν αποτελεί καθοριστικό στοιχείο για τη νομική της υπόσταση, καθώς η τυχόν αντικατάσταση ή εναλλαγή τους δεν επηρεάζει τη συνέχεια και τη λειτουργική της συγκρότηση. Καθοριστικής σημασίας είναι, αντιθέτως, η διατήρηση της οργανωτικής δομής και του τρόπου λειτουργίας της, μέσω των οποίων εξασφαλίζεται η επιδίωξη και υλοποίηση των εγκληματικών της σκοπών. Ως εκ τούτου, η εγκληματική οργάνωση αξιολογείται πρωτίστως ως διαρκής και αυτοτελής επιχειρησιακή οντότητα, η ύπαρξη της οποίας δεν εξαρτάται από τα εκάστοτε φυσικά πρόσωπα που τη στελεχώνουν⁶⁷.

Δεύτερο ουσιώδες γνώρισμα της εγκληματικής οργάνωσης αποτελεί το χρονικό στοιχείο, το οποίο συνδέεται με τη διάρκεια και τη σταθερότητα της συλλογικής εγκληματικής δραστηριότητας. Η εγκληματική οργάνωση δεν συγκροτείται για την περιστασιακή ή ευκαιριακή τέλεση μεμονωμένων αξιόποινων πράξεων, αλλά προϋποθέτει την ύπαρξη μιας διαρκούς και σχετικά μόνιμης οργανωτικής δομής, προσανατολισμένης στην ανάπτυξη εγκληματικής δράσης με προοπτική συνέχειας στον χρόνο. Στο πλαίσιο αυτό, για τη στοιχειοθέτηση του εγκλήματος αρκεί είτε η συγκρότηση είτε η ένταξη σε μια τέτοια οργανωμένη δομή, υπό την προϋπόθεση ότι τα μέλη της επιδιώκουν τη διαχρονική ανάπτυξη εγκληματικής δραστηριότητας και όχι την πρόσκαιρη ή αποσπασματική συνεργασία τους για την τέλεση μεμονωμένων εγκλημάτων. Η απαίτηση της διάρκειας λειτουργεί ως κρίσιμο διακριτικό γνώρισμα της εγκληματικής οργάνωσης, αναδεικνύοντας τον μόνιμο χαρακτήρα και την αυξημένη επικινδυνότητά της έναντι άλλων μορφών εγκληματικής σύμπραξης⁶⁸.

Περαιτέρω, η πλήρωση του χρονικού στοιχείου της εγκληματικής οργάνωσης δεν προϋποθέτει τον εκ των προτέρων καθορισμό συγκεκριμένης διάρκειας λειτουργίας. Αρκεί η ύπαρξη προοπτικής διαρκούς εγκληματικής δραστηριότητας, ανεξαρτήτως του εάν η χρονική έκταση της δράσης της έχει προκαθορισθεί ή παραμένει αόριστη.

66 Μαργαρίτης, Μ., 2022, Ποινικός Κώδικας, Ερμηνεία-Εφαρμογή, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλα, σελ. 503-504

67 Ορφανός Σ., 2021, οπ.π., σελ 106-107

68 Μαργαρίτης, Μ., 2022, οπ.π., σελ.503-504

Υπό την έννοια αυτή, η διάρκεια της οργάνωσης δύναται να είναι απροσδιόριστη ή να παρατείνεται επ' αόριστον, εφόσον η οργανωμένη δομή και ο κοινός εγκληματικός προσανατολισμός των μελών της εξακολουθούν να υφίστανται. Συνεπώς, το κρίσιμο κριτήριο δεν είναι η ακριβής χρονική οριοθέτηση της λειτουργίας της, αλλά η σταθερή και διαρκής βούληση ανάπτυξης εγκληματικής δράσης με χαρακτήρα συνέχειας και μονιμότητας⁶⁹.

Τρίτο θεμελιώδες στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης της εγκληματικής οργάνωσης αποτελεί το αριθμητικό ή ποσοτικό κριτήριο, το οποίο αφορά τον ελάχιστο απαιτούμενο αριθμό συμμετεχόντων για τη συγκρότησή της. Ειδικότερα, η πλήρωση της νομοτυπικής μορφής του εγκλήματος προϋποθέτει τη σύμπραξη τουλάχιστον τριών προσώπων, τα οποία εντάσσονται σε μια κοινή οργανωμένη δομή με σκοπό την επιδίωξη των εγκληματικών της επιδιώξεων⁷⁰.

Παρότι η επιδίωξη άμεσου ή έμμεσου οικονομικού ή άλλου υλικού οφέλους αναγνωρίζεται στη Σύμβαση του Παλέρμου ως βασικό χαρακτηριστικό της οργανωμένης εγκληματικότητας, ο Έλληνας νομοθέτης δεν την ενέταξε αρχικά ως συστατικό στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης της εγκληματικής οργάνωσης κατά τη θέσπιση του Ν. 2928/2001. Ωστόσο, με την κύρωση της Σύμβασης μέσω του Ν. 3875/2010, ο σκοπός προσπορισμού οικονομικού ή άλλου υλικού οφέλους αναγνωρίστηκε ρητώς στο νομοθετικό πλαίσιο, χωρίς πάντως να αναχθεί σε αναγκαίο στοιχείο συγκρότησης της εγκληματικής οργάνωσης, αλλά ως επιβαρυντική περίπτωση κατά την εφαρμογή του άρθρου 187 ΠΚ⁷¹.

Συνεπώς, η έννοια της εγκληματικής οργάνωσης στο ελληνικό ποινικό δίκαιο θεμελιώνεται πρωτίστως στα στοιχεία της οργανωμένης δομής, της διάρκειας και της συλλογικής εγκληματικής δράσης, ενώ η επιδίωξη οικονομικού ή άλλου υλικού οφέλους λειτουργεί ως παράγοντας αυξημένης ποινικής απαξίας και όχι ως αναγκαία προϋπόθεση της ύπαρξής της.

69 Ορφανός Σ., 2021, ο.π., σελ. 108

70 Μαργαρίτης Μ., 2022, ο.π., σελ. 503

71 Ορφανός Σ., 2021, ο.π., σελ. 120, Αιτιολογική Έκθεση Ν3875/2010, σελ.1

Η αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος της εγκληματικής οργάνωσης πληρούται μόνον όταν η συλλογική αυτή μορφή εγκληματικής δράσης συγκεντρώνει σωρευτικά τα προβλεπόμενα από τον νόμο δομικά χαρακτηριστικά. Ειδικότερα, απαιτείται η ύπαρξη οργανωμένης ομάδας αποτελούμενης από τουλάχιστον τρία πρόσωπα, η οποία διαθέτει επιχειρησιακή διάρθρωση, εμφανίζει σταθερότητα και διάρκεια στον χρόνο και προσανατολίζεται στην τέλεση αόριστου αριθμού κακουργηματικών πράξεων.

Κατά συνέπεια, η στοιχειοθέτηση του εγκλήματος δεν εξαρτάται από την τέλεση συγκεκριμένων επιμέρους εγκλημάτων, αλλά από τη διαπίστωση της ύπαρξης μιας διαρκούς, δομημένης και λειτουργικά οργανωμένης εγκληματικής οντότητας, η οποία εμφανίζει αυξημένη ικανότητα παραγωγής εγκληματικής δράσης και, συνακόλουθα, ιδιαίτερη κοινωνική επικινδυνότητα

4.4 Η υποκειμενική υπόσταση του 187, παρ.1 ΠΚ

Κατά την πάγια νομολογιακή παραδοχή, η υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος της εγκληματικής οργάνωσης απαιτεί δόλο οποιουδήποτε βαθμού, ο οποίος πρέπει να καταλαμβάνει τόσο τη σύσταση της οργάνωσης, υπό τη νομική της μορφή όπως προσδιορίζεται στο άρθρο 187 ΠΚ, όσο και την ένταξη ή συμμετοχή του δράστη σε αυτήν ως μέλους. Ειδικότερα, απαιτείται ο δράστης να τελεί εν γνώσει, έστω και με τη μορφή ενδεχόμενου δόλου, ότι η οργάνωση εμφανίζει τα τυπικά χαρακτηριστικά της επιχειρησιακής δομής, της διαρκούς εγκληματικής δραστηριότητας και του προσανατολισμού προς τη διάπραξη περισσότερων κακουργηματικών πράξεων.

Περαιτέρω, πέραν του γνωστικού αυτού στοιχείου, απαιτείται και η συνδρομή ενός πρόσθετου βουλητικού στοιχείου, ήτοι της επιδίωξης (*dolus specialis*) διάπραξης των εγκληματικών πράξεων που εντάσσονται στον σκοπό της οργάνωσης. Υπό την έννοια αυτή, η νομολογία προσδιορίζει ότι ο δόλος περιλαμβάνει αφενός τη συνείδηση και βούληση σύστασης ή ένταξης στην εγκληματική οργάνωση και αφετέρου τον ειδικό σκοπό τέλεσης πλειόνων κακουργημάτων, στοιχείο το οποίο προσδίδει στο έγκλημα

τον χαρακτήρα της υπερχειλούς υποκειμενικής υπόστασης, καθόσον ο υπερβαίνων τον απλό δόλο σκοπός δεν ενσωματώνεται στην αντικειμενική υπόσταση, αλλά συγκροτεί αυτοτελές εννοιολογικό στοιχείο της υποκειμενικής διάρθρωσης του αδικήματος⁷².

Ο σκοπός της εγκληματικής οργάνωσης τελεί σε άρρηκτη συνάρτηση με τον εγκληματικό της προσανατολισμό καθ' όλη τη διάρκεια της ύπαρξής της, καθόσον συγκροτεί τον συνεκτικό άξονα που ενοποιεί τη δράση των μελών της. Υπό την έννοια αυτή, η ιδιότητα του μέλους δεν διατηρείται αυτοτελώς και ανεξάρτητα, αλλά συνδέεται λειτουργικά με τη συνεχή βούληση συμμετοχής στην επιδίωξη των κακουρηγηματικών σκοπών της οργάνωσης, η οποία και αποτελεί αναγκαίο όρο διατήρησης της οργανωτικής ένταξης⁷³.

4.5 Άρθρο 187, παρ.2 ΠΚ: Η διεύθυνση της εγκληματικής οργάνωσης

Κατά τη διάταξη του άρθρου 187 παρ. 2 ΠΚ, «*όποιος διευθύνει την εγκληματική οργάνωση τιμωρείται με κάθειρξη*», με την εν λόγω ρύθμιση να θεμελιώνει αυτοτελή κακουρηγηματική μορφή συμμετοχής στο πλαίσιο του άρθρου 187 ΠΚ, σε συνδυασμό με τις γενικές αρχές των άρθρων 18 και 26 ΠΚ. Η διεύθυνση της εγκληματικής οργάνωσης συνιστά κρίσιμο δογματικό και ερμηνευτικό ζήτημα, καθόσον προσδιορίζει την ανώτερη ιεραρχικά θέση εντός της οργανωτικής δομής και συνακόλουθα τη δυνατότητα καθοριστικής επιρροής στη διαμόρφωση, τον συντονισμό και την κατεύθυνση της εγκληματικής δραστηριότητας.

Ειδικότερα, ως διευθύνοντες δύνανται να νοούνται ένα ή περισσότερα πρόσωπα, τα οποία, μέσω συγκλίνουσας ή συντονισμένης βούλησης, καθορίζουν τη στρατηγική, τον σχεδιασμό και την επιχειρησιακή δράση της οργάνωσης, διαμορφώνοντας τον τρόπο υλοποίησης των επιδιωκόμενων εγκληματικών σκοπών. Η αξιόποινη αυτή συμπεριφορά τυποποιείται ρητώς στο ισχύον ποινικό δίκαιο και συνιστά ιδιαίτερη μορφή συμμετοχής, η οποία φέρει χαρακτηριστικά διαζευκτικώς μικτού εγκλήματος,

⁷² ΤΝΠ, ΑΠ 954/2022, ΑΠ 607/2023

⁷³ Ριζάβα Φ., 2012, Οργανωμένο έγκλημα, Θεωρητική προσέγγιση, κατ' άρθρον ερμηνεία και νομολογιακή αντιμετώπιση, 2012, σ. 390

ενώ παράλληλα δύναται να εμφανίζει στοιχεία τόσο κοινής όσο και ιδιώνυμης εγκληματικής μορφής, δεδομένου ότι μπορεί να τελεσθεί από οποιοδήποτε πρόσωπο, υπό την ειδική όμως ιδιότητα και λειτουργία της διεύθυνσης της εγκληματικής οργάνωσης⁷⁴.

Η πράξη της διεύθυνσης εγκληματικής οργάνωσης τιμωρείται αυστηρότερα σε σχέση τόσο με τη σύσταση όσο και με τη συμμετοχή σε αυτήν, γεγονός που αντανακλά τη βαρύτητα του ρόλου του διευθύνοντος εντός της οργανωτικής δομής. Υπό το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο, η διεύθυνση της εγκληματικής οργάνωσης συνιστά διακεκριμένη μορφή του εγκλήματος, για την οποία προβλέπεται ποινή πρόσκαιρης κάθειρξης από πέντε έως δεκαπέντε έτη, σε αντίθεση με την κάθειρξη έως δέκα έτη που απειλείται για τη σύσταση ή τη συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση, στοιχείο που αναδεικνύει τη νομοθετική βαρύτητα και την αυξημένη απαξία της διευθυντικής εγκληματικής συμπεριφοράς⁷⁵.

Το έννομο αγαθό που προσβάλλεται από την πράξη της διεύθυνσης εγκληματικής οργάνωσης συνίσταται, κατά τη ρητή νομοθετική πρόβλεψη του άρθρου 187 παρ. 1 ΠΚ, στη διακινδύνευση της δημόσιας τάξης, ως υπερατομικού εννόμου αγαθού που προστατεύει τη συνολική κοινωνική ευταξία. Υπό το πρίσμα αυτό, η διευθυντική εγκληματική συμπεριφορά εντάσσεται στο ίδιο προστατευτικό πεδίο με τη βασική μορφή του εγκλήματος, ενισχύοντας ωστόσο την απαξία λόγω του καθοριστικού ρόλου του δράστη στην οργάνωση και λειτουργία της εγκληματικής δομής.

Ως προς την υποκειμενική υπόσταση, απαιτείται η συνδρομή δόλου, ο οποίος, κατά τη θεωρητική προσέγγιση, φέρει τον χαρακτήρα του υπερχειλούς δόλου, όπως και στις λοιπές μορφές του άρθρου 187 ΠΚ, ήτοι της συγκρότησης και της ένταξης. Ο δράστης οφείλει να έχει γνώση και βούληση της διευθυντικής του θέσης εντός της εγκληματικής οργάνωσης, καθώς και του εγκληματικού της προσανατολισμού, χωρίς να απαιτείται η διαρκής ή συστηματική τέλεση επιμέρους πράξεων, αλλά αρκεί η

74 Ορφανός Σ., 2021, οπ.π., σελ. 145

75 Αιτιολογική Έκθεση Ν.4619/2019, σελ. 42

άσκηση διεθυντικών και κατευθυντικών αρμοδιοτήτων οποτεδήποτε στο πλαίσιο της λειτουργίας της οργάνωσης⁷⁶.

5. Η ποινική δικονομική αντιμετώπιση της εγκληματικής οργάνωσης

Η ιδιαιτερότητα του οργανωμένου εγκλήματος, ως μορφής εγκληματικότητας που χαρακτηρίζεται από αυξημένη οργανωτική συνοχή, επιχειρησιακή μυστικότητα και διαρκή εγκληματική δραστηριότητα, κατέστησε αναγκαία τη θεσμοθέτηση ειδικών ανακριτικών μέσων για τη διακρίβωση και καταστολή του. Τα μέσα αυτά, λόγω της έντονης επέμβασής τους σε συνταγματικώς προστατευόμενα δικαιώματα και ατομικές ελευθερίες, συνιστούν εξαιρετικές δικονομικές παρεκκλίσεις από το κοινό καθεστώς ποινικής προδικασίας και δικαιολογούνται αποκλειστικά από την αυξημένη αποδεικτική δυσχέρεια που παρουσιάζουν οι οργανωμένες μορφές εγκληματικής δράσης.

Προς την κατεύθυνση αυτή, η διεθνής και ευρωπαϊκή έννομη τάξη ανέπτυξαν ένα εξειδικευμένο κανονιστικό πλαίσιο αντιμετώπισης του οργανωμένου εγκλήματος, στο οποίο κεντρική θέση κατέχει η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος. Η Σύμβαση αυτή εισήγαγε ένα ολοκληρωμένο πρότυπο ποινικής και δικονομικής αντιμετώπισης του φαινομένου, προβλέποντας, μεταξύ άλλων, τη δυνατότητα αξιοποίησης ειδικών ανακριτικών τεχνικών για την αποτελεσματικότερη αποκάλυψη και διερεύνηση οργανωμένων εγκληματικών δραστηριοτήτων.

Στην ελληνική έννομη τάξη, πριν από την εισαγωγή του Ν. 2928/2001, η ποινικοδικονομική αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος δεν στηριζόταν σε ένα ενιαίο και συστηματικά οργανωμένο νομοθετικό πλαίσιο, αλλά διαμορφωνόταν αποσπασματικά μέσω επιμέρους διατάξεων του εσωτερικού δικαίου ή κατόπιν ενσωμάτωσης διεθνών συμβατικών δεσμεύσεων. Ως εκ τούτου, οι ειδικές ανακριτικές

⁷⁶ Ορφανός Σ., 2021, οπ.π., σελ. 146

πράξεις δεν αποτελούσαν στοιχεία ενός συνεκτικού συστήματος ποινικής διερεύνησης, αλλά διάσπαρτες νομοθετικές προβλέψεις περιορισμένης εμβέλειας. Η μεταγενέστερη θεσμοθέτηση ειδικού νομοθετικού πλαισίου σηματοδότησε τη μετάβαση σε ένα ενισχυμένο μοντέλο ποινικοδικονομικής καταστολής, το οποίο αποσκοπεί στη συμφιλίωση δύο κατ' αρχήν ανταγωνιστικών επιταγών: αφενός της αποτελεσματικής δίωξης των οργανωμένων εγκληματικών μορφωμάτων και αφετέρου της διασφάλισης των συνταγματικών εγγυήσεων, της αρχής της αναλογικότητας και των θεμελιωδών δικαιωμάτων του κατηγορουμένου στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας⁷⁷.

Η θέσπιση του Ν. 2928/2001 σηματοδότησε τη θεσμική ενίσχυση του ελληνικού πλαισίου αντιμετώπισης του οργανωμένου εγκλήματος μέσω της εισαγωγής ειδικών ποινικοδικονομικών μέσων διερεύνησης. Η ανάγκη αυτή υπαγορεύθηκε από τις ιδιαιτερότητες των εγκληματικών οργανώσεων, οι οποίες, λόγω της δομημένης και συγκαλυμμένης δράσης τους, δεν είναι δυνατόν να αντιμετωπισθούν αποτελεσματικά με τα συνήθη ανακριτικά εργαλεία.

Περαιτέρω, το άρθρο 20 της Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος καθιέρωσε ειδικές ανακριτικές τεχνικές, όπως οι ελεγχόμενες μεταφορές, η ηλεκτρονική επιτήρηση και η συγκαλυμμένη ανακριτική δράση. Οι ρυθμίσεις αυτές ενσωματώθηκαν στην ελληνική έννομη τάξη με την κύρωση της Σύμβασης μέσω του Ν. 3875/2010, ενισχύοντας το θεσμικό οπλοστάσιο των διωκτικών αρχών για την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος⁷⁸.

5.1 Οι ειδικές ανακριτικές πράξεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (Ν4620/2019)

Με τη θέσπιση του νέου Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, ο Έλληνας νομοθέτης επιδίωξε τη διαμόρφωση ενός σύγχρονου δικονομικού πλαισίου, ικανού αφενός να διασφαλίζει την αποτελεσματική απονομή της ποινικής δικαιοσύνης και την

77 Παπαχαράλαμπος, Χ., 2003, «Η εξιχνίαση του οργανωμένου εγκλήματος. Η προβληματική των ειδικών ανακριτικών τεχνικών», σε: Τιμητικό Τόμο για την Αλίκη Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου (“Δικαιώματα του Ανθρώπου, Έγκλημα, Αντεγκληματική Πολιτική”), Β', Αθήνα/ Βρυξέλλες (Bruylant), σελ. 1048

78 Ριζάβα, Φ., 2011, Διδακτορική διατριβή, «Οργανωμένο Έγκλημα», Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, σελ.636-637

προστασία της έννομης τάξης και αφετέρου να εγγυάται τον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών του κατηγορουμένου. Η μεταρρύθμιση αυτή αντανakλά την ανάγκη εξισορρόπησης μεταξύ του δημοσίου συμφέροντος για την καταστολή της εγκληματικότητας και της υποχρέωσης προστασίας της ατομικής ελευθερίας και των δικονομικών εγγυήσεων του προσώπου που εμπλέκεται στην ποινική διαδικασία⁷⁹.

Με τις διατάξεις των άρθρων 254 και 255 του νέου Κώδικα Ποινικής Δικονομίας ενσωματώθηκαν και αναδιαρθρώθηκαν οι ειδικές ανακριτικές πράξεις που προβλέπονταν στα πρώην άρθρα 253Α και 253Β ΚΠΔ, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που αφορούσαν την καταπολέμηση των εγκλημάτων διαφθοράς. Ο νομοθέτης προέβη σε συστηματική αναμόρφωση και συμπλήρωση του σχετικού πλαισίου, επιδιώκοντας την προσαρμογή του στις απαιτήσεις του κράτους δικαίου και στις θεμελιώδεις αρχές της δίκαιης ποινικής διαδικασίας. Η νομοθετική αυτή παρέμβαση υπαγορεύθηκε από την ιδιάζουσα φύση των ειδικών ανακριτικών πράξεων, οι οποίες, λόγω του μυστικού, συγκαλυμμένου και εν πολλοίς προληπτικού χαρακτήρα τους, συνεπάγονται σημαντικούς περιορισμούς ατομικών δικαιωμάτων. Ως εκ τούτου, κρίθηκε αναγκαία η θέσπιση αυστηρότερων εγγυήσεων νομιμότητας και αναλογικότητας, ώστε η εφαρμογή τους να συμβιβάζεται με τις επιταγές της δικαιοκρατικής αρχής και της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας⁸⁰.

Ως ειδικές ανακριτικές πράξεις νοούνται οι περιοριστικώς προβλεπόμενες στο άρθρο 254 ΚΠΔ δικονομικές ενέργειες, οι οποίες διενεργούνται υπό καθεστώς αυξημένης μυστικότητας και απορρήτου στο πλαίσιο διερεύνησης συγκεκριμένων ιδιαιτέρως σοβαρών εγκλημάτων. Η εφαρμογή τους αποσκοπεί όχι μόνο στη συλλογή αποδεικτικού υλικού και την αποτελεσματική διακρίβωση αξιόποινων πράξεων, αλλά και στην εξυπηρέτηση ευρύτερων σκοπών αντεγκληματικής πολιτικής, ιδίως δε στην πρόληψη και αποτροπή της οργανωμένης εγκληματικής δραστηριότητας. Λόγω του εξαιρετικού χαρακτήρα τους και της έντονης επέμβασής τους σε συνταγματικώς προστατευόμενα δικαιώματα, οι πράξεις αυτές υπόκεινται σε αυστηρές προϋποθέσεις

79 Αιτιολογική Έκθεση Ν.4620/2019, σελ.3

80 Αιτιολογική Έκθεση, Ν.4620/2019, σ. 76

νομιμότητας και εφαρμόζονται αποκλειστικά στις περιπτώσεις που προβλέπει ο νόμος, στο πλαίσιο της αρχής της αναλογικότητας και των εγγυήσεων του κράτους δικαίου⁸¹.

Το άρθρο 254 ΚΠΔ καθιερώνει ένα κλειστό σύστημα ειδικών ανακριτικών πράξεων, οι οποίες εφαρμόζονται κατ' εξαίρεση για τη διερεύνηση ιδιαίτερα σοβαρών μορφών εγκληματικότητας. Στο πεδίο εφαρμογής του εντάσσονται η συγκαλυμμένη έρευνα, η ανακριτική διείσδυση, οι ελεγχόμενες μεταφορές, η άρση του απορρήτου των επικοινωνιών, η καταγραφή δραστηριοτήτων ή άλλων γεγονότων εκτός κατοικίας, καθώς και η συσχέτιση ή ο συνδυασμός δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.

Στην παράγραφο 3 του ιδίου άρθρου προβλέπεται ότι η διενέργεια των ειδικών ανακριτικών πράξεων τελεί υπό αυστηρές διαδικαστικές εγγυήσεις, οι οποίες αποτυπώνονται ρητώς στην αιτιολογία του βουλεύματος του αρμόδιου δικαστικού συμβουλίου, κατόπιν εισαγγελικής πρότασης. Ειδικότερα, απαιτείται ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολόγηση ως προς τη συγκεκριμένη αξιόποινη πράξη, τις υφιστάμενες σοβαρές ενδείξεις σε βάρος του υπόπτου, τον επιδιωκόμενο σκοπό της ανακριτικής ενέργειας, καθώς και την αδυναμία ή ουσιώδη δυσχέρεια διακρίβωσης της υπόθεσης με ηπιότερα αποδεικτικά μέσα, όπως και την απολύτως αναγκαία χρονική διάρκειά της⁸².

5.1.1 Η συγκαλυμμένη έρευνα

Η συγκαλυμμένη έρευνα αποτελεί ειδική ανακριτική πράξη, κατά την οποία ο αρμόδιος γενικός ή ειδικός ανακριτικός υπάλληλος, ή ιδιώτης ενεργών κατ' εντολή και υπό την καθοδήγηση των διωκτικών αρχών, κατόπιν εισαγγελικής παραγγελίας, εμφανίζεται με προσποιητή ιδιότητα ως ενδιαφερόμενος ή ως μεσολαβητής ωφελούμενου, προκειμένου να διεισδύσει στο πεδίο δράσης του δράστη και να καταστήσει δυνατή τη διακρίβωση και τεκμηρίωση της τέλεσης των περιοριστικώς αναφερόμενων στο άρθρο 254 ΚΠΔ εγκλημάτων, καθώς και την ταυτοποίηση των υπαιτίων.

81 Δαλακούρας, Θ., 2020, Ο Νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας: Συνοπτική ερμηνεία κατ' άρθρο του Ν 4620/2019, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, σελ.201

82 Αιτιολογική Έκθεση, Ν.4620/2019, σ. 77

Η νομιμότητα της εν λόγω ανακριτικής τεχνικής προϋποθέτει αυστηρά ότι η εγκληματική απόφαση έχει διαμορφωθεί αυτοτελώς και ανεπηρέαστα από τον δράστη, πριν από οποιαδήποτε κρατική παρέμβαση, αποκλεισμένης κάθε μορφής προτροπής, υποκίνησης ή δημιουργίας της εγκληματικής βούλησης εκ μέρους των διωκτικών οργάνων. Υπό την έννοια αυτή, τα όργανα της Πολιτείας περιορίζονται σε ρόλο αμιγώς διαπιστωτικό και αποδεικτικό, χωρίς ενεργό συμβολή στη γένεση της αξιόποινης πράξης, η οποία αποτελεί προϊόν ήδη υφιστάμενης εγκληματικής βούλησης του δράστη⁸³.

Η συγκαλυμμένη έρευνα αποβλέπει αποκλειστικά στην αποκάλυψη ήδη τελεσθεισών ή τελούμενων αξιόποινων πράξεων μέσω μυστικής παρακολούθησης και διείσδυσης των αρμόδιων οργάνων ή συνεργαζόμενων ιδιωτών στο περιβάλλον του υπόπτου, χωρίς όμως να επιτρέπεται οποιαδήποτε μορφή πρόκλησης ή ενίσχυσης της εγκληματικής βούλησης ή διευκόλυνσης της τέλεσης του αδικήματος. Προϋποτίθεται ότι η εγκληματική απόφαση έχει ήδη διαμορφωθεί αυτοτελώς από τον δράστη, ενώ η κρατική παρέμβαση περιορίζεται σε παθητική συλλογή πληροφοριών, σύμφωνα και με τη νομολογία του ΕΔΔΑ, η οποία απαιτεί αποχή από ενεργητική υποκίνηση.

Η εν λόγω ανακριτική πράξη διενεργείται για εύλογο χρονικό διάστημα, το οποίο δεν μπορεί να υπερβαίνει τους τρεις μήνες, με δυνατότητα παράτασης ενός ακόμη τριμήνου, υπό τους όρους του άρθρου 255 ΚΠΔ. Παράλληλα, η διαδικασία τελεί υπό συνεχή εισαγγελική εποπτεία και συνοδεύεται από υποχρέωση σύνταξης αναλυτικής έκθεσης, ώστε να διασφαλίζεται η διαφάνεια και να αποκλείεται η αξιοποίηση αποδεικτικών στοιχείων που δεν έχουν δεόντως καταγραφεί ή τεκμηριωθεί, προς αποφυγή παραβίασης των δικονομικών εγγυήσεων του κατηγορουμένου⁸⁴.

5.1.2 Η ανακριτική διείσδυση

Η ανακριτική διείσδυση συνιστά ειδική ανακριτική τεχνική, η οποία αξιοποιείται στο πλαίσιο της πρόληψης, διερεύνησης και καταστολής των οργανωμένων μορφών

83 Δαλακούρας Θ. 2019, Ο νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας: Συνοπτική ερμηνεία κατ' άρθρο του Ν 4620/2019, 2η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, 2019, σελ. 202

84 Παπαδαμάκης Α., 2019, Ποινική Δικονομία, Θεωρία-Πράξη-Νομολογία, Εκδόσεις Σάκκουλας, έκδ. 9η, 2019, σελ. 218

εγκληματικότητας. Η διενέργειά της ανατίθεται σε αρμόδια ανακριτικά ή αστυνομικά όργανα, καθώς και σε ειδικώς εξουσιοδοτημένα ή συνεργαζόμενα πρόσωπα, τα οποία ενσωματώνονται συγκαλυμμένα στο περιβάλλον δράσης της εγκληματικής οργάνωσης με σκοπό τη συλλογή κρίσιμων πληροφοριών και αποδεικτικών στοιχείων⁸⁵.

Η μέθοδος αυτή δεν αποβλέπει στην πρόκληση ή υποκίνηση της εγκληματικής συμπεριφοράς ούτε στην επ' αυτοφώρω σύλληψη των δραστών, όπως συμβαίνει στην περίπτωση του agent provocateur, του οποίου η δράση εγείρει σοβαρά ζητήματα συμβατότητας με τις αρχές της δίκαιης δίκης και της νομιμότητας της απόδειξης. Αντιθέτως, η ανακριτική διείδυση αποσκοπεί στη διαπίστωση της οργανωτικής δομής, της σύνθεσης, του τρόπου λειτουργίας και της εγκληματικής δραστηριότητας της οργάνωσης, μέσω της νόμιμης συγκέντρωσης αποδεικτικού υλικού, ικανού να θεμελιώσει την ποινική δίωξη και να συμβάλει στην εξάρθρωση του εγκληματικού σχηματισμού. Υπό την έννοια αυτή, αποτελεί κατ' εξοχήν μέσο μυστικής ποινικής διερεύνησης, το οποίο δικαιολογείται από την ιδιαίτερη αποδεικτική δυσχέρεια που χαρακτηρίζει τα εγκλήματα οργανωμένης εγκληματικότητας⁸⁶.

Στη θεωρία παρατηρείται συχνά η εννοιολογική σύγκλιση της ανακριτικής διείδυσης με την έννοια της αστυνομικής παγίδευσης, όρος ο οποίος χρησιμοποιείται ενίοτε για την περιγραφή της ειδικής ανακριτικής πράξης του άρθρου 254 ΚΠΔ⁸⁷. Ωστόσο, γίνεται δεκτό ότι οι δύο έννοιες δεν ταυτίζονται, καθώς η αστυνομική παγίδευση φέρει κατά κανόνα αρνητικό αξιολογικό φορτίο και αναφέρεται σε περιπτώσεις μυστικής αστυνομικής δράσης που υπερβαίνει τα νόμιμα όρια ή τις θεσπισμένες προϋποθέσεις της συγκαλυμμένης έρευνας, οδηγώντας ενδεχομένως σε προσβολή του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη. Αντιθέτως, η ανακριτική διείδυση συνιστά νομοθετικά επιτρεπόμενη δικονομική τεχνική, η οποία διενεργείται από αρμόδια ανακριτικά ή αστυνομικά όργανα στο πλαίσιο προδικαστικής διερεύνησης και υπό τις νόμιμες

85 Παπαδαμάκης Α., 2019, οπ.π., σελ. 221

86 Λίβος, Ν., 2000, «Οργανωμένο έγκλημα: Έννοια και δικονομικοί τρόποι αντιμετώπισής του», σε: Το Οργανωμένο Έγκλημα από τη Σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, Δίκαιο & Οικονομία, σελ. 56-57

87 Παπανικολάου Α. Ανακριτική διείδυση και αστυνομική παγίδευση. Μια προσέγγιση του ζητήματος ιδίως σε αξιόποινες πράξεις του νόμου περί ναρκωτικών, εκδ. Σάκκουλα, 2013, σελ. 7

εγγυήσεις, αποτελώντας ευρύτερη έννοια από την παγίδευση, της οποίας τα όρια είναι στενότερα και συνδέονται με την υπέρβαση των επιτρεπτών ορίων κρατικής δράσης⁸⁸.

5.1.3 Οι ελεγχόμενες μεταφορές

Η πρώτη νομοθετική αποτύπωση του σκοπού της ελεγχόμενης μεταφοράς εντοπίζεται στις διατάξεις του άρθρου 1 στοιχ. ζ του Ν. 1990/1991, με τον οποίο κυρώθηκε η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά της παράνομης διακίνησης ναρκωτικών και ψυχοτρόπων ουσιών. Κατά τον ορισμό αυτό, η ελεγχόμενη παράδοση συνίσταται σε ανακριτική τεχνική κατά την οποία η διακίνηση παράνομων ή απαγορευμένων αγαθών, ιδίως ναρκωτικών και ψυχοτρόπων ουσιών, επιτρέπεται να συνεχίζεται εντός ή μέσω της επικράτειας ενός ή περισσοτέρων κρατών, υπό συνθήκες συγκαλυμμένης επιτήρησης και ελέγχου από τις αρμόδιες αρχές κι επιδιώκει την ταυτοποίηση και τον εντοπισμό των εμπλεκομένων προσώπων στις προβλεπόμενες στο άρθρο 3 §1 της Σύμβασης εγκληματικές πράξεις, μέσω της παρακολούθησης της εγκληματικής διακίνησης χωρίς την άμεση διακοπή της, με σκοπό την αποκάλυψη του ευρύτερου δικτύου δράσης και την αποτελεσματική ποινική του αντιμετώπιση.⁸⁹

Η ελεγχόμενη μεταφορά αποτελεί ειδική ανακριτική τεχνική, η οποία συνίσταται στην επιτηρούμενη και ελεγχόμενη διακίνηση παράνομων αγαθών ή αντικειμένων, όπως ναρκωτικές ουσίες, όπλα, πλαστά νομίσματα ή λοιπά αντικείμενα εγκληματικής προέλευσης, με τη γνώση και υπό την εποπτεία των αρμόδιων διωκτικών αρχών. Η ενεργοποίηση της εν λόγω μεθόδου προϋποθέτει την ύπαρξη επαρκών ενδείξεων για την τέλεση σοβαρών αξιόποινων πράξεων, στο πλαίσιο των οποίων οι αρμόδιες υπηρεσίες επιλέγουν, για λόγους ανακριτικής σκοπιμότητας, την προσωρινή αποχή από άμεση επέμβαση. Η επιλογή αυτή δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο σκοπό της πλήρους αποτύπωσης της εγκληματικής διαδρομής και της αποκάλυψης της συνολικής δομής και λειτουργίας του εγκληματικού δικτύου, υπερβαίνοντας τη στενή λογική της σύλληψης επί μεμονωμένης πράξης. Με τον τρόπο αυτό επιδιώκεται η αποτελεσματική εξάρθρωση της εγκληματικής οργάνωσης μέσω της συστηματικής

88 Καϊάφα-Γκμπάντι Μ., Η πρόσφατη νομολογία του ΕΔΔΑ για την αστυνομική διείσδυση και το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, ΠοινΔικ, 2011, σελ. 59 επ.

89 Ριζάβα Φ., 2012, «ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΕΓΚΛΗΜΑ, Θεωρητική προσέγγιση, κατ' άρθρον ερμηνεία και νομολογιακή αντιμετώπιση», Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, σελ. 660.

τεκμηρίωσης της δράσης της και της ανάδειξης των επιμέρους διασυνδέσεων των εμπλεκόμενων προσώπων⁹⁰.

5.1.4 Η άρση του απορρήτου του περιεχομένου των επικοινωνιών ή των δεδομένων θέσης και κίνησης αυτών

Σε υπερκείμενο συνταγματικό επίπεδο, το απόρρητο των επιστολών, της τηλεπικοινωνίας και κάθε μορφής επικοινωνιακής ανταλλαγής κατοχυρώνεται ρητώς από το άρθρο 19 παρ. 1 του Συντάγματος⁹¹ ως θεμελιώδης εγγύηση της ιδιωτικής σφαίρας. Η ίδια συνταγματική διάταξη προβλέπει, ωστόσο, στην παρ. 1 εδ. β' τη δυνατότητα κάμψης της προστασίας αυτής υπό αυστηρά καθορισμένες προϋποθέσεις, ιδίως για λόγους εθνικής ασφάλειας ή για τη διερεύνηση και δίωξη ιδιαίτερος σοβαρών εγκλημάτων, κατόπιν των προβλεπόμενων εγγυήσεων και δικαστικού ελέγχου. Κατά τη νομολογιακή προσέγγιση, η συνταγματική εγγύηση του άρθρου 19 Σ κατοχυρώνει το απόρρητο της επικοινωνίας κυρίως ως προς το περιεχόμενο των τηλεφωνικών και εν γένει επικοινωνιακών συνομιλιών, χωρίς να επεκτείνεται κατ' αρχήν στα εξωτερικά στοιχεία της επικοινωνίας. Ως τέτοια νοούνται, ενδεικτικώς, δεδομένα όπως η γεωγραφική θέση του καλούντος, η χρονική στιγμή και η διάρκεια της κλήσης, καθώς και τα στοιχεία ταυτοποίησης των συνδεόμενων αριθμών.

Υπό την έννοια αυτή, τα ανωτέρω «δεδομένα κίνησης» δεν εντάσσονται στο προστατευόμενο απόρρητο του άρθρου 19 Σ, με αποτέλεσμα η καταγραφή και επεξεργασία τους να μην συνιστά, κατ' αρχήν, παράνομη απόδειξη, εφόσον δεν έχει προηγηθεί αθέμιτη επέμβαση στο περιεχόμενο της επικοινωνίας καθαυτό.

Υπό την έννοια αυτή, η άρση του απορρήτου δεν συνιστά γενική εξαίρεση, αλλά εξαιρετικό περιοριστικό μέτρο, το οποίο τελεί υπό αυστηρό έλεγχο νομιμότητας και αποσκοπεί στην εξισορρόπηση μεταξύ της προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων και της ανάγκης αποτελεσματικής απονομής της ποινικής δικαιοσύνης⁹².

90 Δημόπουλος Φ., (2011) «Ανακριτική», Νομική Βιβλιοθήκη, σελ.520

91 Σύνταγμα της Ελλάδος

92 ΤΝΠ, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, ΑΠ 711/2011

Η άρση του απορρήτου της τηλεφωνικής επικοινωνίας, στο πλαίσιο των προβλεπόμενων κακουργηματικού χαρακτήρα εγκληματικών πράξεων, ρυθμίζεται ειδικώς από τον ν. 2225/1994, ο οποίος καθιερώνει αυστηρές δικονομικές εγγυήσεις για την επέμβαση στο συνταγματικώς κατοχυρωμένο απόρρητο της επικοινωνίας. Κατά το ισχύον σύστημα, η άρση επιτρέπεται κατ' αρχήν μόνο κατόπιν αιτιολογημένου βουλεύματος του αρμοδίου Δικαστικού Συμβουλίου, και αποκλειστικά για τη διακρίβωση συγκεκριμένων αξιόποινων πράξεων που φέρουν τον χαρακτήρα κακουργήματος⁹³.

Κατ' εξαίρεση, σε περιπτώσεις άμεσης και εξαιρετικής επείγουσας ανάγκης, η σχετική διάταξη μπορεί να εκδοθεί προσωρινά από τον Εισαγγελέα ή τον Ανακριτή, οι οποίοι όμως υποχρεούνται να υποβάλουν το μέτρο προς κρίση του Δικαστικού Συμβουλίου εντός αποκλειστικής προθεσμίας τριών (3) ημερών προς επικύρωση. Η άπρακτη παρέλευση της προθεσμίας ή η μη εμπρόθεσμη εισαγωγή της υπόθεσης συνεπάγεται την αυτοδίκαιη παύση ισχύος του μέτρου, ενώ σε περίπτωση εμπρόθεσμης εισαγωγής, η ισχύς του παύει με την έκδοση του σχετικού βουλεύματος.

Υπό το πρίσμα αυτό, η άρση του απορρήτου της τηλεφωνικής επικοινωνίας συνιστά ειδική ανακριτική πράξη, η οποία ρυθμίζεται τόσο από τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας όσο και, σε ειδικότερο και διευρυμένο επίπεδο, από τον ν. 2225/1994, υπόκειται δε σε αυστηρούς όρους νομιμότητας και δικαστικού ελέγχου, ως εξαιρετικό μέτρο επέμβασης σε θεμελιώδες ατομικό δικαίωμα.

5.1.5 Η καταγραφή δραστηριότητας ή άλλων γεγονότων εκτός κατοικίας με συσκευές ήχου ή εικόνας ή με άλλα τεχνικά μέσα

Η μέθοδος αυτή αφορά τη συγκεκριμενισμένη επιτήρηση προσώπων μέσω ηχογραφητικών ή βιντεοσκοπικών μέσων, τα οποία εγκαθίστανται χωρίς τη γνώση των υποκειμένων, είτε εντός είτε εκτός ιδιωτικού χώρου, και χρησιμοποιούνται για τη συλλογή αποδεικτικού υλικού στο πλαίσιο ποινικής διερεύνησης.

93 Παύλου, Σ., (2015), Η μαγνητοφώνηση τηλεφωνικών συνδιαλέξεων υπόπτων από τις αρχές, ΠοινΧρ., σελ. 163-164

Η καταγραφή δραστηριοτήτων ή γεγονότων μέσω οπτικοακουστικών μέσων ή άλλης εξειδικευμένης τεχνολογίας συνιστά ειδική ανακριτική μέθοδο, η οποία ενέχει έντονη επέμβαση στον πυρήνα της ιδιωτικής σφαίρας και συνακόλουθα εγείρει ζητήματα συμβατότητας με τις συνταγματικές εγγυήσεις προστασίας της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής (άρθρο 9 παρ. 1 Σ) και του απορρήτου της επικοινωνίας⁹⁴.

Στο ελληνικό δίκαιο, η εν λόγω ειδική ανακριτική πράξη προβλέπεται, μεταξύ άλλων, στο άρθρο 6 παρ. 4 του ν. 2713/1999, όπου ρυθμίζεται η δυνατότητα καταγραφής δραστηριοτήτων με χρήση τεχνικών μέσων ήχου και εικόνας και η αξιοποίηση του παραχθέντος υλικού ως αποδεικτικού στοιχείου ενώπιον δικαστικών, ανακριτικών ή διοικητικών αρχών. Περαιτέρω, στο άρθρο 254 ΚΠΔ εντάσσεται ρητώς η καταγραφή με ειδικά οπτικοακουστικά ή συναφή μέσα ως ειδική ανακριτική πράξη, ιδίως στο πλαίσιο διερεύνησης εγκληματικών ή τρομοκρατικών οργανώσεων.

Ωστόσο, η εφαρμογή της συγκεκριμένης τεχνικής δεν μπορεί να εκτείνεται ανεξέλεγκτα, καθώς οφείλει να περιορίζεται στα απολύτως αναγκαία πρόσωπα και περιστάσεις που σχετίζονται άμεσα με την υπό διερεύνηση εγκληματική δραστηριότητα, ώστε να αποτρέπεται η υπέρμετρη προσβολή τρίτων μη εμπλεκομένων. Ιδίως ως προς τον ιδιωτικό χώρο, η χρήση τέτοιων μέσων τελεί υπό αυστηρούς περιορισμούς, οι οποίοι απορρέουν ευθέως από τη συνταγματική προστασία του ασύλου της κατοικίας (άρθρο 9 Σ), αποκλείοντας κατά κανόνα τη γενικευμένη ή ανεξέλεγκτη παρακολούθηση εντός αυτής.⁹⁵

Υπό το πρίσμα αυτό, η ειδική ανακριτική καταγραφή συνιστά κατ' εξαίρεση μέτρο ποινικής διερεύνησης, το οποίο επιτρέπεται μόνο υπό αυστηρές νομοθετικές προϋποθέσεις και εντός των ορίων της αρχής της αναλογικότητας.

5.1.6 Συσχέτιση ή συνδυασμός δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα

Η ειδική ανακριτική πράξη της συσχέτισης ή συνδυασμού δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα συνίσταται στη δυνατότητα των αρμόδιων διωκτικών αρχών να

94 Ριζάβα Φ., 2012, ο.π. 670επ.

95 Δημόπουλος Φ., (2011), ο.π. 525επ.

επεξεργάζονται και να συνδυάζουν πληροφοριακά στοιχεία που έχουν συλλεγεί για διαφορετικούς σκοπούς, χωρίς τη γνώση ή τη συναίνεση των υποκειμένων των δεδομένων. Στο πλαίσιο αυτό, δεδομένα τα οποία έχουν παρασχεθεί από το ίδιο το θιγόμενο πρόσωπο προς τρίτους ή δημόσιες υπηρεσίες για την εξυπηρέτηση άλλων εννόμων σχέσεων, δύνανται να αξιοποιηθούν μεταγενέστερα στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας εις βάρος του⁹⁶.

Περαιτέρω, η επεξεργασία δεν περιορίζεται σε πληροφορίες που αφορούν αποκλειστικά την υπό διερεύνηση υπόθεση, αλλά δύναται να εκτείνεται και σε δεδομένα που τηρούνται σε υφιστάμενα αρχεία είτε δημόσιων φορέων είτε ιδιωτικών οργανισμών, τα οποία έχουν συλλεγεί για διαφορετικούς διοικητικούς ή λειτουργικούς σκοπούς. Η τεχνική αυτή μπορεί να λάβει τη μορφή θετικής διασταύρωσης, όταν αποσκοπεί στον εντοπισμό προσώπων που πληρούν συγκεκριμένα κριτήρια και χαρακτηριστικά, ή αρνητικής διασταύρωσης, όταν επιδιώκεται ο αποκλεισμός υποψήφιων δραστών οι οποίοι δεν πληρούν τις εν λόγω προϋποθέσεις.

Υπό το πρίσμα της δικονομικής θεωρίας, η εν λόγω ανακριτική πράξη χαρακτηρίζεται ως ιδιαίτερα παρεμβατική, καθόσον επηρεάζει άμεσα τον πυρήνα του δικαιώματος πληροφοριακού αυτοπροσδιορισμού και της προστασίας της προσωπικότητας. Η επέμβαση αυτή συνίσταται ουσιαστικά στη δυνατότητα των αρχών να αναδιαμορφώνουν και να συνθέτουν το προφίλ του ατόμου μέσω συσχέτισης επιμέρους δεδομένων, περιορίζοντας κατ' αποτέλεσμα τον έλεγχο του υποκειμένου επί της χρήσης και διάθεσης των προσωπικών του πληροφοριών στο πλαίσιο της ποινικής διερεύνησης⁹⁷.

Η αρχή της πληροφοριακής αυτοδιάθεσης κατοχυρώνεται ρητώς στο άρθρο 9Α του Συντάγματος και συνιστά θεμελιώδη εγγύηση προστασίας του ατόμου έναντι της επεξεργασίας των προσωπικών του δεδομένων. Μέσω της συγκεκριμένης συνταγματικής διάταξης αναδεικνύεται η βούληση του συνταγματικού νομοθέτη να δεσμεύσει τον κοινό νομοθέτη στη διαμόρφωση ενός ολοκληρωμένου θεσμικού

96 Σπυράκος Δ., 2001, Η συσχέτιση και ο συνδυασμός προσωπικών δεδομένων για την καταστολή του οργανωμένου εγκλήματος, ΠοινΧρον ΤΟΜΟΣ ΝΑ΄ - 2001 σελ. 1030

97 Σπυράκος Δ., 2001, οπ.π.

πλαισίου, το οποίο θα επιτρέπει τη συλλογή, επεξεργασία, συσχέτιση και χρήση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα αποκλειστικά υπό αυστηρά καθορισμένες προϋποθέσεις νομιμότητας και αναγκαιότητας. Σκοπός της συνταγματικής αυτής ρύθμισης είναι η διασφάλιση της προστασίας του ατόμου τόσο από την αυτοματοποιημένη όσο και από την παραδοσιακή επεξεργασία προσωπικών πληροφοριών, ώστε να αποτρέπεται η ανεξέλεγκτη κυκλοφορία ή αξιοποίησή τους. Η χρήση των δεδομένων δεν μπορεί να είναι απεριόριστη ούτε να οδηγεί σε άρση της ελευθερίας δράσης και αυτοκαθορισμού του υποκειμένου, αλλά οφείλει να περιορίζεται εντός των πλαισίων που θέτει ο νόμος⁹⁸.

Κατά συνέπεια, η συλλογή και επεξεργασία προσωπικών δεδομένων είναι επιτρεπτή μόνον εφόσον πληρούνται οι προβλεπόμενες νομοθετικές προϋποθέσεις, ενώ σε περίπτωση μη συμμόρφωσης προς αυτές, τα συλλεγόμενα στοιχεία καθίστανται μη αξιοποιήσιμα στο πλαίσιο της ποινικής ή διοικητικής διαδικασίας.

5.2 Περιορισμοί ως προς την αξιοποίηση του αποδεικτικού υλικού. Παράνομη διενέργεια των ειδικών ανακριτικών πράξεων

Η νομιμότητα της συλλογής του αποδεικτικού υλικού συνιστά θεμελιώδη προϋπόθεση της αποδεικτικής του αξιοποίησης στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας, καθώς η αναζήτηση της ουσιαστικής αλήθειας δεν μπορεί να αποσυνδέεται από τον σεβασμό των συνταγματικών εγγυήσεων και των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ατόμου. Προς την κατεύθυνση αυτή, ο Έλληνας νομοθέτης καθιέρωσε με τη διάταξη του άρθρου 177 παρ. 2 ΚΠΔ γενική απαγόρευση αξιοποίησης παρανόμως αποκτηθέντων αποδεικτικών μέσων, εισάγοντας στο πεδίο της ποινικής δίκης έναν ουσιώδη δικονομικό περιορισμό, ο οποίος αποτυπώνει τη συνταγματική επιταγή περί αποκλεισμού αποδεικτικού υλικού που έχει αποκτηθεί κατά παράβαση θεμελιωδών δικαιωμάτων⁹⁹. Η ρύθμιση αυτή, η οποία θεσπίστηκε με τον Ν. 3674/2008 προς

98 Μαργαρίτης Λ., 2020, Ο νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας -Ερμηνεία κατ' άρθρο του Ν. 4620/2019, Τόμος 1, Νομική Βιβλιοθήκη, 2020, σελ. 1450επ

99 Μαργαρίτης Λ., (2022), Ποινική Απόδειξη· Καίρια ζητήματα μετά τον Ν. 4855/2021, Νομική Βιβλιοθήκη, 2022, σελ. 23

εναρμόνιση με το άρθρο 19 παρ. 3 του Συντάγματος, υπερβαίνει την προστασία του απορρήτου των επικοινωνιών, της ιδιωτικής ζωής και της πληροφοριακής αυτοδιάθεσης, καθώς τόσο στη θεωρία όσο και στη νομολογία γίνεται δεκτό ότι η απαγόρευση αποδεικτικής αξιοποίησης καταλαμβάνει, κατ' ερμηνευτική επέκταση, κάθε αποδεικτικό μέσο που αποκτήθηκε με προσβολή του πυρήνα των συνταγματικά κατοχυρωμένων ατομικών δικαιωμάτων¹⁰⁰. Ιδίως, θεωρείται πλέον αδιαμφισβήτητο ότι δεν είναι επιτρεπτή ούτε η απόσπαση ούτε η αποδεικτική αξιοποίηση στοιχείων που αποκτήθηκαν με μεθόδους οι οποίες προσβάλλουν την ανθρώπινη αξία, κατά το άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος, ή παραβιάζουν τον ουσιώδη πυρήνα των θεμελιωδών δικαιωμάτων, δεδομένου ότι η προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και των συνταγματικών ελευθεριών αποτελεί αδιαπραγμάτευτο όριο της κρατικής ποινικής εξουσίας¹⁰¹. Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, καθίσταται σαφές ότι η αρχή της αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας στην ποινική δίκη δεν έχει απεριόριστο χαρακτήρα, αλλά υπόκειται σε συνταγματικά και δικονομικά όρια, τα οποία απορρέουν από την υποχρέωση σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ατόμου. Ως εκ τούτου, η επιδίωξη της ουσιαστικής αλήθειας δεν δύναται να νομιμοποιήσει αποδεικτικές μεθόδους που συνεπάγονται απαγορευμένες επεμβάσεις στον πυρήνα των συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων, καθιστώντας πρόδηλο ότι η αποτελεσματική απονομή της ποινικής δικαιοσύνης δεν μπορεί να επιτυγχάνεται με οποιοδήποτε τίμημα, αλλά οφείλει να εναρμονίζεται με τις επιταγές του κράτους δικαίου και τις εγγυήσεις της δίκαιης δίκης¹⁰².

Κατ' εξαίρεση, γίνεται δεκτή η αποδεικτική αξιοποίηση παρανόμως αποκτηθέντος αποδεικτικού μέσου, όταν αυτή αποβαίνει αποκλειστικά προς όφελος του κατηγορουμένου και είναι αναγκαία για την απόδειξη της αθωότητάς του¹⁰³. Η εξαίρεση αυτή ερείδεται στην υπεροχή της προστασίας της ανθρώπινης αξίας και του

100 Παπαδαμάκης Α., (2016), Αποδεικτικές απαγορεύσεις και «δίκαιη» δίκη, ΠοινΔικ., 6/2016, σελ. 449-453

101 Δαλακούρας Θ., (2024), Οι αποδεικτικές απαγορεύσεις ως σύγχρονο νομοθετικό και νομολογιακό διακύβευμα, Ποιν.Χρ., 2024, σελ. 3

102 Παπαδαμάκης Α., (2016), Αποδεικτικές απαγορεύσεις, ό.π., σελ. 449

103 Δαλακούρας Θ., (2024), Οι αποδεικτικές απαγορεύσεις, ό.π., σελ. 3

δικαιώματος σε δίκαιη δίκη έναντι της αποδεικτικής απαγόρευσης, καθώς σε ένα κράτος δικαίου δεν είναι ανεκτή η καταδίκη αθώου προσώπου¹⁰⁴.

Στη θεωρία υποστηρίζεται, κατ' εξαίρεση και υπό ιδιαίτερα αυστηρές προϋποθέσεις, ότι είναι δυνατόν να επιτραπεί η αποδεικτική αξιοποίηση παρανόμως αποκτηθέντος αποδεικτικού μέσου και εις βάρος του κατηγορουμένου, κατ' εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας, όταν αυτό αποτελεί το μοναδικό πρόσφορο μέσο διακρίβωσης της αλήθειας και επιβάλλεται από την ανάγκη στάθμισης συγκρουόμενων θεμελιωδών δικαιωμάτων, ιδίως του δικαιώματος του θύματος για αποτελεσματική έννομη προστασία και προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειάς του¹⁰⁵.

Κατά συνέπεια, δεδομένου ότι η απαγόρευση του άρθρου 177 παρ. 2 ΚΠΔ εκτείνεται σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας, καταλαμβάνει αναμφίβολα και τα αποδεικτικά στοιχεία που αποκτώνται μέσω της διενέργειας ειδικών ανακριτικών πράξεων¹⁰⁶.

Περαιτέρω, η αποδεικτική απαγόρευση θεμελιώνεται και στις ευθείες προσβολές συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων, σύμφωνα με το άρθρο 19 παρ. 3 του Συντάγματος. Ειδικότερα, όταν οι ειδικές ανακριτικές πράξεις διενεργούνται κατά παράβαση των νόμιμων προϋποθέσεων, με αποτέλεσμα την προσβολή του δικαιώματος στην ιδιωτική ζωή, της πληροφοριακής αυτοδιάθεσης ή του απορρήτου των επικοινωνιών, τα αποδεικτικά στοιχεία που αποκτώνται μέσω αυτών καθίστανται, κατ' αρχήν, μη αποδεικτικώς αξιοποιήσιμα¹⁰⁷.

Τέλος, αποδεικτική απαγόρευση ανακύπτει και όταν, κατά τη διενέργεια ειδικών ανακριτικών πράξεων, παραβιάζονται δικονομικά δικαιώματα του καθ' οὔ, είτε αυτά προβλέπονται ρητώς είτε απορρέουν από το πνεύμα και τον σκοπό των σχετικών διατάξεων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η παραβίαση του δικαιώματος μη αυτοενοχοποίησης, ιδίως στις περιπτώσεις συγκαλυμμένης δράσης ανακριτικών υπαλλήλων ή ιδιωτών, καθώς η αποδεικτική αξιοποίηση στοιχείων που αποκτήθηκαν

104 Μαργαρίτης Λ., (2022), Ποινική Απόδειξη, ό.π. σελ. 26

105 Παπαδαμάκης Α., (2016), Αποδεικτικές απαγορεύσεις, ό.π., σελ. 453

106 Δαλακούρας Θ., (2024), Οι αποδεικτικές απαγορεύσεις, ό.π., σελ. 3

107 Δαλακούρας Θ., (2024), Οι αποδεικτικές απαγορεύσεις, ό.π., σελ. 3,

κατά παράβαση του δικαιώματος αυτού θα αναιρούσε την ουσιαστική προστασία που αυτό παρέχει. Η δε παραβίαση των ανωτέρω αποδεικτικών απαγορεύσεων συνεπάγεται απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας, σύμφωνα με το άρθρο 171 παρ. 1 περ. δ' ΚΠΔ, δεδομένου ότι πλήττει ευθέως τόσο το δικαίωμα υπεράσπισης του κατηγορουμένου όσο και την αρχή της δίκαιης δίκης, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ¹⁰⁸.

5.3 Η νομολογία του ΕΔΔΑ

Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχει διαμορφώσει μία σταθερή ερμηνευτική προσέγγιση ως προς το ζήτημα της αξιοποίησης αποδεικτικών μέσων, σύμφωνα με την οποία η εκτίμηση της αποδεικτικής αξίας τους αποτελεί, κατ' αρχήν, έργο των εθνικών δικαστηρίων. Ο έλεγχος του ΕΔΔΑ επικεντρώνεται στη διαπίστωση εάν η ποινική διαδικασία, εξεταζόμενη στο σύνολό της, συμπεριλαμβανομένου του τρόπου κτήσης και εισαγωγής του αποδεικτικού υλικού, ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της δίκαιης δίκης, όπως αυτές κατοχυρώνονται στο άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ.

Ειδικότερα, ως προς τις ειδικές ανακριτικές πράξεις, η νομολογία του ΕΔΔΑ έχει διαμορφώσει ένα συνεκτικό πλαίσιο κριτηρίων, τα οποία οφείλουν να τηρούν οι εθνικές αρχές, ώστε να διασφαλίζεται η νομιμότητα της διενέργειάς τους και η συμβατότητα της ποινικής διαδικασίας με τις εγγυήσεις της δίκαιης δίκης.

Χαρακτηριστική είναι η απόφαση του ΕΔΔΑ στην υπόθεση *Hambardzumyan κατά Αρμενίας* (05/12/2019)¹⁰⁹, στην οποία εξετάστηκε η αποδεικτική αξιοποίηση υλικού που είχε συλλεχθεί μέσω μυστικής οπτικοακουστικής παρακολούθησης στο πλαίσιο διερεύνησης αδικήματος δωροδοκίας. Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η επίμαχη παρακολούθηση δεν πληρούσε τις απαιτήσεις του άρθρου 8 ΕΣΔΑ, λόγω πλημμελειών ως προς τη δικαστική εξουσιοδότηση και την εποπτεία της, κρίνοντας ότι υπήρξε παραβίαση του δικαιώματος σεβασμού της ιδιωτικής ζωής. Παρά ταύτα,

108 Παπαδαμάκης Α., (2016), Αποδεικτικές απαγορεύσεις, ό.π., σελ. 453

109 Αριθμός προσφυγής 43478/11

δεν διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ, επισημαίνοντας ότι η παρανομία κατά την κτήση του αποδεικτικού υλικού δεν συνεπάγεται αυτομάτως και την ακυρότητα της αποδεικτικής του αξιοποίησης. Καθοριστικής σημασίας για την κρίση του αποτέλεσαν η δυνατότητα της προσφεύγουσας να αμφισβητήσει τη νομιμότητα και την αξιοπιστία του αποδεικτικού υλικού ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, καθώς και το γεγονός ότι η καταδίκη της δεν στηρίχθηκε αποκλειστικά στο επίμαχο αποδεικτικό μέσο. Υπό το πρίσμα αυτό, το ΕΔΔΑ επανέλαβε ότι η εκτίμηση της αποδεικτικής αξίας των αποδεικτικών μέσων ανήκει, κατ' αρχήν, στα εθνικά δικαστήρια, ενώ ο δικός του έλεγχος περιορίζεται στη διαπίστωση εάν η ποινική διαδικασία, εξεταζόμενη συνολικά, πληρούσε τις απαιτήσεις της δίκαιης δίκης. Ανάλογη προσέγγιση υιοθέτησε το ΕΔΔΑ και στην υπόθεση Škoberne κατά Σλοβενίας (15/02/2024), επιβεβαιώνοντας ότι το ζήτημα του παραδεκτού και της αποδεικτικής αξιοποίησης των αποδεικτικών μέσων αποτελεί, κατ' αρχήν, αντικείμενο κρίσης των εθνικών δικαστηρίων σύμφωνα με το οικείο δικονομικό δίκαιο. Το Δικαστήριο επανέλαβε ότι η διαπίστωση παραβίασης του άρθρου 8 ΕΣΔΑ ως προς τον τρόπο κτήσης του αποδεικτικού υλικού δεν συνεπάγεται, αφ' εαυτής, και παραβίαση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη κατά το άρθρο 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ, εφόσον η ποινική διαδικασία, εκτιμώμενη στο σύνολό της, διατηρεί τον δίκαιο χαρακτήρα της¹¹⁰.

Ιδιαίτερη σημασία παρουσιάζει η νομολογία του ΕΔΔΑ σχετικά με τη συγκαλυμμένη δράση των ανακριτικών αρχών και τα όρια μεταξύ της νόμιμης διερεύνησης και της απαγορευμένης αστυνομικής παγίδευσης. Ενδεικτική είναι η απόφαση Akbay και λοιποί κατά Γερμανίας ¹¹¹(15/10/2020), με την οποία το Δικαστήριο επανέλαβε ότι αποδεικτικά στοιχεία που αποκτώνται κατόπιν παράνομης αστυνομικής υποκίνησης δεν επιτρέπεται να αξιοποιούνται από τα εθνικά δικαστήρια, καθώς η χρήση τους προσβάλλει το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη κατά το άρθρο 6 ΕΣΔΑ. Περαιτέρω, υπογράμμισε ότι ούτε η ανάγκη αποτελεσματικής καταπολέμησης της εγκληματικότητας μπορεί να δικαιολογήσει την αποδεικτική αξιοποίηση υλικού που

110 Αριθμός προσφυγής 19920/20

111 Αριθμοί προσφυγών 40495/15

προήλθε από αστυνομική παγίδευση, θέση που είχε ήδη διατυπωθεί και στην απόφαση Furcht κατά Γερμανίας¹¹² (23/10/2014), όπου κρίθηκε ότι η απλή μείωση της επιβληθείσας ποινής δεν αρκεί για την αποκατάσταση της παραβίασης, εφόσον το παράνομα αποκτηθέν αποδεικτικό υλικό εξακολουθεί να λαμβάνεται υπόψη.

5.4 Η νομολογία του Αρείου Πάγου

Η ελληνική νομολογία ως προς το ζήτημα των αποδεικτικών απαγορεύσεων δεν χαρακτηρίζεται από απόλυτη ερμηνευτική ομοιομορφία, αλλά παρουσιάζει διαφοροποιήσεις ως προς την αντιμετώπιση των παράνομα αποκτηθέντων αποδεικτικών μέσων. Ειδικότερα, στις περιπτώσεις παράνομης διενέργειας ειδικών ανακριτικών πράξεων, παρατηρείται η υιοθέτηση ερμηνευτικών προσεγγίσεων που, υπό προϋποθέσεις, κατατείνουν στη διατήρηση της αποδεικτικής αξιοποίησης του συλλεγέντος υλικού, περιορίζοντας κατ' αποτέλεσμα την πρακτική εμβέλεια των αποδεικτικών απαγορεύσεων.

Ως προς την ειδική ανακριτική πράξη της άρσης του απορρήτου των επικοινωνιών, η μέχρι πρότινος πάγια νομολογία υιοθετούσε την άποψη ότι η συνταγματική προστασία του άρθρου 19 παρ. 3 του Συντάγματος καταλαμβάνει αποκλειστικά το περιεχόμενο της επικοινωνίας και όχι τα εξωτερικά στοιχεία αυτής, τα οποία κρίνονταν, κατ' αρχήν, εκτός του πεδίου εφαρμογής της σχετικής αποδεικτικής απαγόρευσης. Η ως άνω νομολογιακή θέση αποτυπώνεται χαρακτηριστικά στην υπ' αριθ. 78/2021 απόφαση του Αρείου Πάγου, με την οποία έγινε δεκτό ότι η αποδεικτική αξιοποίηση εξωτερικών στοιχείων τηλεφωνικής επικοινωνίας, όπως οι καταστάσεις εισερχομένων και εξερχομένων κλήσεων, οι χρόνοι πραγματοποίησής τους και τα στοιχεία των επικοινωνούντων, δεν συνεπάγεται απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας, ακόμη και ελλείψει τήρησης των νόμιμων προϋποθέσεων άρσης του απορρήτου των επικοινωνιών κατά τον Ν. 2225/1994, καθόσον τα εν λόγω δεδομένα κρίθηκε ότι δεν εμπίπτουν στο προστατευτικό πεδίο εφαρμογής του άρθρου 19 του Συντάγματος.

112 Αριθμός προσφυγής 54648/09

Η υπ' αριθ. 582/2021¹¹³ απόφαση του Συμβουλίου του Αρείου Πάγου, με την οποία αναιρέθηκε το υπ' αριθ. 640/2020 βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Πειραιώς, κατά το μέρος που είχε απορρίψει την ύπαρξη ακυρότητας ως προς την αποδεικτική αξιοποίηση τυχαίων ευρημάτων έχει ιδιαίτερη θέση στη σχετική νομολογιακή προβληματική. Το ανώτατο δικαστήριο απέρριψε τη δυνατότητα θεμελίωσης της εν λόγω αξιοποίησης είτε στην κατάσταση ανάγκης του άρθρου 25 ΠΚ είτε στην αρχή της αναλογικότητας, επισημαίνοντας ότι οι σχετικές ουσιαστικές διατάξεις δεν δύνανται να λειτουργήσουν ως έρεισμα νομιμοποίησης παραβιάσεων των δικονομικών εγγυήσεων που διέπουν τη συλλογή αποδεικτικού υλικού. Περαιτέρω, έκρινε ότι η αποδοχή της αντίθετης εκδοχής θα προσέκρουε στις συνταγματικές διατάξεις των άρθρων 19, 9 και 9Α Σ, καθώς και στις απαιτήσεις του άρθρου 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ, με αποτέλεσμα να στοιχειοθετείται απόλυτη ακυρότητα κατά το άρθρο 171 ΚΠΔ, καθώς και εσφαλμένη ερμηνεία και εφαρμογή ουσιαστικών και δικονομικών κανόνων.

6. Η αναδόμηση της αλήθειας στην Ποινική Προδικασία: Οι τεχνικές απόκρυψης και συγκάλυψης του Οργανωμένου Εγκλήματος και οι εξωνομικές επιρροές επί της Ανακριτικής Λειτουργίας

6.1 Η αναδόμηση της αλήθειας

Η αναζήτηση και αναδόμηση της πραγματικής αλήθειας κατά το στάδιο της ανάκρισης συνιστά θεμελιώδη επιδίωξη της ποινικής διαδικασίας και συνδέεται άρρηκτα με την υποχρέωση των δικαιοδοτικών και ανακριτικών αρχών να διακριβώσουν με πληρότητα και ακρίβεια τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης, προκειμένου η απονομή της ποινικής δικαιοσύνης να εδράζεται σε πραγματικά και

¹¹³ https://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=6ZMVEY06AYZA1V82HBQ77ZLFLXL0DB&apof=582_2021&info=%D0%CF%C9%CD%C9%CA%C5%D3%20-%20%20%C5

νομικά ορθά δεδομένα, σύμφωνα με την αρχή της ουσιαστικής αλήθειας, όπως αυτή αποτυπώνεται στο άρθρο 239 ΚΠΔ. Η επίτευξη του σκοπού αυτού προϋποθέτει τη νόμιμη συλλογή, διεξοδική διερεύνηση και ελεύθερη αξιολόγηση του αποδεικτικού υλικού, υπό συνθήκες πλήρους αντικειμενικότητας, αμεροληψίας και δικονομικής ουδετερότητας εκ μέρους των αρμόδιων αρχών.

Παράλληλα, η ανακριτική διαδικασία δεν εξαντλείται στην αποκάλυψη της αλήθειας, αλλά οφείλει να διεξάγεται εντός του πλαισίου των συνταγματικών και δικονομικών εγγυήσεων που κατοχυρώνουν τα δικαιώματα του κατηγορουμένου και διασφαλίζουν τον δίκαιο χαρακτήρα της ποινικής διαδικασίας. Υπό το πρίσμα αυτό, κάθε ανακριτικό μέτρο και κάθε περιορισμός ατομικού δικαιώματος πρέπει να εναρμονίζεται με την αρχή της αναλογικότητας, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος και εξειδικεύεται στο άρθρο 251 ΚΠΔ, ώστε η κρατική παρέμβαση να παραμένει αναγκαία, πρόσφορη και σύμμετρη προς τον επιδιωκόμενο σκοπό της ποινικής διερεύνησης. Κατ' ακολουθίαν, η αναδόμηση της αλήθειας στην ποινική προδικασία αποτελεί προϊόν μίας θεσμικά οργανωμένης διαδικασίας εξισορρόπησης μεταξύ της ανάγκης αποτελεσματικής απονομής της δικαιοσύνης και της υποχρέωσης σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων του προσώπου¹¹⁴.

Στο πλαίσιο της ελληνικής έννομης τάξης, η ανακριτική διαδικασία ρυθμίζεται κατ' αρχήν από τις διατάξεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, ο οποίος καθορίζει το θεσμικό πλαίσιο διεξαγωγής της ποινικής προδικασίας και τις εγγυήσεις που τη συνοδεύουν. Παράλληλα, οι θεμελιώδεις αρχές που διέπουν την άσκηση της ποινικής δίωξης και τη διεξαγωγή της ανάκρισης αντλούν το κανονιστικό τους έρεισμα τόσο από το Σύνταγμα όσο και από το υπερεθνικό σύστημα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, ιδίως από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και τις λοιπές διεθνείς δεσμεύσεις της χώρας. Ως εκ τούτου, η ανακριτική λειτουργία οφείλει να ασκείται εντός ενός πλέγματος συνταγματικών, ευρωπαϊκών και διεθνών εγγυήσεων, οι οποίες αποσκοπούν αφενός στη διακρίβωση της ουσιαστικής αλήθειας

114 Βιδάλη Σ., 2019, Όψεις της ανάκρισης επί υποθέσεων εγκλημάτων των ισχυρών και οργανωμένου εγκλήματος, στο Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν., Παπαχαλαράμπους, Χ., *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ, σελ.310.

και αφετέρου στη διασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων των εμπλεκομένων στην ποινική διαδικασία¹¹⁵.

Ειδικότερα, το εύρος των ανακριτικών αρμοδιοτήτων προσδιορίζεται από τις διατάξεις των άρθρων 246 έως 248 ΚΠΔ, στο πλαίσιο των οποίων ο ανακριτής επιφορτίζεται με την υποχρέωση πλήρους και αντικειμενικής διερεύνησης της υπόθεσης, συλλέγοντας κάθε αποδεικτικό στοιχείο που δύναται να θεμελιώσει είτε την ενοχή είτε την αθωότητα του κατηγορουμένου. Κατά την άσκηση των καθηκόντων του ενεργεί με λειτουργική ανεξαρτησία, χωρίς να παύει να υπόκειται στην εποπτεία του αρμόδιου εισαγγελικού λειτουργού, ο οποίος εγγυάται τη νομιμότητα της διαδικασίας.

Προς εκπλήρωση της ανακριτικής αποστολής του, ο ανακριτής διαθέτει σειρά δικονομικών μέσων και εξουσιών, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται η εξέταση μαρτύρων και κατηγορουμένων, σύμφωνα με το άρθρο 251 ΚΠΔ, καθώς και η υποχρέωση ακριβούς και πλήρους αποτύπωσης των καταθέσεων στο σχετικό ανακριτικό υλικό. Περαιτέρω, οι διατάξεις των άρθρων 252 και 253 ΚΠΔ παρέχουν τη δυνατότητα διενέργειας ερευνών και κατασχέσεων, συμπεριλαμβανομένης της εισόδου σε κατοικία υπό τις νόμιμες δικονομικές προϋποθέσεις και της συλλογής αντικειμένων ή στοιχείων που παρουσιάζουν αποδεικτική αξία για τη διερευνώμενη υπόθεση.

Περαιτέρω, οι διατάξεις των άρθρων 90 έως 108 ΚΠΔ συγκροτούν το θεμελιώδες δικονομικό πλαίσιο προστασίας του κατηγορουμένου κατά το στάδιο της ποινικής προδικασίας, κατοχυρώνοντας ένα πλέγμα εγγυήσεων που αποσκοπεί στη διασφάλιση της δίκαιης δίκης και του σεβασμού των δικαιωμάτων άμυνας. Ειδικότερα, ο κατηγορούμενος δικαιούται να πληροφορείται εγκαίρως και με σαφήνεια τη φύση και το περιεχόμενο των αποδιδόμενων σε αυτόν κατηγοριών, ώστε να καθίσταται δυνατή η αποτελεσματική προετοιμασία της υπερασπιστικής του στρατηγικής. Παράλληλα, αναγνωρίζεται το δικαίωμα νομικής συνδρομής και παράστασης με συνήγορο της

115 Ανδρουλάκης Ν., 2012, *Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης*, έκδ. 4Η, Αθήνα, εκδ. Σάκκουλας, σελ. 293-295.

επιλογής του, καθώς και η δυνατότητα πρόσβασης σε δωρεάν νομική βοήθεια στις περιπτώσεις που προβλέπει ο νόμος.

Ιδιαίτερης σημασίας είναι επίσης η κατοχύρωση του δικαιώματος σιωπής και της αρχής της μη αυτοενοχοποίησης, οι οποίες λειτουργούν ως ουσιώδεις εγγυήσεις έναντι καταναγκαστικών ή αθέμιτων ανακριτικών πρακτικών και διασφαλίζουν ότι η αποδεικτική διαδικασία δεν θα στηριχθεί σε εξαναγκασμένη συμβολή του κατηγορουμένου στην ίδια του την ενοχοποίηση. Επιπλέον, τόσο ο κατηγορούμενος όσο και ο συνήγορός του διαθέτουν τη δυνατότητα να ελέγχουν και να αμφισβητούν τη νομιμότητα των ανακριτικών ενεργειών και των συλλεγόντων αποδεικτικών στοιχείων, προβάλλοντας τις προβλεπόμενες δικονομικές αιτιάσεις και ενστάσεις προς διασφάλιση των υπερασπιστικών τους δικαιωμάτων.

Η ελληνική ποινική δικονομική έννομη τάξη διαμορφώνεται και εφαρμόζεται σε αρμονία με το ευρωπαϊκό και διεθνές πλαίσιο προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, ενσωματώνοντας τις επιταγές τόσο της Ευρωπαϊκής Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου όσο και του ενωσιακού δικαίου που διέπει τη θέση του κατηγορουμένου στην ποινική διαδικασία. Ιδιαίτερη σημασία κατέχει το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, το οποίο κατοχυρώνει το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη και θέτει θεμελιώδεις εγγυήσεις αναφορικά με την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, την αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων υπεράσπισης και την προστασία του ατόμου από αυθαίρετες επεμβάσεις της κρατικής εξουσίας. Αντίστοιχα, η Οδηγία (ΕΕ) 2012/13 ενισχύει τη δικονομική θέση του κατηγορουμένου, επιβάλλοντας την πλήρη και έγκαιρη ενημέρωσή του σχετικά με τη φύση των κατηγοριών, τα δικαιώματά του και τα ουσιώδη στοιχεία της ποινικής διαδικασίας, προκειμένου να διασφαλίζεται η ουσιαστική άσκηση του δικαιώματος άμυνας.

Παράλληλα, στον τομέα της διερεύνησης σύνθετων μορφών εγκληματικότητας και ιδίως του οργανωμένου εγκλήματος και της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες, η ελληνική νομοθεσία ακολουθεί τις διεθνώς αναγνωρισμένες κατευθύνσεις και βέλτιστες πρακτικές που έχουν αναπτυχθεί από την Financial Action

Task Force¹¹⁶. Οι κατευθύνσεις αυτές επηρεάζουν ουσιαστικά τη διαμόρφωση και εφαρμογή των ειδικών ανακριτικών τεχνικών, επιδιώκοντας την αποτελεσματική συλλογή αποδεικτικού υλικού, υπό την προϋπόθεση πάντοτε της τήρησης των συνταγματικών εγγυήσεων, της αρχής της αναλογικότητας και των απαιτήσεων του κράτους δικαίου.

Στις υποθέσεις οργανωμένου εγκλήματος και λοιπών μορφών σοβαρής εγκληματικότητας εφαρμόζονται ειδικές δικονομικές ρυθμίσεις, οι οποίες αποσκοπούν στην αποτελεσματικότερη διερεύνηση και καταστολή των σχετικών αξιόποινων πράξεων. Προς τον σκοπό αυτό προβλέπονται αυξημένα μέτρα προστασίας των μαρτύρων και των ανακριτικών αρχών, καθώς και η αξιοποίηση εξειδικευμένων εισαγγελικών και ανακριτικών μηχανισμών, ιδίως στον τομέα του οικονομικού εγκλήματος. Παράλληλα, όπως εκτενώς προαναφέρθηκε στην παρούσα, το άρθρο 254 ΚΠΔ εισάγει ένα διευρυμένο πλέγμα ειδικών ανακριτικών πράξεων, όπως η συγκαλυμμένη έρευνα, η ανακριτική διείσδυση, οι ελεγχόμενες μεταφορές, η άρση του απορρήτου των επικοινωνιών, η οπτικοακουστική καταγραφή δραστηριοτήτων και η συσχέτιση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Οι μηχανισμοί αυτοί, σε συνδυασμό με τη συνδρομή ειδικών επιστημόνων και πραγματογνωμόνων, διευρύνουν τις δυνατότητες συλλογής και αξιολόγησης αποδεικτικού υλικού, ιδίως μέσω χρηματοοικονομικών ερευνών, ελέγχου περιουσιακών στοιχείων και ανάλυσης ψηφιακών δεδομένων, με τελικό σκοπό την πληρέστερη διακρίβωση της ουσιαστικής αλήθειας και την αποτελεσματική εξιχνίαση των υπό διερεύνηση εγκλημάτων¹¹⁷.

Ωστόσο, πέραν των αυστηρώς νομικών και δικονομικών παραμέτρων που ρυθμίζουν τη διεξαγωγή της ανάκρισης, αναδεικνύεται η καθοριστική επιρροή των τεχνικών απόκρυψης και συγκάλυψης που χρησιμοποιεί το οργανωμένο έγκλημα και των εξωνομικών παραγόντων, οι οποίοι δύνανται να επηρεάσουν ουσιαστικά τόσο την κατεύθυνση όσο και την αποτελεσματικότητα της ανακριτικής διαδικασίας.

116 Financial Action Task Force, *Operational Issues. Financial Investigation Guidance*, FATF report, 2012, διαθέσιμο στο: <www.fatf-gafi.org>

117 Βιδάλη Σ., 2019, ο.π., σελ.311-312

6.2 Τεχνικές απόκρυψης

Ο William Chambliss, στο έργο του *On the Take: From Petty Crooks to Presidents* (1978),¹¹⁸ αναλύει τη δομική διασύνδεση μεταξύ νόμιμων και παράνομων οικονομικών δραστηριοτήτων, υποστηρίζοντας ότι οι δύο αυτές σφαίρες δεν λειτουργούν ως απομονωμένα συστήματα, αλλά αντιθέτως συγκροτούν ένα ενιαίο πλέγμα αλληλεξάρτησης και λειτουργικής αλληλοϋποστήριξης. Κατά τη θεωρητική του προσέγγιση, οι νόμιμες και παράνομες επιχειρηματικές δραστηριότητες δύνανται να αναπτύσσουν σχέσεις συμβιωτικού χαρακτήρα, μέσω των οποίων επιτυγχάνεται αμοιβαία ενίσχυση της οικονομικής τους απόδοσης και διεύρυνση της επιρροής τους.

Στο πλαίσιο αυτό, η παράνομη επιχειρηματικότητα δεν εμφανίζεται ως αυτοτελές και αποκομμένο φαινόμενο, αλλά εντάσσεται σε ένα ευρύτερο οικονομικοκοινωνικό σύστημα, στο οποίο δύναται να λειτουργεί υποστηρικτικά προς νόμιμες οικονομικές δομές, ενώ παράλληλα αντλεί θεσμικά, οικονομικά ή λειτουργικά οφέλη από αυτές. Αντίστοιχα, νόμιμες επιχειρήσεις ενδέχεται, άμεσα ή έμμεσα, να αξιοποιούν ή να ανέχονται παράνομες πρακτικές με σκοπό τη μεγιστοποίηση του κέρδους ή την ενίσχυση της ανταγωνιστικής τους θέσης, γεγονός που οδηγεί στη δημιουργία ενός διαπλεγμένου δικτύου οικονομικών σχέσεων.

Ιδιαίτερη έμφαση αποδίδεται από τον Chambliss στο φαινόμενο της διαφθοράς, το οποίο δεν περιορίζεται αποκλειστικά στο πεδίο της παραβατικότητας, αλλά επεκτείνεται και σε θεσμικούς και νόμιμους φορείς, συμπεριλαμβανομένων τραπεζικών οργανισμών, επιχειρηματικών σχημάτων και κρατικών μηχανισμών, οι οποίοι δύνανται να εμπλέκονται σε μορφές συνεργασίας με εγκληματικά δίκτυα. Η διαπίστωση αυτή αναδεικνύει τη συγκρότηση ενός σύνθετου συστήματος αλληλεξάρτησης, στο οποίο η νομιμότητα και η παρανομία δεν αποτελούν απόλυτα διακριτές κατηγορίες, αλλά συγκλίνουν λειτουργικά.

Υπό το πρίσμα των ανωτέρω θεωρητικών παρατηρήσεων, και όπως έχει ήδη αναπτυχθεί εκτενώς στην παρούσα μελέτη, το οργανωμένο έγκλημα προσεγγίζεται λειτουργικά ως επιχειρησιακά δομημένο σύστημα οικονομικής δράσης, το οποίο

118 Chambliss, W., (1978), *On the take. From petty Crooks to presidents*. Indiana University Press

παρουσιάζει χαρακτηριστικά αντίστοιχα με εκείνα μιας νόμιμης επιχείρησης, σύμφωνα και με τη δογματική τυποποίηση της εγκληματικής οργάνωσης στο άρθρο 187 ΠΚ και αξιοποιεί τις τεχνικές αποκρυψης και συγκάλυψης των παράνομων δραστηριοτήτων και κερδών του.

6.2.1 Τα εταιρικά οχήματα

Η αξιοποίηση εταιρικών μορφών και νομικών σχηματισμών, όπως εταιρείες-βιτρίνες ή «κελύφη» (shell companies), καταπιστεύματα (trusts) και φιλανθρωπικά ιδρύματα, συνιστά ευρέως χρησιμοποιούμενη μεθοδολογία στο πλαίσιο της απόκρυψης εισοδημάτων και περιουσιακών στοιχείων, ιδίως σε υποθέσεις νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες ή φορολογικών παραβάσεων. Οι εν λόγω δομές λειτουργούν ως ενδιάμεσοι μηχανισμοί συγκαλύψεως, μέσω των οποίων επιτυγχάνεται η αλλοίωση της πραγματικής προέλευσης, της ιχνηλασιμότητας και της τελικής ταυτότητας των οικονομικών πόρων που απορρέουν από παράνομες δραστηριότητες, πριν την ενσωμάτωσή τους στο νόμιμο χρηματοπιστωτικό σύστημα¹¹⁹. Παρότι τα εταιρικά οχήματα συνδέονται ενίοτε με σοβαρές παράνομες δραστηριότητες, όπως η νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές πράξεις, η φορολογική απάτη και η χρηματοδότηση παράνομων δραστηριοτήτων, εντούτοις δεν στερούνται νομιμότητας ούτε εξαντλούνται στη λειτουργία τους ως μηχανισμοί συγκαλύψεως. Αντιθέτως, αποτελούν θεσμικά αναγνωρισμένα εργαλεία της διεθνούς οικονομίας, τα οποία εξυπηρετούν σύνθετες και απολύτως νόμιμες λειτουργίες, όπως η διευκόλυνση διασυνοριακών συναλλαγών, η οργάνωση και προστασία περιουσιακών στοιχείων, η διαχείριση επενδυτικών σχημάτων και η φορολογική βελτιστοποίηση εντός των ορίων που θέτει η εκάστοτε έννομη τάξη¹²⁰.

Η διττή αυτή λειτουργία των εταιρικών σχημάτων αναδεικνύει, σε θεωρητικό επίπεδο, τη σχέση αλληλεξάρτησης μεταξύ νόμιμων και παράνομων οικονομικών πρακτικών, όπως αυτή έχει περιγραφεί από τον Chambliss, σύμφωνα με τον οποίο η νόμιμη και η παράνομη αγορά δεν αποτελούν διακριτά και απολύτως απομονωμένα πεδία, αλλά αντιθέτως συγκροτούν ένα ενιαίο πεδίο αλληλεπίδρασης, εντός του οποίου

119 F.A.T.F. (2014). F.A.T.F. guidance. Transparency and beneficial ownership, σελ.3

120 F.A.T.F. (2014), ο.π., σελ.3

αναπτύσσονται μορφές συμβίωσης και αμοιβαίας ενίσχυσης. Υπό το πρίσμα αυτό, η οικονομική δραστηριότητα εντάσσεται συχνά σε ένα σύνθετο και ρευστό κανονιστικό περιβάλλον, όπου οι διαχωριστικές γραμμές μεταξύ νομιμότητας και παρανομίας καθίστανται δυσδιάκριτες και οι λεγόμενες «γκρίζες ζώνες» αποτελούν δομικό χαρακτηριστικό της σύγχρονης οικονομικής πραγματικότητας¹²¹.

6.2.2 Η απόκρυψη του πραγματικού δικαιούχου

Η πρακτική αξιοποίησης «προσώπων βιτρίνας» ή αχυρανθρώπων (nominees / straw men) συνιστά συνήθη μέθοδο συγκάλυψης της ταυτότητας του πραγματικού δικαιούχου και της πραγματικής προέλευσης ή κατοχής περιουσιακών στοιχείων. Ειδικότερα, μέσω της τεχνητής διάκρισης μεταξύ νομικού και οικονομικού ιδιοκτήτη, επιτυγχάνεται η δημιουργία ενός καθεστώτος έμμεσης ή πλήρους ανωνυμίας, το οποίο λειτουργεί ως μηχανισμός αποσύνδεσης του πραγματικού φορέα συμφερόντων από τον έλεγχο των αρμόδιων αρχών και τις συνακόλουθες υποχρεώσεις λογοδοσίας. Τα πρόσωπα αυτά εμφανίζονται τυπικά ως διαχειριστές ή δικαιούχοι εταιρικών σχημάτων και λοιπών νομικών μορφωμάτων, ενώ στην ουσία ενεργούν κατ' εντολή και προς εξυπηρέτηση τρίτων προσώπων. Η συγκεκριμένη τεχνική αξιοποιείται για ποικίλους σκοπούς, όπως η απόκρυψη περιουσιακών στοιχείων από φορολογικούς ελέγχους, η αποσιώπηση της εμπλοκής σε παράνομες δραστηριότητες ή η αποτροπή νομικών και οικονομικών αξιώσεων. Η δυσχέρεια εντοπισμού του πραγματικού δικαιούχου εντείνεται περαιτέρω μέσω πολυεπίπεδων εταιρικών δομών και της επιλογής δικαιοδοσιών με περιορισμένα επίπεδα διαφάνειας και ενισχυμένα καθεστώτα ανωνυμίας¹²².

121 Chambliss, W. (2006). On the symbiosis between criminal law and criminal behavior. *Criminology*, V. 42 (2), σελ. 241-251

122 Emile Van der Does de Willebois, E., Halter, E.M., Harrison R. A., Park Ji Won, Sharman J. C. (2011). *The Puppet Masters. How the Corrupt Use Legal Structures to Hide Stolen Assets and What to Do About It*. Washington DC: STAR, World Bank, UNDO, σελ66

6.2.3 Το τραπεζικό σύστημα

Ιδιαίτερη βαρύτητα, στο πλαίσιο των μηχανισμών συγκάλυψης περιουσιακών στοιχείων και απόκρυψης της ταυτότητας του πραγματικού δικαιούχου, αποδίδεται στη λειτουργία της σκιώδους τραπεζικής (shadow banking) και των εξωχώριων χρηματοοικονομικών κέντρων (offshore financial centres), δεδομένου ότι οι εν λόγω δομές συμβάλλουν καθοριστικά τόσο στη νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες όσο και στη φοροαποφυγή ή φοροδιαφυγή. Τα εν λόγω κέντρα παρέχουν εξειδικευμένες χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες σε πελάτες που δραστηριοποιούνται εκτός της έννομης και εποπτικής δικαιοδοσίας τους, αξιοποιώντας καθεστώτα μειωμένης κανονιστικής επιτήρησης και ευνοϊκής φορολογικής μεταχείρισης. Υπό τις συνθήκες αυτές, καθίσταται ευχερέστερη η απόκρυψη της πραγματικής ταυτότητας των δικαιούχων και η αποδυνάμωση των μηχανισμών διαφάνειας και ιχνηλασιμότητας των οικονομικών συναλλαγών¹²³.

Οι εν λόγω πρακτικές επιτρέπουν τη διατήρηση της ανωνυμίας των πραγματικών δικαιούχων, με αποτέλεσμα τη σημαντική δυσχέραση της διερεύνησης υποθέσεων απόκρυψης περιουσιακών στοιχείων και σχετικών οικονομικών εγκλημάτων. Η σχετική πληροφορία κατανέμεται σε πολλαπλά γεωγραφικά και νομικά πεδία, υπό διαφορετικά καθεστώτα πρόσβασης και εποπτείας, γεγονός που επιτείνει την πολυπλοκότητα του ελεγκτικού έργου και δυσχεραίνει τη διασταύρωση των δεδομένων από τις αρμόδιες αρχές. Η κατακερματισμένη φύση των πληροφοριών, σε συνδυασμό με τον ιδιαίτερα αυξημένο όγκο τους, καθιστά την αποδεικτική και ανακριτική διαδικασία ιδιαιτέρως απαιτητική. Ακόμη και όταν επιτυγχάνεται η συγκέντρωση σημαντικού αποδεικτικού υλικού, απαιτείται εξειδικευμένη αξιολόγηση προκειμένου να εντοπισθούν τα κρίσιμα στοιχεία και να αποκατασταθεί η χρονική και λειτουργική τους συσχέτιση, χωρίς την ύπαρξη ενιαίας συνολικής εικόνας ή επαρκών αναλυτικών εργαλείων εκ των προτέρων, γεγονός που εντείνει περαιτέρω τη δυσκολία της ανακριτικής διερεύνησης¹²⁴.

123 Βιδαλή Σ., (2019), «Όψεις της ανάκρισης επί υποθέσεων των εγκλημάτων των ισχυρών και οργανωμένου εγκλήματος», σε Βιδαλή, Σ., Κουλούρης, Ν., Παπαχαλαράμπους, Χ. (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών*, εκδόσεις ΕΑΠ, Αθήνα, σελ.320-321

124 Βιδαλή Σ., (2019), σελ. 323

Προς ενίσχυση της αποτελεσματικότητας των μηχανισμών συγκάλυψης πληροφοριών και περιουσιακών ροών, συχνά αξιοποιούνται εταιρικά σχήματα-βιτρίνες με έδρα σε δικαιοδοσίες χαμηλής φορολογικής επιβάρυνσης ή περιορισμένης διαφάνειας (tax havens). Οι δομές αυτές δύνανται να λειτουργούν ως ενδιάμεσοι φορείς, επιτρέποντας την επιβράδυνση ή και την πρακτική αποδυνάμωση των ελεγκτικών διαδικασιών, με αποτέλεσμα την ενδεχόμενη χρονική απίσχναση της δυνατότητας ποινικής ή διοικητικής διερεύνησης, ιδίως σε συνάρτηση με τα εκάστοτε ισχύοντα καθεστώτα παραγραφής.

Η αδιαφάνεια που χαρακτηρίζει τα εν λόγω σχήματα δεν περιορίζεται στη χωρική ή θεσμική κατανομή των συναλλαγών, αλλά εκτείνεται και στη χρονική διάσταση της πληροφορίας, καθόσον σε αρκετές περιπτώσεις οι εν λόγω δικαιοδοσίες εφαρμόζουν περιορισμένες υποχρεώσεις τήρησης ή διατήρησης εταιρικών και τραπεζικών αρχείων. Ως εκ τούτου, η δυνατότητα αναδρομικής ιχνηλάτησης συναλλαγών και οικονομικών ροών καθίσταται ιδιαίτερα δυσχερής μετά την πάροδο σχετικά σύντομου χρονικού διαστήματος, με άμεση επίπτωση στην αποτελεσματικότητα της ανακριτικής και ελεγκτικής λειτουργίας των αρμόδιων αρχών¹²⁵.

6.2.4 Το σύστημα hawala

Προκειμένου να παρακαμφθεί η τυπική τραπεζική εποπτεία και η αναλυτική ιχνηλάτηση των χρηματοπιστωτικών συναλλαγών από τα αρμόδια ιδρύματα, σε περιπτώσεις απόκρυψης περιουσιακών στοιχείων γίνεται συχνά χρήση άτυπων ή παράλληλων συστημάτων μεταφοράς αξιών, όπως το σύστημα *hawala*, γνωστό και ως *hundi* ή ευρύτερα ως μορφή «υπόγειας τραπεζικής» (*underground banking*). Ο εν λόγω μηχανισμός συνιστά εναλλακτικό δίκτυο διακίνησης χρημάτων, το οποίο βασίζεται σε άτυπες διαπροσωπικές ή διαμεσολαβητικές σχέσεις εμπιστοσύνης και έχει τις ιστορικές του ρίζες στη Νότια Ασία ήδη από προνεωτερικές περιόδους. Παρά τον αρχαϊκό του χαρακτήρα, το σύστημα εξακολουθεί να χρησιμοποιείται εκτενώς στη σύγχρονη εποχή, όχι μόνο στη Νότια Ασία αλλά και σε περιοχές της Μέσης

125 Falciani, H. and Mincuzzi, A. (2015). Το χρηματοκιβώτιο των φοροφυγάδων, Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, Αθήνα 2015, σελ.136-137

Ανατολής και της Αφρικής, λειτουργώντας παράλληλα προς τα επίσημα χρηματοπιστωτικά συστήματα¹²⁶.

Στο πλαίσιο λειτουργίας του εν λόγω συστήματος, η μεταφορά χρηματικών ποσών πραγματοποιείται κατά κανόνα εκτός του επίσημου τραπεζικού κυκλώματος, συχνά σε μορφή μετρητών, ιδίως σε περιβάλλοντα έντονης μεταναστευτικής κινητικότητας. Για τη διεκπεραίωση και κάλυψη των σχετικών συναλλαγών αξιοποιείται δίκτυο υφιστάμενων εμπορικών δραστηριοτήτων, το οποίο μπορεί να περιλαμβάνει μικρές επιχειρήσεις λιανικής, καταστήματα ενδυμάτων, σημεία πώλησης τηλεπικοινωνιακού εξοπλισμού, καθώς και υπηρεσίες προσωπικής φροντίδας, όπως κουρεία, τα οποία λειτουργούν ως ενδιάμεσοι κόμβοι διευκόλυνσης της διακίνησης αξιών¹²⁷.

6.2.5 Άλλες τεχνικές

Η παγκοσμιοποίηση των χρηματοπιστωτικών αγορών, σε συνδυασμό με την ραγδαία τεχνολογική εξέλιξη, έχει διευρύνει ουσιαδώς τις δυνατότητες της παράνομης οικονομίας ως προς την τέλεση και τη συγκάλυψη οικονομικών εγκλημάτων. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Διαδίκτυο αναδεικνύεται σε ιδιαίτερα πρόσφορο πεδίο για τη νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες, λόγω του μεγάλου όγκου και της ταχύτητας των συναλλαγών, του περιορισμένου βαθμού εξοικείωσης σημαντικού μέρους των χρηστών με τους σχετικούς κινδύνους, της ενισχυμένης αίσθησης εμπιστευτικότητας που παρέχει, καθώς και της δυνατότητας χρήσης ψευδών ή ανώνυμων ταυτοτήτων¹²⁸.

Η εκτεταμένη χρήση εικονικών νομισμάτων και συναφών ψηφιακών χρηματοοικονομικών μέσων συνιστά αφενός νέα ευκαιρία για τις οργανωμένες εγκληματικές δραστηριότητες, αφετέρου δε σημαντική πρόκληση για τις αρμόδιες

126 F.A.T.F. (2013). The role of hawala and other similar service providers in money laundering and terrorist financing (October 2013), <https://www.F.A.T.F.-gafi.org/media/F.A.T.F./documents/reports/Role-of-hawala-and-similar-in-ml-tf.pdf>, σελ.9

127 Μιχαλοπούλου, Ε. (2019), «Το οικονομικό έγκλημα, σύγχρονες τάσεις εξάπλωσής του και όψεις της επίσημης κοινωνικής αντίδρασης», Στο Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν., Παπαχαράλαμπος, Χ., (επιμ.), Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα. Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ, σελ.340

128 De Sanctis, F. M. (2019). Technology-enhanced methods of money laundering: Internet as criminal means. Springer International Publishing AG., διαθέσιμο στο <https://link-springer-com.proxy.eap.gr/content/pdf/10.1007%2F978-3-030-18330-1.pdf>, σλ.1--2

διωκτικές και εποπτικές αρχές στο πεδίο της καταπολέμησης της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες. Στο πλαίσιο αυτό, μορφές όπως το ηλεκτρονικό χρήμα (e-money), η τεχνολογία κατανεμημένου καθολικού (blockchain), καθώς και τα μέσα αποθήκευσης και διαχείρισης νομισματικής αξίας —ενδεικτικώς έξυπνες κάρτες (smart/chip cards), συσκευές ανάγνωσης και εξειδικευμένες εφαρμογές λογισμικού— έχουν πλέον ενταχθεί στη σύγχρονη οικονομική πραγματικότητα.

Παράλληλα, λόγω της αυξημένης τεχνογνωσίας που χαρακτηρίζει τους μηχανισμούς νομιμοποίησης παράνομων εσόδων, παρατηρείται προσαρμογή των εγκληματικών μεθόδων στον ψηφιακό χώρο, με συστηματική αξιοποίηση του κυβερνοχώρου, του ηλεκτρονικού χρήματος, των κρυπτοστοιχείων (cryptoassets) και των κρυπτονομισμάτων (cryptocurrencies), γεγονός που διευρύνει σημαντικά το φάσμα των χρησιμοποιούμενων τεχνολογικών εργαλείων και εντείνει την πολυπλοκότητα της ανακριτικής διερεύνησης¹²⁹.

6.3 Εξω-νομικοί παράγοντες που επηρεάζουν την ανάκριση

Η διάκριση των εξωνομικών παραγόντων στην παρούσα εργασία σε διαρθρωτικούς και συγκυριακούς δύναται να συμβάλλει στην επιστημονική κατανόηση του τρόπου με τον οποίο κοινωνικοί, πολιτικοί, οικονομικοί και ψυχολογικοί παράγοντες επηρεάζουν τη λειτουργία και την εξέλιξη της ανακριτικής διαδικασίας.

Ειδικότερα, οι σταθερές και μακροχρόνιες συνιστώσες του θεσμικού και κοινωνικού πλαισίου, οι οποίες διαμορφώνουν το περιβάλλον εντός του οποίου διεξάγεται η ανακριτική διαδικασία και εκδηλώνονται μέσω της οργάνωσης της δικαστικής και ανακριτικής δομής, καθώς και μέσω των κανόνων δικαίου που ρυθμίζουν τη λειτουργία της, μπορούν να χαρακτηριστούν διαρθρωτικοί παράγοντες, διότι αφορούν τη διάρθρωση και τη θεσμική οργάνωση του συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης και εκφράζουν τα σταθερά και διαχρονικά χαρακτηριστικά του.

129 Barone, R., Masciandaro, D. Cryptocurrency or usury? Crime and alternative money laundering techniques. Eur J Law Econ 47, 233–254 (2019), διαθέσιμο στο https://ideas.repec.org/a/kap/ejlawec/v47y2019i2d10.1007_s10657-019-09609-6.html.

Οι μεταβλητές, βραχυπρόθεσμες και περιστασιακές συνθήκες, οι οποίες διαμορφώνονται ανάλογα με τις εκάστοτε κοινωνικές, πολιτικές και ψυχολογικές περιστάσεις και επηρεάζουν κατά περίπτωση την ανακριτική διαδικασία, περιλαμβάνοντας κοινωνικές εντάσεις, πολιτικές συγκυρίες και ψυχολογικές παραμέτρους που δύνανται να επηρεάσουν τόσο τη συμπεριφορά των ανακριτικών αρχών όσο και τη στάση και την υπερασπιστική στρατηγική των κατηγορουμένων, συνιστούν συγκυριακούς παράγοντες, καθώς απορρέουν από τις εκάστοτε περιστάσεις και όχι από τα σταθερά και διαχρονικά χαρακτηριστικά του θεσμικού και οργανωτικού πλαισίου.

6.3.1 Διαρθρωτικοί εξωνομικοί παράγοντες

Ειδικότερα, στο πεδίο των διαρθρωτικών παραγόντων, η λειτουργική αποτελεσματικότητα του ανακριτικού μηχανισμού συναρτάται με την οργανωτική και διοικητική διάρθρωση των αρμόδιων αρχών, συμπεριλαμβανομένων ζητημάτων όπως οι υπηρεσιακές μετακινήσεις και μεταθέσεις του εξειδικευμένου προσωπικού, η ενδεχόμενη τεχνητή επιβάρυνση συγκεκριμένων υπηρεσιακών μονάδων με σκοπό την επιχειρησιακή τους αποδυνάμωση, καθώς και η αντίστοιχη υποστελέχωση άλλων κρίσιμων υπηρεσιών. Περαιτέρω, καθοριστικής σημασίας παράμετρος αποτελεί ο βαθμός λειτουργικής και θεσμικής ανεξαρτησίας των ανακριτικών οργάνων, καθώς και το ενδεχόμενο εμφάνισης μορφών πολιτικής ή άλλης εξωθεσμικής επιρροής, οι οποίες δύνανται να επηρεάσουν την αμεροληψία και την ουδετερότητα της ανακριτικής κρίσης, ιδίως σε υποθέσεις οργανωμένου εγκλήματος, όπου η ανάγκη θεσμικής αποστασιοποίησης καθίσταται εντονότερη¹³⁰.

Επιπροσθέτως, διαπιστώνεται η ύπαρξη ελλειπών και αποσπασματικού συστήματος επιθεώρησης των ανακριτικών υπαλλήλων, το οποίο αποδίδεται στον κατακερματισμό των ελεγκτικών μηχανισμών και των αρμοδιοτήτων μεταξύ συναρμόδιων υπηρεσιών. Παράλληλα, καταγράφονται ελλείψεις στην εξειδικευμένη εκπαίδευση του ανακριτικού προσωπικού, με συνακόλουθη ανεπάρκεια στελεχιακού δυναμικού υψηλής κατάρτισης, καθώς και περιορισμένη επάρκεια οικονομικών

130 Βιδάλη Σ., 2019, ο.π., σελ.329

πόρων και χρηματοδότησης του συστήματος απονομής της δικαιοσύνης. Οι ανωτέρω δομικές αδυναμίες έχουν ως αποτέλεσμα τη μείωση της αποτελεσματικότητας της ανακριτικής λειτουργίας, την επιβράδυνση της ποινικής διαδικασίας και την καθυστέρηση στην απονομή της δικαιοσύνης, καθώς και την εκτεταμένη αρχειοθέτηση υποθέσεων. Περαιτέρω, παρατηρούνται ελλείψεις σε τεχνολογικό και υλικοτεχνικό εξοπλισμό, οι οποίες επιτείνουν τις επιχειρησιακές δυσχέρειες των αρμόδιων αρχών¹³¹.

Επιπλέον, διαπιστώνεται ανεπαρκής συνεργασία και περιορισμένη ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των αρμόδιων υπηρεσιών, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, γεγονός που επηρεάζει δυσμενώς τη συνολική αποτελεσματικότητα της ανακριτικής διαδικασίας. Η δυσχέρεια αυτή στη ροή πληροφοριών συνδέεται ιδίως με περιορισμούς πρόσβασης σε τραπεζικά δεδομένα και σε φορολογικά στοιχεία των εμπλεκόμενων προσώπων, με αποτέλεσμα να καθίσταται δυσχερής η ιχνηλάτηση της διαδρομής των οικονομικών πόρων. Ακόμη και στις περιπτώσεις όπου εντοπίζονται υπεράκτιες εταιρικές δομές ή καταπιστεύματα σε δικαιοδοσίες χαμηλής διαφάνειας, συχνά δεν καθίσταται εφικτή η διαμόρφωση επαρκώς αιτιολογημένου πορίσματος ικανού να θεμελιώσει την άσκηση ποινικής δίωξης κατά των εμπλεκόμενων προσώπων. Κατ' αυτόν τον τρόπο δημιουργούνται συνθήκες λειτουργικής αδιαφάνειας, εντός των οποίων το παράνομο οικονομικό όφελος παραμένει ουσιαστικά προστατευμένο, διευκολύνοντας τη διατήρηση και αναπαραγωγή των δομών του οργανωμένου εγκλήματος¹³².

6.3.2 Συγκυριακοί παράγοντες

Όσον αφορά στους συγκυριακούς παράγοντες, επισημαίνεται κατ' αρχάς ότι η έντονη δημοσιότητα την οποία λαμβάνουν ορισμένες ποινικές υποθέσεις μέσω των μέσων μαζικής ενημέρωσης δύναται να οδηγήσει σε de facto υπονόμηση της αρχής της

131 Βιδάλη Σ., 2019, ο.π., σελ.329

132Μιχαλοπούλου, Ε., 2019, «Το οικονομικό έγκλημα, σύγχρονες τάσεις εξάπλωσής του και όψεις της επίσημης κοινωνικής αντίδρασης: ο θεσμός του Εισαγγελέα Οικονομικού Εγκλήματος», σε Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν., Παπαχαλαράμπους, Χ., (επιμ), στο *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα:Εκδόσεις ΕΑΠ, σελ. 336-337.

μυστικότητας της προδικασίας¹³³. Η συνθήκη αυτή ενδέχεται να επιφέρει αυξημένη εξωτερική πίεση προς τις ανακριτικές αρχές, επηρεάζοντας την απαιτούμενη ουδετερότητα και αντικειμενικότητα της κρίσης τους και ενίοτε κατευθύνοντας την ερευνητική διαδικασία προς ταχείες ή επικοινωνιακά πρόσφορες επιλογές, υπό το βάρος της κοινής γνώμης. Παράλληλα, η δημόσια έκθεση των υποθέσεων μπορεί να ενισχύσει προϋπάρχοντα στερεοτυπικά σχήματα και προκαταλήψεις έναντι συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων, με αποτέλεσμα τη διαφοροποιημένη μεταχείριση σε βάρος περιθωριοποιημένων πληθυσμών, ενώ αντιθέτως να παραμένουν σε μεγάλο βαθμό εκτός εντατικού ελέγχου δρώντες υψηλής κοινωνικοοικονομικής ισχύος, όπως οι δράστες εγκλημάτων λευκού κολάρου και οργανωμένων εγκληματικών δραστηριοτήτων¹³⁴.

Επιπροσθέτως, στο πλαίσιο των συγκυριακών παραγόντων, επισημαίνεται ότι κρίσιμες πολιτικές συγκυρίες, όπως οι εκλογικές περίοδοι, δύνανται να επηρεάζουν έμμεσα το ανακριτικό έργο, ιδίως όταν συνυπάρχουν πρακτικές υπόγειας ή αδιαφανούς χρηματοδότησης πολιτικών σχηματισμών από οικονομικά ισχυρούς και τυπικά νομιμοφανείς επιχειρηματικούς κύκλους. Υπό τις συνθήκες αυτές, ενδέχεται να αναπτύσσονται σχέσεις αμοιβαίας εξάρτησης μεταξύ πολιτικής και οικονομικής εξουσίας, οι οποίες δύνανται να επιδρούν στη λειτουργική αυτοτέλεια των ανακριτικών αρχών. Παράλληλα, η πολιτική εξουσία μπορεί να επηρεάζεται από την ανάγκη διατήρησης κοινωνικής σταθερότητας και αποτροπής εντάσεων σε περιόδους οικονομικής ή κοινωνικής κρίσης, γεγονός που ενδέχεται να αντανακλάται, έμμεσα ή άμεσα, στην ένταση, την κατεύθυνση ή την προτεραιοποίηση της ποινικής διερεύνησης συγκεκριμένων υποθέσεων¹³⁵.

Τέλος, στο πλαίσιο των ψυχολογικών παραγόντων, επισημαίνεται ότι η ψυχική κατάσταση των εμπλεκομένων στη διαδικασία της ανάκρισης δύναται να επηρεάσει

133 Πεπόνης Γρ., 2010, Η de lege lata αρχή της μυστικότητας της προδικασίας και η έκνομη πραγματικότητα, *Ποινικά Χρονικά*, 9/2010, σελ. 712 επ.

134 Crime and Media: Understanding the Connections' στο C. Hale, K. Hayward, A. Wahadin and E. Wincup (επιμ.) *Criminology*, τρίτη έκδοση, Oxford: Oxford University Press, διαθέσιμο στο https://www.academia.edu/23428625/_Crime_and_Media_Understanding_the_Connections_in_C_Hale_K_Hayward_A_Wahadin_and_E_Wincup_eds_Criminology_third_edition_Oxford_Oxford_University_Press

135 Γασπαρινάτου Μ., 2019, Πολιτική διαφθορά και χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων, στο Σε Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν., Παπαχαράλαμπος, Χ., (επιμ), στο *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ, σελ. 157 επ.

ουσιωδώς την αξιοπιστία και το περιεχόμενο των αποδεικτικών καταθέσεων. Ειδικότερα, συνθήκες έντονου άγχους, φόβου, πίεσης ή ψυχολογικής καταπόνησης του κατηγορουμένου ή των μαρτύρων ενδέχεται να οδηγήσουν σε μειωμένη ικανότητα ορθής αναπαράστασης των πραγματικών περιστατικών, καθώς και σε ελλιπή ή στρεβλή συνεργασία με τις ανακριτικές αρχές. Ως εκ τούτου, τα ανωτέρω στοιχεία δύνανται να επηρεάσουν την πορεία της αποδεικτικής διαδικασίας, εισάγοντας στοιχεία παραπλάνησης ή αποπροσανατολισμού της ανακριτικής έρευνας¹³⁶.

7. Συμπεράσματα – Παρατηρήσεις

Όπως αναλύθηκε στην παρούσα διπλωματική εργασία, το οργανωμένο έγκλημα συνιστά ένα σύνθετο και πολυπαραγοντικό φαινόμενο, το οποίο έχει λάβει ιδιαίτερα εκτεταμένες διαστάσεις τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Η εξέλιξή του συνδέεται με ένα πλέγμα οικονομικών, πολιτικών, κοινωνικών και τεχνολογικών παραμέτρων, μεταξύ των οποίων κομβικό ρόλο διαδραματίζει η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και του εμπορίου, μέσω της απελευθέρωσης της κίνησης κεφαλαίων, αγαθών, υπηρεσιών και προσώπων. Η συνθήκη αυτή έχει συμβάλει καθοριστικά στη διευκόλυνση και επέκταση των εγκληματικών δραστηριοτήτων σε διασυνοριακό επίπεδο, ενισχύοντας ταυτόχρονα τη δυνατότητα απόκρυψης και συγκάλυψης των σχετικών ενεργειών, με αποτέλεσμα την ουσιαστική «παγκοσμιοποίηση» του ίδιου του εγκλήματος. Περαιτέρω, η αντιμετώπιση του φαινομένου καθίσταται δυσχερής λόγω ελλείψεων σε οργανωτικές και τεχνολογικές υποδομές, αλλά και εξαιτίας ανεπαρκειών στο νομοθετικό πλαίσιο. Επιπλέον, οι διαφοροποιήσεις μεταξύ των εθνικών εννόμων τάξεων δημιουργούν σημαντικά εμπόδια στην αποτελεσματική αστυνομική και δικαστική συνεργασία σε διεθνές επίπεδο¹³⁷.

Στη σύγχρονη συγκυρία, δύσκολα μπορεί να αμφισβητηθεί ότι το οργανωμένο έγκλημα αναπτύσσει σχέσεις διαπλοκής με το κράτος και το πολιτικό σύστημα, ενώ

136 Κουράκης, Ν., 2005, *Συμβολές στη Μελέτη της Ανακριτικής*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 22-49

137 Ορφανός, Σ., 2021, οπ.π., σελ.221

συχνά λειτουργεί εντός ενός πλαισίου αμοιβαίας εξάρτησης με τη νόμιμη οικονομία. Στην ελληνική έννομη και κοινωνική πραγματικότητα, η οπτική αυτή δεν είχε τύχει για μεγάλο χρονικό διάστημα επαρκούς αναγνώρισης, υπό την έννοια ότι ακόμη και σήμερα δυσχερώς εντάσσονται στην κατηγορία του οργανωμένου εγκλήματος μορφές συστηματικής παραβατικότητας που συνδέονται με πολιτικές δομές και με ισχυρά οικονομικά συμφέροντα της ελίτ¹³⁸.

Όπως προκύπτει από την παρούσα διπλωματική μελέτη, η ισχύουσα ρύθμιση του άρθρου 187 ΠΚ συνιστά τον βασικό πυλώνα της έννομης αντιμετώπισης και καταστολής του οργανωμένου εγκλήματος στο ελληνικό ποινικό δίκαιο. Από την εισαγωγή του Ν. 2928/2001, ο οποίος αποτέλεσε καίρια νομοθετική τομή και θεμελιακό σταθμό για την εξέλιξη του σχετικού πλαισίου, οι διατάξεις που ενσωματώθηκαν και μετέπειτα κωδικοποιήθηκαν στο άρθρο 187 ΠΚ αξιολογούνται, σε γενικό επίπεδο, ως περισσότερο συστηματικές και λειτουργικά αποτελεσματικές σε σύγκριση με προϊσχύσαντα νομοθετικά καθεστώτα.

Παρά ταύτα, η δογματική και πρακτική εφαρμογή των εν λόγω ρυθμίσεων αναδεικνύει ορισμένες ερμηνευτικές και κανονιστικές αδυναμίες. Ειδικότερα, έχει επισημανθεί ότι το ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο δεν έχει επιτύχει πλήρη και απόλυτη εναρμόνιση με υπερεθνικά κανονιστικά κείμενα, όπως η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος (Σύμβαση του Παλέρμο) και η αντίστοιχη Απόφαση-Πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα οποία θέτουν συγκεκριμένες προδιαγραφές για την ενιαία και αποτελεσματική αντιμετώπιση του φαινομένου.

Εντούτοις, δεν αμφισβητείται ότι η επιδίωξη οικονομικού ή άλλου υλικού οφέλους αποτελεί εννοιολογικό πυρήνα και δομικό χαρακτηριστικό του οργανωμένου εγκλήματος, το οποίο διατρέχει οριζόντια την εγκληματική του λειτουργία και

138 Σταμούλη Ε. (2019), Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα, σε Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν., Παπαχαράλαμπος, Χ., (επιμ), στο Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα. Αθήνα, Εκδόσεις ΕΑΠ, σελ. 236

εμφανίζεται ως εγγενώς και αναπόσπαστα συνδεδεμένο με την ίδια τη συγκρότηση και δράση των εγκληματικών οργάνωσεων¹³⁹.

Το οργανωμένο έγκλημα φέρει έντονο οικονομικό προσανατολισμό και χαρακτήρα, λειτουργώντας στην πράξη ως δομημένο και ιεραρχημένο επιχειρησιακό σχήμα με σκοπό την αποκόμιση υψηλών παράνομων κερδών¹⁴⁰. Χαρακτηρίζεται δε από υψηλή προσαρμοστικότητα ως προς τα μέσα και τις μεθόδους δράσης, γεγονός που του επιτρέπει να υπερβαίνει εμπόδια και περιορισμούς με όρους που προσιδιάζουν σε ανταγωνιστικές οικονομικές δραστηριότητες. Στο πλαίσιο αυτό, αξιοποιεί τις τεχνολογικές εξελίξεις, τις υφιστάμενες νομοθετικές ασυμμετρίες, καθώς και τις συνθήκες της ελεύθερης αγοράς, αναπτύσσοντας παράλληλα εκτεταμένα διασυννοριακά δίκτυα δράσης.

Το εν λόγω φαινόμενο τείνει να διεισδύει σε όλες ανεξαιρέτως τις εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής, αποκτώντας χαρακτήρα εξωθεσμικού αλλά ουσιωδώς επιδραστικού παράγοντα στη διαμόρφωση των κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών¹⁴¹.

Επιπλέον, τείνει να προηγείται των κρατικών μηχανισμών πρόληψης και καταστολής, εκμεταλλευόμενο τα κενά ελέγχου, τη γραφειοκρατική δυσλειτουργία, καθώς και κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες όπως η φτώχεια και η κοινωνική περιθωριοποίηση. Μέσω αυτών των συνθηκών, επιτυγχάνει βαθύτερη διείσδυση τόσο στον κοινωνικό ιστό όσο και στη νόμιμη οικονομία, ιδίως σε τομείς όπου εντοπίζονται ρυθμιστικά ή ελεγκτικά ελλείμματα¹⁴².

Η θεσμοθέτηση και εφαρμογή των ειδικών ανακριτικών πράξεων στο ελληνικό δικονομικό σύστημα συνιστά κομβικό μηχανισμό για την αποτελεσματική αντιμετώπιση της διαφθοράς και της οργανωμένης εγκληματικότητας, αναδεικνυόμενο ως ουσιώδες εργαλείο της ποινικής προδικασίας. Οι ρυθμισμένες αυτές ανακριτικές τεχνικές ενισχύουν σημαντικά την επιχειρησιακή ικανότητα των

139 Ορφανός, Σ., 2021, οπ.π., σελ.209

140 Χλούπης, Γ. (2005). Διασυννοριακό και υπερεθνικό οργανωμένο έγκλημα. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ.250

141 Δημητράτος, Ν. (1999), “Οργανωμένο έγκλημα: θεωρητική προσέγγιση ενός κοινωνικού και ποινικού προβλήματος”, στο: Ποιν. Χρ. ΜΘ’/1999, σελ.304-305.

142 Χλούπης Γ., 2005, οπ.π., σελ.250

διωκτικών αρχών, ιδίως σε περιπτώσεις όπου τα κλασικά αποδεικτικά μέσα αποδεικνύονται ανεπαρκή για την τεκμηρίωση της αξιόποινης συμπεριφοράς και την αποκάλυψη σύνθετων εγκληματικών δομών. Ωστόσο, η χρήση τους εγείρει έντονους δογματικούς και συνταγματικούς προβληματισμούς, ιδίως ως προς την προστασία των ατομικών δικαιωμάτων, την αρχή της αναλογικότητας και τη συνταγματικά κατοχυρωμένη ιδιωτικότητα. Στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας ανακύπτει, συνεπώς, μια θεμελιώδης δογματική αντινομία μεταξύ της επιδίωξης της ουσιαστικής αλήθειας, ως εγγυητικής βάσης της δίκαιης δίκης, και της ανάγκης διασφάλισης της ανθρώπινης αξίας μέσω των δικονομικών περιορισμών και των αποδεικτικών απαγορεύσεων που λειτουργούν ως αντίβαρο στην κρατική καταστολή¹⁴³.

Η αποκλειστική έμφαση στην αυστηροποίηση των ποινικών κυρώσεων, στην εντατικοποίηση της τιμωρητικής προσέγγισης, στην αύξηση των αστυνομικών μέτρων καθώς και στη διεύρυνση της σωφρονιστικής πολιτικής ως κεντρικής κατεύθυνσης της αντεγκληματικής στρατηγικής δεν έχει αποδειχθεί, στην πράξη, ότι επιτυγχάνει τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα, ούτε έχει επιβεβαιωθεί από την επιστημονική έρευνα ως η πλέον ενδεδειγμένη και αποτελεσματική προσέγγιση¹⁴⁴.

Η ενίσχυση της ποινικής αξιολόγησης του κινδύνου σε προγενέστερο στάδιο της προσβολής των εννόμων αγαθών συνεπάγεται τη σταδιακή διεύρυνση του αξιοποίνου, μέσω της τυποποίησης συμπεριφορών οι οποίες δεν πραγματώνουν ακόμη βλάβη αλλά συνιστούν εκδήλωση ποινικά αξιολογήσιμης επικινδυνότητας. Υπό το πρίσμα αυτό, η μετατόπιση του ποινικού ενδιαφέροντος από την τετελεσμένη προσβολή στη διακινδύνευση ενέχει τον κίνδυνο υπερβολικής επέκτασης της καταστολής, με αποτέλεσμα να προσεγγίζονται οριακά συμπεριφορές που σχετίζονται περισσότερο με την υποκειμενική στάση του δράστη παρά με συγκεκριμένη υλική προσβολή έννομου αγαθού. Η εξέλιξη αυτή, κατά την οποία η ποινική ευθύνη τείνει να εστιάζεται στο

143 Παύλου, Σ. (2015). Η μαγνητοφώνηση τηλεφωνικών συνδιαλέξεων υπόπτων από τις αρχές, ΠοινΧρ., σελ 165

144 Χλούπης, Γ. (2021). Διδασκαλία στην Ενότητα: Το οργανωμένο έγκλημα στο Πρόγραμμα εξ αποστάσεως Εκπαίδευσης του Κ.Ε.ΔΙ. ΒΙ.Μ. του Παντείου Πανεπιστημίου με τίτλο: Σύγχρονες μορφές εγκληματικότητας. Πρόληψη και αντιμετώπισή τους, σελ.14.

φρόνημα ή στην πρόθεση, εγείρει σοβαρούς προβληματισμούς υπό το πρίσμα των εγγυητικών αρχών του ποινικού δικαίου και της αρχής της νομιμότητας¹⁴⁵.

8. Προτάσεις

Οι σύγχρονες τάσεις στην καταπολέμηση του εγκλήματος, εστιάζουν στην πρόληψη και περιλαμβάνουν παρεμβάσεις σε τοπικό επίπεδο, τη συγκρότηση συμβουλίων πρόληψης σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, καθώς και την ενίσχυση της ενημέρωσης του κοινού¹⁴⁶. Μέσω των ανωτέρω επιδιώκεται ο συντονισμός των αρμόδιων φορέων και η ενεργοποίηση της κοινωνικής συμμετοχής, με σκοπό την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση της εγκληματικότητας ήδη σε προγενέστερο στάδιο εκδήλωσής της.

Η καταπολέμηση της εγκληματικότητας και η διασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου συνιστούν δύο ισότιμες και αλληλένδετες επιταγές του κράτους δικαίου, των οποίων η συνύπαρξη προϋποθέτει τη διατήρηση μιας ιδιαίτερα εύθραυστης ισορροπίας. Η υιοθέτηση μέτρων που υπερβαίνουν τις παραδοσιακές μορφές ποινικής καταστολής, για τις οποίες υφίσταται πλέον σταθερή νομολογιακή και θεωρητική επεξεργασία, ενδέχεται να συνεπάγεται αυξημένους κινδύνους επέμβασης στη σφαίρα των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών. Εντούτοις, η διαρκής εξέλιξη και η αυξανόμενη πολυπλοκότητα των σύγχρονων μορφών εγκληματικότητας, ιδίως της οργανωμένης και διασυνοριακής, καθιστούν αναγκαία την ανάπτυξη και αξιοποίηση νέων ερευνητικών και κατασταλτικών μηχανισμών, υπό την απαραίτητη προϋπόθεση ότι η εφαρμογή τους θα τελεί πάντοτε υπό το κανονιστικό πλαίσιο των συνταγματικών εγγυήσεων, της αρχής της αναλογικότητας και του δικαστικού ελέγχου.

Στη σύγχρονη εγκληματολογική θεωρία αναγνωρίζεται ευρέως ότι η κοινωνική πρόληψη συνιστά τον αποτελεσματικότερο και πλέον βιώσιμο άξονα της αντεγκληματικής πολιτικής σε μακροπρόθεσμο επίπεδο. Ιδιαίτερη βαρύτητα

145 Καϊάφα Γκμπάντι Μ. «Η έννοια του οργανωμένου εγκλήματος στην ΕΕ - Το ποινικό δίκαιο μεταξύ ασφάλειας και ελευθερίας των πολιτών», Ποιν.Δικ. 5/2003, σελ.548 επ

146 Φαρσεδάκης Ι., 2016, Η πρόληψη του εγκλήματος ως μέσο αντεγκληματικής πολιτικής, στο Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης, Τμητικός Τόμος για τον Νέστορα Κουράκη, Α' Τόμος, Εκδ. Σάκκουλα, σελ. 176

αποδίδεται στις παρεμβάσεις που εκδηλώνονται κατά τα πρώτα στάδια της παιδικής ανάπτυξης, καθώς η προσχολική και η πρώιμη σχολική ηλικία αποτελούν κρίσιμες περιόδους για τη διαμόρφωση της προσωπικότητας, των κοινωνικών δεξιοτήτων και των αξιακών προτύπων του ατόμου. Παρά ταύτα, η μετατόπιση του κέντρου βάρους από τις παραδοσιακές κατασταλτικές προσεγγίσεις προς ολοκληρωμένες πολιτικές πρόληψης εμφανίζεται ιδιαίτερα δυσχερές, ιδίως σε κοινωνικοοικονομικά περιβάλλοντα όπου κυριαρχούν οι λογικές της αγοράς και η έμφαση δίδεται στην άμεση διαχείριση των συνεπειών του εγκλήματος και όχι στην αντιμετώπιση των γενεσιουργών αιτίων του. Υπό το πρίσμα αυτό, η οικογένεια και το σχολείο, ως οι κατεξοχήν θεσμοί πρωτογενούς κοινωνικοποίησης, διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη προτύπων συμπεριφοράς συμβατών με την κοινωνική νομιμότητα, συμβάλλοντας ουσιαστικά στη διαμόρφωση των προϋποθέσεων για την πρόληψη της παραβατικότητας ήδη από τα πρώτα έτη της ζωής¹⁴⁷.

Η αποτελεσματική πρόληψη και καταπολέμηση της σοβαρής εγκληματικότητας προϋποθέτει την αντιμετώπιση των βαθύτερων κοινωνικών και θεσμικών αιτίων που ευνοούν την ανάπτυξή της. Παράγοντες όπως η ανεργία, η οικονομική περιθωριοποίηση, οι κοινωνικές ανισότητες, η θεσμική ανεπάρκεια, οι δυσλειτουργίες στην απονομή της δικαιοσύνης και, κυρίως, η διαφθορά, συνιστούν κρίσιμες μεταβλητές που οφείλουν να λαμβάνονται υπόψη κατά τον σχεδιασμό μιας συνεκτικής και αποτελεσματικής αντεγκληματικής πολιτικής. Ιδίως ως προς το οργανωμένο έγκλημα, η ύπαρξη φαινομένων διαφθοράς εντός του κρατικού και διοικητικού μηχανισμού λειτουργεί ως πολλαπλασιαστής της εγκληματικής ισχύος των οργανώσεων, υπονομεύοντας την αποτελεσματικότητα των ελεγκτικών και κατασταλτικών μηχανισμών¹⁴⁸.

Υπό το πρίσμα αυτό, η ενίσχυση της διαφάνειας, της θεσμικής λογοδοσίας και της ακεραιότητας της δημόσιας διοίκησης δεν αποτελεί απλώς συμπληρωματική επιλογή

147 Χλούπης Γ., 2025, Οργανωμένο Έγκλημα, Ασφάλεια και Αντεγκληματική Πολιτική, Εγκληματολογικές και Ποινικές Διαστάσεις της Αντιμετώπισης του Οργανωμένου Εγκλήματος, με έμφαση στα Ατομικά Δικαιώματα, στο Έγκλημα και Τιμωρία, Ενημερωτικό Δελτίο της Ελληνικής Εταιρείας Εγκληματολογίας, Crime and Punishment, The Newsletter of The Hellenic Society of Criminology, Τεύχος 16, Φεβρουάριος 2025, σελ.52

148 Χλούπης Γ., 2025,οπ.π., σελ.52

αντεγκληματικής πολιτικής, αλλά αναγκαία προϋπόθεση για την ουσιαστική αντιμετώπιση των οργανωμένων μορφών εγκληματικότητας και για τη διασφάλιση της αποτελεσματικής λειτουργίας του κράτους δικαίου.

Εάν κατά το παρελθόν το οργανωμένο έγκλημα ταυτιζόταν κυρίως με παραδοσιακές μορφές βαριάς εγκληματικότητας, όπως η διακίνηση ναρκωτικών, όπλων και η εκβιαστική παροχή «προστασίας», σήμερα παρουσιάζει έντονα χαρακτηριστικά οικονομικής και επιχειρηματικής δραστηριοποίησης, διεισδύοντας στη νόμιμη αγορά μέσω νομιμοφανών επιχειρήσεων και μηχανισμών νομιμοποίησης παράνομων εσόδων.

Η εξέλιξη αυτή καταδεικνύει ότι το οργανωμένο έγκλημα δεν αποτελεί πλέον ένα περιθωριακό κοινωνικό φαινόμενο, αλλά μια σύνθετη μορφή οικονομικής και θεσμικής ισχύος, ικανή να επηρεάζει ουσιαστικά τη λειτουργία της αγοράς, των θεσμών και, εν τέλει, της ίδιας της δημοκρατικής οργάνωσης του κράτους

Σε επίπεδο θεσμικής οργάνωσης, θα μπορούσε να εξεταστεί η δημιουργία ενός ενιαίου και εξειδικευμένου μηχανισμού συντονισμού για την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος, υπό την κοινή εποπτεία εισαγγελικών και αστυνομικών αρχών με εξειδικευμένη αρμοδιότητα στον συγκεκριμένο τομέα, σε διαρκή συνεργασία με φορείς οικονομικού και φορολογικού ελέγχου, καθώς και με τις αρμόδιες αρχές για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες¹⁴⁹.

Παράλληλα, κρίνεται σκόπιμη η επανεξέταση του ισχύοντος νομοθετικού πλαισίου, τόσο ως προς την αποτελεσματικότερη ποινική αντιμετώπιση ιδιαιτέρως επιβλαβών μορφών εγκληματικότητας, όσο και ως προς τη διαμόρφωση λειτουργικότερων κινήτρων συνεργασίας για μέλη εγκληματικών οργανώσεων που αποφασίζουν να συνδράμουν ουσιαστικά τις διωκτικές αρχές, δεδομένου ότι οι υφιστάμενοι θεσμοί δεν φαίνεται να έχουν επιτύχει τα αναμενόμενα αποτελέσματα στην πράξη¹⁵⁰.

149 Κουράκης Ν., 2021, Διακομματική Επιτροπή για το Οργανωμένο Έγκλημα, διαθέσιμο στο <https://www.kathimerini.gr/opinion/561389791/diakommatiki-epitropi-gia-to-organomeno-egklima/>
150 Κουράκης Ν., 2021, ο.π.

Ιδιαίτερης σημασίας θα ήταν, επίσης, η συγκρότηση μίας διακομματικής κοινοβουλευτικής επιτροπής με αντικείμενο τη συστηματική μελέτη του οργανωμένου εγκλήματος στην ελληνική πραγματικότητα, μέσω της συλλογής στοιχείων, της ακρόασης ειδικών και αρμόδιων φορέων και της διατύπωσης τεκμηριωμένων προτάσεων πολιτικής και νομοθετικής παρέμβασης¹⁵¹.

Κεντρικός άξονας μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής αντιμετώπισης του φαινομένου θα πρέπει να είναι αφενός η διερεύνηση και ο εντοπισμός των παράνομων οικονομικών ροών και των περιουσιακών στοιχείων που προκύπτουν από εγκληματικές δραστηριότητες και αφετέρου η αποκάλυψη των δικτύων διαφθοράς και επιρροής που εξασφαλίζουν την επιχειρησιακή επιβίωση και προστασία των εγκληματικών οργανώσεων. Η αποδυνάμωση αυτών των δύο θεμελιωδών πυλώνων δύναται να επιφέρει ουσιαστικό πλήγμα στη δομή και τη λειτουργία του οργανωμένου εγκλήματος.

Πέραν, όμως, της πρακτικής τους αξίας, οι ανωτέρω πρωτοβουλίες θα μπορούσαν να συμβάλουν και στην εμπέδωση μιας ενιαίας θεσμικής στάσης απέναντι στο φαινόμενο, αναδεικνύοντας ότι η αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος συνιστά ζήτημα υπερκομματικού και ευρύτερου κοινωνικού ενδιαφέροντος, το οποίο απαιτεί τη συντονισμένη δράση όλων των θεσμών του κράτους δικαίου¹⁵².

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Συνοψίζοντας, το ερώτημα «τι συνιστά οργανωμένο έγκλημα» δεν δύναται να τύχει μίας ενιαίας και οριστικής απάντησης, καθόσον—κατά την ανάλυση του Wright¹⁵³—η εννοιολογική του συγκρότηση εξαρτάται αποφασιστικά από τις εκάστοτε θεωρητικές και επιστημονικές οπτικές υπό τις οποίες προσεγγίζεται. Η κατανόηση του φαινομένου προϋποθέτει, ως εκ τούτου, συστηματική και πολυδιάστατη θεώρηση,

151 Κουράκης Ν., 2021,οπ.π.

152 Κουράκης Ν., 2021,οπ.π

153 Wright, A., 2006, Organised Crime, Willan Publishing

ικανή να αναδείξει τόσο τη λειτουργική του δομή όσο και τον ευρύτερο κοινωνικό, οικονομικό και θεσμικό του αντίκτυπο.

Επιπλέον, η εξέτασή του υπό το πρίσμα της πολιτικοοικονομικής ανάλυσης καταδεικνύει ότι δεν πρόκειται περί περιθωριακού εγκληματικού μορφώματος, αλλά περί σύνθετου μηχανισμού επιρροής, ικανού να επενεργεί επί των εθνικών και διεθνών ισορροπιών και να συμβάλλει στη διαμόρφωση σύνθετων νομικών κατηγοριών στο πεδίο του διεθνούς δικαίου. Υπό την έννοια αυτή, το οργανωμένο έγκλημα συνιστά πολυσχιδές και εν πολλοίς αμφιλεγόμενο φαινόμενο, του οποίου η εννοιολογική οριοθέτηση παραμένει αντικείμενο διαρκούς επιστημονικής διερεύνησης και ερμηνευτικής αμφισβήτησης.

Κατά τον Chambliss, η διατήρηση και η ομαλή λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος δεν μπορεί να στηρίζεται μόνο σε μια αφηρημένη έννοια «αιώνιας επαγρύπνησης», αλλά απαιτεί παράλληλα τη διαρκή κινητοποίηση θεσμικών και πολιτικών δράσεων, καθώς και την ενεργό και υπεύθυνη συμμετοχή των πολιτών στον δημόσιο χώρο¹⁵⁴.

«Είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο που δεν εξαλείφεται, μπορεί όμως να περιοριστεί»¹⁵⁵.

154 Chambliss, W., 1988, 2η έκδοση, On the take. From petty Crooks to presidents. Bloomington and Indianapolis, Indiana University Press., σελ.214

155 Χλούπης, Γ., 2019, Το θεσμικό πλαίσιο της αντιμετώπισης του υπερεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, στο Σ. Βιδάλη, Ν.Κ. Κουλούρης, Χ. Παπαχαραλάμπους, Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα, Εκδόσεις ΕΑΠ, σελ.302

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Abadinsky, H. (1999). *Organized Crime*, Σικάγο: Wadsworth

Barone, R., Masciandaro, D. (2019) *Cryptocurrency or usury? Crime and alternative money laundering techniques*. Eur J Law Econ 47, 233–254, διαθέσιμο στο https://ideas.repec.org/a/kap/ejlwec/v47y2019i2d10.1007_s10657-019-09609-6.html

Chambliss, W. (1978) *On the Take: From petty crooks to presidents*, : Bloomington-Indiana University Press

Chambliss, W. (1988), *On the take. From petty Crooks to presidents*. Bloomington and Indianapolis, Indiana University Press, 2η έκδοση

Chambliss, W. (2006). *On the symbiosis between criminal law and criminal behavior*. Criminology, V. 42 (2)

Cressey, D. (1969). *Theft of the Nation: The Structure and Operations of Organized Crime in America*, Νέα Υόρκη: Harper.

Crime and Media: Understanding the Connections στο C. Hale, K. Hayward, A. Wahadin and E. Wincup (επιμ.) *Criminology*, τρίτη έκδοση, Oxford: Oxford University Press, διαθέσιμο στο https://www.academia.edu/23428625/_Crime_and_Media_Understanding_the_Connections_in_C_Hale_K_Hayward_A_Wahadin_and_E_Wincup_eds_Criminology_third_edition_Oxford_Oxford_University_Press

De Sanctis, F. M. (2019). *Technology-enhanced methods of money laundering: Internet as criminal means*. Springer International Publishing AG.

Emile Van der Does de Willebois, E., Halter, E.M., Harrison R. A., Park Ji Won, Sharman J. C.(2011). *The Puppet Masters. How the Corrupt Use Legal Structures to Hide Stolen Assets and What to Do About It*. Washington DC: STAR, World Bank, UNDO

Financial Action Task Force, (2012). *Operational Issues. Financial Investigation Guidance*

FATF report, (2012), διαθέσιμο στο: <www.fatf-gafi.org>

F.A.T.F. (2013). *The role of hawala and other similar service providers in money laundering and terrorist financing* (October 2013), <https://www.F.A.T.F.-gafi.org/media/F.A.T.F./documents/reports/Role-of-hawala-and-similar-in-ml-tf.pdf>

F.A.T.F. (2014). F.A.T.F. guidance. *Transparency and beneficial ownership*

Falciani, H. and Mincuzzi, A. (2015). *Το χρηματοκιβώτιο των φοροφυγάδων*, Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, Αθήνα

Klaous, V. L. (2001). «*Not a process of enlightenment: the conceptual history of organized crime in Germany and the United States of America*», Forum on Crime and Society, τόμ. 1, τχ. 2, 12/2001.

Paoli, L., & Vander Beken, T. (2014). *Organized Crime. A Contested Concept*, in Paoli L., (ed), *The Oxford Handbook of Organised Crime*. United Kingdom: Oxford University Press

Smith, D. C. (1978). *Organized crime and entrepreneurship*, International Journal of Criminology and Penology, Vol. 6, No. 2

United Nations Economic and Social Council (1994). *Problems and Dangers Posed by Organized Transnational Crime in the Various Regions of the World*. Background document for the World Ministerial Conference on Organised Transnational Crime, E/CONF.88/2, 18 August

Wright, A. (2006). *Organised crime*, Λονδίνο: Willan Publishing

Αιτιολογική Έκθεση Ν4619/2019

Αιτιολογική Έκθεση Ν4620/2019

Αιτιολογική Έκθεση Ν3875/2010

Ανδρουλάκης, Ν. (2012). *Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης*, έκδ. 4Η, Αθήνα, εκδ. Σάκκουλας,

Αλεξιάδης, Στ. (2011). *Εγκληματολογία*, Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη,

Βιδάλη Σ. (2017). *Πέρα από τα όρια, Η αντιεγκληματική πολιτική σήμερα*

Βιδάλη Σ. (2019). Όψεις της ανάκρισης σε υποθέσεις εγκλημάτων των ισχυρών και οργανωμένου εγκλήματος, στο *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα, Εκδόσεις ΕΑΠ

Γασπαρινάτου Μ. (2019). Πολιτική διαφθορά και χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων σε Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν., Παπαχαλαράμπους, Χ., (επιμ), στο *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα, Εκδόσεις ΕΑΠ

Δαλακούρας, Θ. (2020). *Ο Νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας: Συνοπτική ερμηνεία
κατ' άρθρο του Ν 4620/2019*, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη

Δαλακούρας Θ. (2024). Οι αποδεικτικές απαγορεύσεις ως σύγχρονο νομοθετικό και
νομολογιακό διακύβευμα, *Ποιν.Χρ.*, 2024

Δημητράτος, Ν. (1999). «Οργανωμένο έγκλημα: θεωρητική προσέγγιση ενός
κοινωνικού και ποινικού προβλήματος», *ΠοινΧρον ΜΘ/ 1999*

Δημόπουλος, Φ. (2011). «Ανακριτική», Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη

Καϊάφα – Γκμπάντι, Μ. (2003). Συντονιστικά όργανα για την καταπολέμηση του
οργανωμένου εγκλήματος στην ΕΕ: Από τον αστυνομικό (Europol) στον δικαστικό
(Eurojust) συντονισμό - Η προοπτική της προστασίας των θεμελιωδών
δικαιωμάτων, *ΠοινΔικ. 2/ 2003*

Καϊάφα – Γκμπάντι, Μ. (2003). «Η έννοια του οργανωμένου εγκλήματος στην ΕΕ –
Το ποινικό δίκαιο μεταξύ ασφάλειας και ελευθερίας πολιτών», *ΠοινΔικ 5/ 2003*

Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. (2011) Η πρόσφατη νομολογία του ΕΔΔΑ για την αστυνομική
διείσδυση και το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, *ΠοινΔικ 2011*

Κοσμάτος, Κ. (2019). Εστίες διαφθοράς στο σύστημα απονομής της ποινικής
δικαιοσύνης, στο *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο
έγκλημα*. Αθήνα, Εκδόσεις ΕΑΠ

Κουράκης, Ν. (2000). Το οργανωμένο έγκλημα: Φαινομενολογία του προβλήματος
και δυνατότητες αντιμετώπισής του στην Ελλάδα, σε: *Πρακτικά Ζ' Πανελληνίου
Συνεδρίου ΕΕΠΑ*

Κουράκης, Ν. (2005). *Συμβολές στη Μελέτη της Ανακριτικής*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλα

Κουράκης, Ν. (2021). *Διακομματική Επιτροπή για το Οργανωμένο Έγκλημα*; διαθέσιμο στο <https://www.kathimerini.gr/opinion/561389791/diakommatiki-epitropi-gia-to-organomeno-egklima/>

Κωστάρας, Α.(2000). Έννοια, τυποποίηση και προβληματική των κυρώσεων του οργανωμένου εγκλήματος, σε *Πρακτικά Ζ' Πανελλήνιου Συνεδρίου ΕΕΠΑ*

Λαμπροπούλου, Ε. (2001). *Εσωτερική Ασφάλεια και Κοινωνία του Ελέγχου*, Αθήνα: Κριτική

Λίβος, Ν., (2000). «Οργανωμένο έγκλημα: Έννοια και δικονομικοί τρόποι αντιμετώπισής του», σε: *Το Οργανωμένο Έγκλημα από τη Σκοπιά του Ποινικού Δικαίου*, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, Δίκαιο & Οικονομία

Λίμα, Δ. (2022). *Οργανωμένο έγκλημα. Δογματική ανάλυση και δικαιοφιλοσοφική θεμελίωση της ποινικής αντιμετώπισης του αδικήματος της συμμετοχής σε εγκληματική οργάνωση*, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη

Μανωλεδάκης, Ι. (1994). *Επιβουλή της δημόσιας τάξης*, εκδ. Σάκκουλα, β' εκδ

Μαργαρίτης, Α. (2020). *Ο νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας -Ερμηνεία κατ' άρθρο του Ν. 4620/2019*, Τόμος 1, Νομική Βιβλιοθήκη, 2020

Μαργαρίτης Α., (2022). *Ποινική Απόδειξη· Καίρια ζητήματα μετά τον Ν. 4855/2021*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2022

Μαργαρίτης, Μ. (2022). *Ποινικός Κώδικας, Ερμηνεία-Εφαρμογή*, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλα

Μιχαλοπούλου, Ε. (2019). Το οικονομικό έγκλημα, σύγχρονες τάσεις εξάπλωσής του και όψεις της επίσημης κοινωνικής αντίδρασης, στο Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν., Παπαχαλαράμπους, Χ., (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ

Ορφανός, Σ. (2021). *Οργανωμένο Έγκλημα-Άρθρο 187 ΠΚ- Δογματική και νομολογιακή προσέγγιση*, έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα

Παπαδαμάκης, Α. (2016). Αποδεικτικές απαγορεύσεις και «δίκαιη» δίκη, *ΠοινΔικ.*, 6/2016

Παπαδαμάκης, Α. (2019). *Ποινική Δικονομία, Θεωρία-Πράξη-Νομολογία*, Εκδόσεις Σάκκουλας, έκδ. 9η

Παπανικολάου, Α. (2013). *Ανακριτική διείσδυση και αστυνομική παγίδευση. Μια προσέγγιση του ζητήματος ιδίως σε αξιόποινες πράξεις του νόμου περί ναρκωτικών*, εκδ. Σάκκουλα

Παπαχαλαράμπους, Χ. (1998) Εννοιολόγηση του οργανωμένου εγκλήματος-Διεθνής νομοθέτηση-Στάση της Ελληνικής Έννομης Τάξης, *ΠοινΔικ*, 1998

Παύλου, Σ. (2015). Η μαγνητοφώνηση τηλεφωνικών συνδιαλέξεων υπόπτων από τις αρχές, *ΠοινΧρ*

Πεπόνης, Γρ. (2010). Η de lege lata αρχή της μυστικότητας της προδικασίας και η έκνομη πραγματικότητας, *Ποινικά Χρονικά*, 9/2010

Ριζάβα, Φ. (2011). Διδακτορική διατριβή, «Οργανωμένο Έγκλημα», Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Ριζάβα, Φ. (2012). *Οργανωμένο Έγκλημα – Θεωρητική προσέγγιση, κατ' άρθρον ερμηνεία και νομολογιακή αντιμετώπιση*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα

Σπυράκος, Δ. (2001). Η συσχέτιση και ο συνδυασμός προσωπικών δεδομένων για την καταστολή του οργανωμένου εγκλήματος, *ΠοινΧρον ΤΟΜΟΣ ΝΑ' - 2001*

Σταμούλη, Ε. (2015). Διδακτορική διατριβή, «Πολιτικές ασφαλείας στην Ελλάδα σε σχέση με το οργανωμένο έγκλημα και την τρομοκρατία και οι συνέπειες τους στην αντεγκληματική πολιτική», Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Σταμούλη, Ε. (2019). Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα, σε Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν., Παπαχαλαράμπους, Χ., (επιμ), στο *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα, Εκδόσεις ΕΑΠ

Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε. (2001). Ο Ν 2928/2001 «για την προστασία του πολίτη από αξιόποινες πράξεις εγκληματικών οργανώσεων». Βασικά χαρακτηριστικά και πρώτη ερμηνευτική προσέγγιση, *ΠοινΔικ 7, 2001*

Σύνταγμα της Ελλάδος (2019). ΦΕΚ Α' 211/24.12.2019

Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών (ΤΝΠ) ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, ΑΠ 978 / 2019, ΑΠ 1058/2013, ΣυμβΕφΛαρ 23/2015

ΤΝΠ, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, ΑΠ 711/2011

ΤΝΠ, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, ΑΠ 1170/2019

ΤΝΠ, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, ΑΠ 954/2022, ΑΠ 607/2023

Τζανετής, Α. (2001). Η έννοια της εγκληματικής οργάνωσης κατά το νέο άρθρο 187 ΠΚ, *ΠοινΧρ*

Φαρσεδάκης, Ι. (2016). Η πρόληψη του εγκλήματος ως μέσο αντεγκληματικής πολιτικής, στο Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης, στο *Τιμητικός Τόμος για τον Νέστορα Κουράκη*, Α' Τόμος, Εκδ. Σάκκουλα

Χλούπης, Γ. (2005). *Διασυνοριακό & Υπερεθνικό οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Χλούπης, Γ. (2019). Το θεσμικό πλαίσιο της αντιμετώπισης του υπερεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, στο *Σ.Βιδάλη, Ν. Κουλούρης, Χ. Παπαχαλαράμπους (επιμ.) στο Έγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: εκδόσεις ΕΑΠ

Χλούπης Γ. (2020). Οι περιπέτειες μιας εγκληματικής Οργάνωσης, *Ποινική Δικαιοσύνη*, 6/2020

Χλούπης, Γ. (2021). Διδασκαλία στην Ενότητα: Το οργανωμένο έγκλημα στο Πρόγραμμα εξ αποστάσεως Εκπαίδευσης του Κ.Ε.ΔΙ. ΒΙ.Μ. του Παντείου Πανεπιστημίου με τίτλο: *Σύγχρονες μορφές εγκληματικότητας. Πρόληψη και αντιμετώπισή τους*

Χλούπης, Γ. (2025). Οργανωμένο Έγκλημα, Ασφάλεια και Αντεγκληματική Πολιτική, Εγκληματολογικές και Ποινικές Διαστάσεις της Αντιμετώπισης του Οργανωμένου Εγκλήματος, με έμφαση στα Ατομικά Δικαιώματα, στο *Έγκλημα και Τιμωρία, Ενημερωτικό Δελτίο της Ελληνικής Εταιρείας Εγκληματολογίας, Crime and*

Punishment, The Newsletter of The Hellenic Society of Criminology, Τεύχος 16,
Φεβρουάριος 2025

Χριστόπουλος, Α. (2014). Διαχρονική επισκόπηση της έννοιας και των μέτρων αντιμετώπισης του οργανωμένου εγκλήματος εξ απόψεως ουσιαστικού ποινικού δικαίου σε επίπεδο διεθνούς, ευρωπαϊκής και εσωτερικής δικαιοταξίας και τα χαρακτηριστικά του στοιχεία υπό το πρίσμα της ελληνικής νομολογίας, *ΠοινΔικ 1/2014*

<https://eur-lex.europa.eu/EL/legal-content/summary/fight-against-organised-crime-offences-linked-to-participation-in-a-criminal-organisation.html>

https://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=6ZMVEY06AYZA1V82HBQ77ZLFLXL0DB&apof=582_2021&info=%D0%CF%C9%CD%C9%CA%C5%D3%20-%20%20%C5

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.